FRA HOLBÆK AMT

HISTORISKE AARBØGER XXIV

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND FOR HOLBÆK AMT

VII BINDS I AARG.

1930

I KOMMISSION HOS **P. HAASE & SØN**

HOLBÆK AMTSTIDENDES BOGTRYKKERI

FRA HOLBÆK AMT

HISTORISKE AARBØGER XXIV

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND FOR HOLBÆK AMT

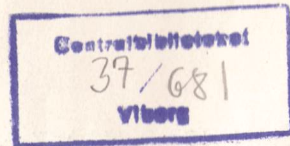
VII BINDS I AARG.

1930

I KOMMISSION HOS **P. HAASE & SØN**

HOLBÆK AMTSTIDENDES BOGTRYKKERI

Meg
464
Ho37
f
1930-32
Bd. 7

INDHOLD

Side

Fh. Købmand i Kalundborg **Ole Lund:** En 18 Maaneders Rejse med Sejlskib for 70 Aar siden (fortsat fra Aarbogen i Fjor) 1

Højskoleforstander **Povl Hansen:** Lammefjorden, dens Inddæmning og Tørlægning, Opdyrkning og Bebyggelse 113

Højskolelærer **Jens Peter Jensen:** Svinningekredsens Historie 1866—1918 205

Museumsinspektør Mag. art. **Hugo Matthiesen:** En middelalderlig Kapeltomt i Holbæk 232

Levende Billeder i Kulturhistoriens Tjeneste, af Museumsinspektør Kai C. Uldall ... 237

Bøger 240

Historisk Samfund i 1929 244

Regnskabet 247

HISTORISK SAMFUNDS STYRELSE

Kredslæge **J. S. Møller**, Kalundborg, Formand, Højskoleforstander **Povl Hansen**, Vallekilde, Næstformand, Kommunelærer **Albert Thomsen**, Holbæk, Sekretær og Kasserer, Forstander **J. Nylev**, Ubby, Højskolelærer **J. P. Jensen**, Høng, Læge **E. Tulinius**, Snertinge, Kommunelærer **J. Meyer**, Nykøbing, og Forstanderinde Frk. **Signe Wiggers Hansen**, Holbæk.

Aarbogens Redaktion: Kommunelærer Thomsen, Holbæk, Formand, Kredslæge Møller, Forstander Nylev, Højskolelærer Jensen og Forstander Povl Hansen.

TILLIDSMÆND,

som godhedsfuldt har lovet hver i sin Kreds at varetage Historisk Samfunds Interesser:

Jyderup: Kaptajn Dræby.
Ruds Vedby: Postmester v. Eyben og Læge Madsen.
Tostrup: Sognepræst Dr. C. Scharling.
Mørkøv: Urmager E. Jørgensen.
Gislinge: Gartner Grodal.
Kundby: Gaardejer Jacob Madsen.
Forsinge: Gaardejer H. Laur. Hansen, Forsingevang.
Følleslev: Gaardejer Vilh. Larsen.
Værslev: Murerm. Thorv. Jacobsen.
Eskebjerg: Proprietær Thorning, Torpegaard.
Tømmerup: Tømrerm. Hans Olsen.
Aarby: Lærer J. Nielsen.
Stenstrup: Gaardejer Engelbr. Nielsen.
Gudmindrup: Gaardejer Jacob Jacobsen.
Tølløse: Postbud Nielsen.
Sæby: Købmand Justesen.
Gørlev: Kasserer Møller, Sukkerfabrikken.
Reerslev: Lærer Hansen.
Kallerup: Frk. Bodil M. Jørgensen.

EN 18 MAANEDERS REJSE MED SEJLSKIB FOR 70 AAR SIDEN

Nogle Dagbogsoptegnelser af fhv. Kbmd. **O. Lund.**

(Fortsat fra Aarbogen 1929.)

18. November 1860. Vi er nu passeret de Canariske Øer og nærmer os stærkt Kap Verde. I Dag havde vi for første Gang Gudstjeneste ombord; der blev ringet sammen med Skibsklokken, Flaget blev hejst, og alle ombord, som kunde undværes paa Dækket, samledes i Kahytten, hvor Augusta spillede paa Orgelet, og vi sang et Par Salmer, hvorefter Hugo oplæste en Prædiken. I Anledning af min 21-aarige Fødselsdag fester vi overalt, i Kahytten gives Smørmelsgrød med Kanel og brændt Sukker samt stegt saltet Sul til Middag og til Aften Punch med Festtaler og Afsyngelsen af en Sang, som Far havde lavet og sendte Augusta til London med Paalæg om ikke at aabne den før 18. November. — Folkene forude trakterede jeg med en mægtig Bolle Punch, der frembragte en meget animeret Stemning, saa Dansen gik livligt til Vilhelms Violin. Jeg blev dybt rørt, da en Deputation med Christian som Ordfører kom agter ud og takkede mig for Punchen, der, som han udtrykte sig, var saa rigelig, at man godt kunde lade »en bette Fingal« sejle i Terrinen.

Forleden Morgen var hele Skibet, Rigning, Sejl og Dæk overtrukket med et temmelig tykt Lag graa-

gult Støv, meget blødt og finere end det fineste Flormel; vi tænkte først, det var Støv inde fra Sahara, men senere faldt det os ind, at det maaske snarere var Blomsterstøv fra Skovene i Nigritien, som var ført til Søs af Passaten.

Nero er nu klippet færdig og tager sig meget fordelagtig ud. Varmen tiltager for hver Dag, og nu bider Lopperne ogsaa mig. Desuagtet maa jeg tilstaa, at jeg i fuldt Maal nyder denne Sejlads med Passaten; stadig fint Vejr, blid Medvind, saa Læsejl over og under og alt, hvad trække kan, er sat til, og saa ingen generende Søgang, kun et let kruset, solbeskinnet Hav. Særlig Aftenerne er dejlige; jeg ligger paa Ryggen oppe i Giggen og kan ikke blive træt af at se paa Stjernehimlen, og saa den velgørende Stilhed, der omgiver mig, ingen anden Lyd høres end af og til en svag Knirken oppe fra en Raa eller Rundholt og saa den stadige klukkende og rislende Melodi af Smaabølgerne langs Skibssiden. Jeg ligger der i Giggen, uendelig tilfreds og vel tilpas, glad over Livet og med usigelig Velvilje over for alle Mennesker; saa paa en Gang er hele Idyllen væk; Skibsklokkens rungende Klang og Styrmandens Raab, »8 Glas«, bringer mig atter tilbage til Virkeligheden.

Ja, Aftenerne i NO-Passaten er henrivende, det er sikkert nok. Luften er saa blaa og gennemsigtig, at man ser Stjernerne øjeblikkelig, saa snart de kommer op over Horisonten; Jordskyggen paa Maanen træder meget skarpere frem her end hjemme, og Sirius gnistrer og lyser som en hel lille Sol og spejler sig i Vandet med lige saa stor Virkning som selve Maanen. Ildkugler ses hyppigt; i Aftes gik et saadant Meteor som en Raket hen over Himlen, sprang som en Granat og forsvandt i en Masse Gnister. Og-

saa Havet er betagende smukt om Aftenen, det indeholder Milliarder af Fosfordyr, som lyser, naar Skibet kommer i Berøring med dem, Kølvandet ser derfor ud som en bred, glødende Vej.

Jeg snedkererer fremdeles, Augusta læser, og Hugo trækker ufortrødent sin Harmonika.

21. November. Vi har nu passeret de Kap Verdiske Øer; i Nat gik vi Øst om Sab og Bonavista, men saa ikke meget til dem. — I de sidste Dage har vi haft Passaten temmelig frisk, saa »Fingal« løber 7—9 Mil. Nu nærmer vi os stærkt Variablen, blot vi nu ikke skal have for meget Bryderi af den, saa kunde vi dog maaske naa Linien endnu i denne Maaned. Her har været en Masse Flyvefisk; naar Bonitterne jager dem, farer de i store Flokke op af Vandet og kan da flyve temmelig lange Strækninger. Naar de flyver, ser de ud som en Sværm store Græshopper, ellers minder de om en stor Sild og smager som en saadan. Om Natten falder de ofte ned paa Dækket, og jeg søger stadig at faa fat paa dem, da de er meget yndede som stegte til Frokost; men jeg har en slem Konkurrent i den forbistrede Kat, som ligger og lurer paa dem, og naar den hører dem sprælle paa Dækket i Mørket, er den der straks, inden jeg naar derhen, og saa sidder den ganske rolig og æder Fisken inde under Kabyssen, hvorfra jeg ikke kan faa den ud. Der er Vendetta mellem mig og den Kat, men desværre er det meget sjældent, jeg kan faa fat paa den. Forleden lykkedes det mig dog at overrumple Bæstet; jeg bandt den da en smækker Ende om Livet og hev den overbord og gav den en grundig Svømmetur, inden jeg halede den ombord. Jeg bader forresten nu selv hver Morgen, naar Dækket spules; jeg sætter mig i Spuleballen og

skrupper mig med et Par islandske Vanter, hvorefter en af Folkene hiver et Par Pøse Vand i Hovedet paa mig; meget primitivt, men praktisk.

25. November. Nu er det nok snart Slut med Passaten; i Gaar Bygevejr og i Dag Vindstille og en frygtelig Varme, saa man næsten ingen Klæder kan have paa Kroppen. — Man mener her ombord, at jeg lægger mig stærkt ud, navnlig paa Bagdelen; Augusta insinuerer endog, at jeg minder om en Perlehøne eller Loppe; jeg tror, det er den bare Misundelse; hvad skulde jeg blive fed af, jeg sveder, saa Vandet driver af mig i Pæglevis. Her er mange Bonitter; Henriksen stak en i Gaar med en Elje (en Slags Harpun), vi har i Dag faaet en udmærket Suppe paa den. Det er ellers Hugo og mig, der driver Jagten paa Bonitterne. Han staar med Eljen ude paa Agterhalerne til Pyntenetstokken, medens jeg ligger oven over ham paa Jagerbommen og lokker Fiskene hen til ham med en blank Tinske bundet i et langt Sejlgarn. Det er dog ikke altid saa lige en Sag for Hugo at staa derude, han maa sørge for at holde sig godt fast med den ene Arm omkring Pyntenetstokken, og det hænder undertiden, naar der er nogen Sø, at »Fingal« putter Næsen saa dybt ned, at Skipperen faar sig en ufrivillig Dukkert til midt op paa Livet. — Hønsene maa nu ogsaa række Hals, men de er magre og ikke meget værd.

Nu er det smaat med Skibe, i den sidste Ugestid har vi ingen set. — I Dag har vi dog signaliseret med en hollandsk Fuldrigger, »Lucia« af Amsterdam, han skulde til Batavia.

I Dag er det Søndag, i Formiddags havde vi Gudstjeneste og i Eftermiddag Skiveskydning efter en Flaske, ophængt paa Nokken af Fokkeraaen. Mit

sidste Arbejde er et Hyttefad (clipperbygget) til at bløde salt Kød ud i, og jeg er begyndt paa en Kasse, der skal tjene som Badekar. Jeg har ogsaa med afgjort Held forsøgt mig som Skræder. Af en Melsæk og ved Hjælp af en Sejlnaal og Beggarn, som jeg laante hos Sejlmageren, satte jeg en ny Ryg i min Vest. Om det just ikke blev fint, saa blev det solidt Arbejde; det eneste, der kunde indvendes mod det, var, at Firma-Stemplet paa Melsækken kom til at sidde med store røde Bogstaver midt paa Ryggen af mig, naar jeg havde Vesten paa; men heldigvis var der jo ingen ombord, man behøvede at genere sig for, man kunde saa udmærket godt sige Du til sit Tøj uden at vække Anstød.

Vi har Vindstille og en smeltende Varme, Smørret ser ud som Olie. Augusta er nu ogsaa begyndt at bade, det foregaar i et let flytteligt Telt, lavet af Sejlene til Storbaaden.

27. November. I Aftes signaliserede vi med engelsk Skonnert »Sphinx« bestemt til Mauritius; han havde været ude i den Storm, som vi mærkede Dønningerne af i Spanskesøen. Det var meget ubelejligt, han signaliserede, da der var mange Bonitter for Bougen, og Hugo og jeg maatte forlade vor Angrebsstilling paa Pyntenetstok og Jagerbom for at snakke med ham. Kokken skulde saa fortsætte Jagten, men han er et gammelt Fjols og opnaaede kun at jage Fiskene væk. Imidlertid havde vi dog den Tilfredsstillelse at konstatere, at vor Længde passede nøjagtig med »Sphinx«s Bestik.

Det er rigtig Variabelvejr, vi nu har, det ene Øjeblik Stille og Solskin, det næste omløbende Vind og Torden. I Aftes faldt tillige lidt Regn, saa vi fik samlet lidt Drikkevand.

30. November. Vi er nu, saa vidt skønnes, kommet over Variablen og har faaet fat paa SO-Passaten. Det var naadigt sluppet; men desværre fik vi ikke samlet ret meget Vand. Vejret er meget ubehageligt, trykkende Varme og en klam Fugtighed, som slaar igennem overalt, man mærker en ækel Trykken i hele Kroppen, især om Aftenen føler man sig ilde tilpas. — Endnu har vi ingen Hajer set, men en lille Lodsfisk har fulgt os et Par Dage. Det er en køn Fisk paa Størrelse som en lille Makrel, med lyseblaa og sorte Tværstriber over Ryggen. Der er en usædvanlig god Forstaaelse mellem Mandskabet, man hører dem aldrig skændes indbyrdes, og Forholdet mellem underordnede og overordnede er gensidig velvilligt og venskabeligt, hvilket i høj Grad bidrager til, at alle tilsyneladende befinder sig vel her ombord i »Fingal«. I Dag er det Backes Fødselsdag, det betyder saa meget som Risengrynskage og Punch agter ude. Forleden Dag saa vi i Vandet noget, der lignede en Slange, 5—6 Alen lang og paa Tykkelse som en Arm. Det var tilsyneladende af en geléagtig Substans; vi bedømte det til at være Fiskeæg.

Bidevinderne (portugisiske Orlogsmænd) har nu ogsaa indfundet sig, de er gennemsigtige som Vandmænd og har alle Regnbuens Farver. De færdes i Vandets Overflade og har ligesom et lille Sejl, som de spænder ud, naar de vælter, Sejlet bringer dem da paa ret Køl igen, naar Vinden faar fat i det.

3. December. I Gaar passerede vi Linien, 40 Dage efter at vi forlod London. Længden viste 27° 50. — Folkene gjorde nogle Narrestreger i Dagens Anledning, Vilhelm og Ivar i meget fantastiske Dragter. Vilhelm agerede Neptun, men lignede mest en pukkelrygget Søofficer, og Iver var uglet ud som en gammel Kælling, formodentlig forestillende Madame Neptun. De mødte ved Middagstid paa Halvdækket med en almægtig Sekstant af Træ og tog Højden med sammen med Kaptajnen og Styrmanden og blev derefter bedt ned i Kahytten, hvor de trak et af Sejldug lavet Søkort frem. Midt i Kortet var tegnet en Trepægleflaske, hvor »Fingal«s Position var angivet helt nede ved Bunden, en fin og letfattelig Antydning af, at der maatte tilflyde Flasken mere Vædske, naar Grundstødning skulde undgaas. Dette Vink blev ogsaa opfattet, og Folkene fik Punch om Aftenen, men den fremkaldte dog ikke fuldt ud den sædvanlige Lystighed, da Vejret stod med Byger og en styg Næsesø.

Selve Daaben foregik, medens vi spiste i Kahytten, saa den overværede jeg ikke, men som om Skæbnen havde bestemt, at jeg ikke skulde gaa Ram forbi, kom der i Eftermiddags, da jeg sad paa Dækket i mit lovlige Kald og snedkererede, en fordømt Sø ind bagfra og fyldte mine Bukser aldeles. I Gaar var der to Hvaler paa Siden af Skibet en Timestid, de var af Størrelse som Afstanden mellem Fokke- og Storerøstterne — altsaa ikke smaa Ansjoser. De befandt sig aabenbart meget vel i vort Selskab, gik stadig med de fede, runde Rygge over Vandfladen og sendte med passende Mellemrum et Springvand til Vejrs fra deres Aandehuller. De maa sandsynligvis have været plaget af Kløe, thi de gik stadig og gnubbede sig op ad Skibssiderne, saa det ligefrem sang i Jernpladerne, naar de skurede imod dem. De gik saaledes og kløede sig en Timestid, men saa blev de dog tilsidst for morsomme, man kunde ikke være paa Dækket uden at blive oversølet med Tran og Vand, naar de blæste ud, og vi maatte da se at blive

af med dem. De brød sig imidlertid ikke det mindste om, hvor meget vi raabte og skreg efter dem, og at skyde paa dem nænnede vi dog ikke, dertil havde vi moret os for meget over dem; men saa fandt vi paa at bombardere dem med Kulstykker og sigtede især efter Aandehullerne, naar de begyndte at blæse, det kunde de ikke lide og listede af.

En meget stor Haj fulgte os nogen Tid, men vilde ikke tage Krogen. — Langhalsene har nu sat sig saa tykt saavel paa Bunden som paa Siderne af Skibet, at de virker hæmmende baade paa Sejladsen og Styringen. Vi har konstrueret en Slags Høvl af Planker og Jernskinner, som sænkes ned under Skibet og med to smidige Staaltraadsliner hales frem og tilbage og river Langhalsene af. Noget hjælper det jo, men langtfra tilstrækkeligt.

Vinden er desværre temmelig sydlig og Søen høj, saa vi kommer for langt vestlig; om Natten især kommer Bygerne, men de gaar altid for eller agten om os, saa man kun har Ulejlighed af dem og faar ikke noget Vand. Luften er ækel klam.

4. December. En svær Bark, som vi allerede havde set om Eftermiddagen, var, da det blev mørkt, saa tæt i Læ af os, at den var paa Prajehold. Vi prajede ham, men kunde ikke høre, hvad han svarede. Han løb da op til Luvart af os og prajede igen »Ship hoj! what Ship?«, og vi opdagede da til vor store Glæde og Overraskelse, at det var »Marani«, som vi havde ligget sammen med i Londons Dok, og som ogsaa var paa Rejse til Algoa Bay. Han forlod London 21 Dage før vi, saa formodentlig maa han vel være kommet for langt vestlig. — Det er meget betagende at passere et Skib om Natten paa klods Hold midt ude i Verdenshavet«. »Marani« er en

meget svær Bark, som i Mørket saa aldeles kolossal ud med sin høje Rigning behængt med Sejl helt op til Fløjknappen, det saa ud som et himmelhøjt Bjerg, og man skulde tro, den aldeles vilde begrave »Fingal«, der ligger saa lavt paa Vandet. Man bliver saa underlig til Mode, naar man i Ugevis kun har hørt de faa Stemmer, som man kender ud og ind fra det daglige Liv ombord, og saa pludselig en mørk Nat ude fra Mørket hører en fremmed Røst praje »Ship hoj! what Ship? Where are you bound to! How many days are you out?« osv. Man maa selv have hørt det for at forstaa hele den spøgelseagtige og mystiske Situation. — Da »Marani« forsvandt i Mørket, og det første Indtryk fra Mødet havde sat sig, faldt det mig ind, at det kunde være morsomt at gøre lidt Sjov med Backe, der var paa Dækket og havde Vagt. Jeg fik fat i Raaberen, stak den ud ad Koøjet i mit Lukaf og raabte med mine Lungers fulde Kraft ud i Natten »Ship hoj!« Øjeblikkelig blev der Røre paa Dækket, hurtige Fødder hørtes ile agterud, og en Stemme brølede gennem Skyligtet ned i Kahytten: »Kaptajn, der er een, der prajer!« Men saa kunde jeg ikke bare mig længere, jeg løb op paa Dækket og tog mig en hjertelig Latter over dem allesammen.

11. December. Ingen Skibe, ingen større Fisk, kun nogle faa Flyvefisk i de senere Dage. Tiden er ofte vanskelig nok at faa slaaet ihjel, man begynder at længes efter Landjorden igen. Læsning kan være godt nok, men det bliver man ogsaa ked af, især naar man én Gang har gennemgaaet hele Biblioteket ombord og skal til at begynde paa det for anden Gang. — Ivar er en villig og skikkelig Fyr, men det værste Bondebæst, jeg nogen Sinde

har mødt, han kender kun Bondelandets Blomstersprog og benytter sig deraf med en Frejdighed og Naivitet, som er forbløffende. Forleden Aften, da det var halvmørkt, gik Augusta paa Dækket for at tage sig en Motion; saa kommer Ivar hen til hende, løfter høfligt paa Kasketten og siger med største Belevenhed og Velvilje: »Tag Dem i Agt, Frue, der ligger en Lort paa Dækket!« Det var jo ganske vist ikke den fineste Maade at advare Fruen mod Neros Efterladenskaber, men den var let forstaaelig og velment.

Nu er vi paa 19° 49 S. Br. og 29° 48 V. Lgd. og maa snart være under Solen. — Vi fangede i Dag en lille Haj, kun 5 Fod lang, den var ledsaget af 5 Lodsfisk. Det var morsomt at se, hvorledes Lodserne og Hajen arbejdede i Fællesskab. Naar vi kastede noget i Vandet, tog Hajen ikke mindste Notits af det, først naar Lodserne havde været henne og lugte til det og kom tilbage til Hajen igen, gik denne frem og slugte det. Den var saa graadig, at den flere Gange bed paa Krogen og slap af igen, inden den til sidst blev hængende. Da den kom ombord, sad der en lille Sugefisk paa den, Sugefisken sugede sig fast i Dækket, saa jeg maatte bruge en Bordkniv til at brække den fra med, hvorefter jeg satte den i Spiritus. Da Nero saa Hajen, røg han straks paa den og bed den i Maven, men fik en saadan Lussing af Halen, at han straks gav los og flygtede hen ad Dækket. I Hajens Mave fandtes et Stykke ufordøjet salt Kød; den havde aabenbart først aflagt Visit hos en Bark, som vi havde haft i Sigte lige fra Morgenstunden. Trods Augustas Bemærkninger om væmmeligt Svineri tog begge Styrmændene og jeg os en solid Aftensmad af Hajen; den smagte omtrent som Rognen af stegt Sild.

13. December. I Gaar Morges fik vi Trinidad i Sigte og har ligget uden for den med Stille i Gaar og i Nat. I Dag fik vi Kuling af NO og kan nu se Øen meget tydeligt, skønt den er 3—4 Mil borte. Øen er kun et Par Mil i Omkreds, men er meget høj og ser ud som en stor Klippe, og i nogen Afstand fra den dukker enestaaende Klippeblokke, der ser ud som Kegler, op af Havet. Kun paa den sydlige Side er Øen bevokset med Skov. En anskudt Trinidad-Maage kastede sig her ombord; det er en meget smuk Fugl, af Størrelse og Skabning som en Hætteterne, mørkegraa med sorte Vinger og Hale, en hvid Blis i Panden og en hvid Krans om Øjnene. Desværre fik Nero fat i den, men da den desuagtet syntes at være temmelig kvik, satte vi den i Vandet og lod den svømme.

Det er nu sat i med en slem SV-Sø, saa »Fingal« slingrer dygtig. — Om Natten ses paa Himlen to hvide Pletter, som ikke findes Nord for Linien, de ser ud som Mælkevejen og er formodentlig ogsaa en Samling Stjerner. Sydkorset, som der tales saa meget om, er jeg ikke særlig imponeret over; efter mit Skøn er den nordlige Halvkugles Stjernehimmel langt rigere og smukkere end den sydlige.

Det kan nu ikke vare mange Dage, inden vi passerer Solen, den er næsten lige over os nu, og dens lodrette Straaler har en saadan Magt, at Beget bobler i Naaderne paa Dækket, og Lønningen er saa varm, at man ikke kan holde Hænderne paa den.

Rasmus Tallerkensen er en dygtig Kok, saa længe han er ædru, men han er et grueligt Svinebæst. Han ruller f. Eks. Kagedejg med Flaske paa Laaget til Svinehuset, han banker Bøf paa den fedtede og beskidte Bænk, han sidder paa inde i Ka-

byssen, og naar han steger Flæsk, løber Sveden i lange Baner ned ad Næsen paa ham og falder sydende og spruttende ned i Stegepanden. Det gør jo ganske vist ikke noget, naar man ikke ser det; men det er ligegodt noget Svineri.

22. December. Solen passeredes den 16. Jeg har nu oplevet et rigtig tropisk Uvejr og tør nok garantere for, at jeg aldrig vil glemme det.

Det havde allerede i flere Dage mudret og brygget sammen i Luften, og saa i Forgaars kom det. Allerede fra Morgenstunden var Luften tyk og diset, Heden næsten uudholdelig, og Barometret sank. Ved Middagstid satte kulsorte Skyer op vesterfra, men ikke en Vind rørte sig, og Havet laa som en død ubevægelig Flade. Barometret faldt yderligere. Kl. 3 var det saa mørkt, som om det allerede var sen Aften, fremdeles med komplet Vindstille, Luften blev mere og mere tung og trykkende og besværliggjorde Aandedrættet. Barometret sank ned paa Orkanmærkerne. Alle Sejl under og over blev givet op og beslaaede, alt løst Gods blev gjort fast paa Dækket, og Skibet laa nu med den nøgne Rig, klædt af fra øverst til nederst, parat til at modtage, hvad der maatte indtræffe. En halv Times Tid endnu var Situationen uforandret, Død-Dam-Stille, knugende Mørke og en Stilhed, der var ligefrem uhyggelig. Da, omtrent ved 4-Tiden, hørtes en svag Fløjten oppe til Vejrs i Staaltraadsrigningen, den tiltog i Styrke, og samtidig lød en hul Brummen i Luften vesterfra. Det var Orkanstødet, der kom, og det kom med en saadan Kraft, at »Fingal« for den nøgne Rigning hev saaledes over, at den satte Lønningen under Vand, og Nokken af Underræerne berørte Vandfladen. I denne Stilling blev den liggende et Par Minutter, Orkanstødet var da passeret forbi, Vindstille var atter indtraadt, og Skibet rejste sig igen langsomt op paa ret Køl. I samme Øjeblik som Orkanstødet gik hen over Skibet, brød Tordenen løs og Regnen styrtede ned i saadanne Masser, at man tabte baade Næse og Mund. Ved Regn forstaar man dog i Reglen, at det er noget, der falder draabevis, men naar vi hjemme taler om Skybrud, det stærkeste, vi kender, saa er det kun en Draabe imod de Vandmasser, som her brasede ned; det var et tæt flimrende, sammenhængende Slør af Vand; man kunde forestille sig, at det kom fra en umaadelig Beholder ovenover, som man pludselig tog Bunden ud af. Den Sø, som det frembrusende Orkanstød havde rejst, blev øjeblikkelig slaaet ned, Spygatterne og de 4 Lænseporte, hver paa ca. 1 □ Al., formaaede ikke paa langt nær at tage imod det nedvæltende Vand, der stod knæhøjt over Dækket. »Fingal« laa øjensynlig lige i Centrum af Bygen, og Lynene glimtede og hvislede uophørlig fra alle Sider og Kanter, Luften var bogstavelig sprængladet med Elektricitet, og man mærkede ligesom en svovlet Lugt. Lynene havde alle mulige Farver, hvide, gule, røde og brunlige o. s. v., og de kom fra alle Kanter, lodret ovenfra, vandret fra Siderne og opad fra Vandet. Tordenen larmede uden Ophold med øredøvende Rabalder. Jeg stod i Kahytstrappen og saa paa Folkene, der var i Gang med at fylde Vandfadene; Backe stod med en Pøs paa Halvdækket, da kom der et Lyn fra Siden, ikke højere oppe end at det lige passerede over Bommen til Brigsejlet; det fo'r hen over Hovedet paa ham, han tabte Pøsen, og satte sig halvt bedøvet ned paa Dækket. Et Lyn, fulgt af et mægtigt Tordenbrag, slog ned i Stortoppen, fulgte Vant og Stag ned til Jernpladerne i Skibs-

siden og gik i Søen. Det klang og rungede i Pladerne, som om der sloges paa en Kæmpe-Gongon. Iver og Christian stod netop i de underste Vævlinger af Storevant, lidt over Lønningen, da Lynet kom; de fik begge som et stærkt Slag tværs over Armene, saa de mistede Taget i Vantet og faldt ned paa Dækket. Da Vandet truede med at trænge ind i Kahytten, maatte jeg lukke Kahytskappen og gaa ned. I Kahytten sad Augusta alene tavs og alvorlig; vi sagde ikke noget til hinanden, men havde vistnok omtrent de samme Fornemmelser. Jeg gik ind i mit Lukaf, satte mig paa min Skibskiste og funderede et Kvarters Tid. Bange var jeg ikke, det Udtryk betegner ikke min Sindsstemning, jeg følte mig kun saa usigelig lille og ubetydelig, saa uendelig magtesløs og sølle lige over for de mægtige Naturkræfter, der rasede og larmede omkring mig. Efter en Times Tid var det hele forbi, Bygen var trukket over, Solen kom frem gennem de sønderrevne Skyer og »Fingal« blev atter klædt paa og Rejsen fortsat; men den Byge glemmer jeg aldrig.

24. December. Meget foranderligt Vejr de sidste Dage, svær Sø og stormende Byger. »Fingal« slingrer stærkt og denne Slingren har desværre foraarsaget, at begge de bagbords Stængebarduner og det agterste Spænd Vant paa Stormasten sprang, det vil sige Røstboltene knækkede, saa Jomfruerne blev halet i Vejret. Skaden er nu saa vidt muligt udbedret ved, at der, for at støtte Bardunerne, er lagt 2 Kæder rundt om Skuden, men dels vil disse stoppe ikke saa lidt paa Farten, dels vil der heller ikke kunne sejles saa haardt som før. Det var godt, de øvrige Røstjern holdt, ellers var Storrigningen gaaet over Bord, da »Fingal« løb 10 miles Fart med Bramsejl til, saa

der var Pres paa. Den første Albatros viste sig i Dag. I Morges paa Dagvagten slagtedes Julegrisen, Henriksen stak den, hvorefter jeg skoldede, skrabede, opskar og parterede den, Videnskaber, som jeg har tilegnet mig ved at se paa Slagter Mathiesen ved de store Efteraarsslagtninger hjemme. Fabrikationen af Pølser besørger Augusta og jeg i Forening; vi har luret Mor Knebet af, og vil ikke risikere, at Kokken med sit Svineri skal spolere det hele. Juletræ faar vi jo ikke i Aften. Gid vi kunde være hjemme blot en lille halv Time og se, hvorledes alt staar til; men der er desværre langt til det gamle Land. Vi véd dog, at de nu ogsaa hjemme tænker paa os i Aften, og gør deres Kabysbestik om, hvor vi muligvis nu er. Vi er nu i Nærheden af nogle skjulte Klipper, som skal være omtrent 30 Mil lange. De staar paa Kortet benævnt »Grants Rocks«, og der skal staa en svær Brænding paa dem. Vi holdt af for dem i Nat; men sandsynligvis eksisterer disse Rocks slet ikke, de er sidste Gang set Aar 1800, saa det er vel en Skipperløgn det hele.

Juledag, 25. December. Vi havde det rigtig rart her ombord i Aftes, dejligt Vejr og klart Maaneskin. »Fingal« slingrede vel noget i Dønningen, hvad der dog ikke forhindrede Folkene i at holde Bal for ude, der dansedes ufortrødent, selv om de ogsaa engang imellem tumlede hen mod Lønningen og fik en Nagle mellem Ribbenene. — I Kahytten spiste vi vor Andel af Grisen og havde det meget gemytligt. Augusta havde et Par Smaating til Styrmændene, og jeg havde til Henriksen lavet en Trold, der springer op af en Kasse, et Legetøj, som vi havde megen Fornøjelse af, da Henriksen blev saa forskrækket over den, at han tabte den paa Gulvet,

slog sig for Panden og raabte paa sit Bornholmsk: O Gott! O Gott!

Vi har saa faa Adspredelser, at vi i Dag som noget hidtil uhørt lukkede Hønsene ud paa Dækket, hvad der ligefrem var en Velgerning, da de er saa fulde af Lus, at der ikke er en ærlig Fjer paa dem. Vi prøvede ogsaa en Hanefægtning, som dog totalt mislykkedes paa Grund af den ene Kæmpes Krysteragtighed. — Folkene danser igen til Trods for, at man er ved at smelte af Varme.

Det er første Jul, jeg har gaaet omtrent nøgen. Der er stadig megen Elektricitet i Luften, St. Elms Ild viser sig af og til paa Raanokkerne om Aftenen.

28. December. I Morges paa Dagvagten fangede vi en Haj paa godt 10 Fod, den var saa forslugen, at Krogen næppe var i Vandet, før den bed paa. Vi har ingen rigtig Hajkrog ombord, men hjælper os, som vi bedst kan. Vi tager en af de svære Kroge, som bruges til at hale Ankerkættingerne op af Brønden og langs Dæk, den knobes paa Tampen af Mærsefaldet (en Manillatrosse af Tykkelse som et Haandled), paa Krogen anbringes et stort Stykke salt Kød eller en selvdød Høne, og Apparatet er færdig til Brug. 2 Mand holder fast i Trossen og haler igen, naar Hajen bider, og naar de har faaet Forparten af den ud af Vandet, er jeg parat med den gamle slesvig-holstenske Riffel fra Bov, som altid hænger ladet med 2 Kugler, som jeg da anbringer i Hovedet paa den. Den bedøves heraf for kort Tid, som maa benyttes til at hive den saa langt ud af Vandet, at en smækker Line kan gøres fast om Halen paa den. Har man den først ude af Vandet i vandret Stilling, er Magten taget fra den, og den fortøjes udenbords langs Skibssiden. Imidlertid er

Fyren fremdeles spillevende; den bliver derfor slaaet grundig for Panden med en Økse og faar da Lov til at hænge et Par Timers Tid udenbords, indtil det skønnes ,at Livet er af den. Den tages da ind paa Dækket, Rygsøjlen (til Spadserestok) og Gebisset tages ud af dem og tørres. Halefinnen anbringes som Sejrstrofæ paa Enden af Jagerbommen, og Kadaveret hives overbord.

At tage en levende Haj af nogenlunde Størrelse ind ombord er ikke tilraadeligt, den har uhyre Kræfter og slaar med Halen alt i Stykker, som kommer i Nærheden af den, og dertil kommer, at den er fænomenal sejglivet. Den her omtalte Haj, som havde maattet gennemgaa den ovenfor anbefalede Kur, viste sig saa sejglivet, at da jeg efter 5 Timers Forløb tog Hjertet ud af den, bevægede dette sig saa stærkt, at det ligefrem kravlede ud af Haanden paa mig. Da Hajen var saa stor, at det ikke var udelukket, at der kunde have været Folk i den før, fandt vi os dog ikke fristede til at smage paa den.

Nytaarsdag 1861. Vi har ikke forandret vor Stilling ret meget i de sidste Dage, omtrent hver Dag Vindstille og svær vestlig Dønning, saa vi er kun avanceret til 5° 14 V. Lgd. og 34° 46 S. Br. Nytaarsaftten fejredes paa sædvanlig Vis, og desforuden blev. der brændt Blus. Ivar havde lavet en Tønde med Krudt, Værk, Tjære og andre brændbare Sager, men havde begaaet den Dumhed at trække Linen, hvormed den skulde sættes i Vandet, tværs igennem Tønden, Linen brændte straks over, og Tønden faldt i Vandet og sank. Han lavede saa en anden, men den vendte Bunden i Vejret, da den kom i Vandet, og først et tredie Forsøg lykkedes, Tønden brændte, til den forsvandt i Horisonten. Kl. 12 fik det gamle Aar

9 Kanonskud til Afsked og det nye do. 9 do. til Velkomst. — Forleden Dag var her en Kapdue, som jeg forgæves forsøgte at fange i et Net paa en Stang, til sidst skød jeg den. Den ligner meget en Due, hvid paa Bugen og broget paa Ryg og Vinger, men med Svømmefødder og Næb som en Maage. Flere Albatrosser har ogsaa været i Nærheden. — I Gaar kom Høvlen i Gang igen til Ødelæggelse af Langhalsene, som stadig tiltager i Størrelse og stopper Farten i følelig Grad.

I Anledning af det nye Aar gives i Dag Champagne, der skal drikkes paa Rhederiets Held og Lykke.

2. Januar. I Dag stor Jagt. Et Par store Flokke Springere var ved Skibet, men ikke i saadan Position, at de lod sig harpunere, skønt alt blev gjort for at lokke dem paa passende Kaste-Hold. En Del Maager, Suler og 4 Albatrosser fulgte Skibet, sidstnævnte var saa graadige og frække, at de satte sig i Vandet under Hækken, naar vi kastede et Stykke Flæsk ud. Vi forsøgte at fange dem, de var ogsaa villige nok til at bide, men vilde aldrig blive hængende paa Krogen. Ved at kaste Flæskestykket i Vandet fra Jagerbommen fik vi dem dog til at sætte sig lige foran Bougen, og Hugo og jeg skød hver en og fik dem ombord, da de drev langs Siden. Det var unge Fugle, ikke meget store, kun 8—10 Fod i Vingefang, graa og hvide, med svære Næb med en Krog paa Enden, for Resten lignede de meget de store Svartbag-Maager. Begge Hoveder blev skeletterede og Vingerne tørrede. Det var Meningen at spise dem, men da jeg havde flaaet dem, viste de sig at være saa modbydelig trannede og uappetitlig sorte i Kødet, at jeg hev dem overbord.

9. Januar. Stille, Stille og atter Stille; nu har

vi ligget med omtrent uafbrudt Stille i 14 Dage, det tager paa Humøret, vi er alle hjertelig kede af det, og skal vi have meget mere af den Slags, bliver Rejsen lang nok. I Forgaars var det et ganske mærkeligt Vejr, det ene Øjeblik var det Stille, i det næste kom en Byge; i Løbet af 2 Timer vendte vi 7 Gange, men lige saa snart vi havde vendt, kom Vinden ind fra den anden Side, og der var en saa voldsom Strøm, at Søen larmede og gjorde et Spektakkel som i en Storm, og dog var der ikke en Vind, der rørte sig. Der var ogsaa 3 Skypumper, der stod paa Geled en halv Mils Vej fra os og malede op i Søen, saa der stod Vandsøjler i Vejret som fra uhyre Springvand. — I Morges fangede vi paa vanlig Vis en vældig Haj. Den var 12 Fod lang, havde et meget stort Hoved og et Gab, som saa man ind i en Tønde. Den var tillige usædvanlig tyk af Krop og saa stærk, at vi maatte hugge Halen af den, inden vi turde tage den ind paa Dækket. Den var saa glubsk, at den anfaldt Hyttefadet, inden vi fik rigget Fiskegrejerne til. Efter endt Behandling ombord skulde Kadaveret hives overbord, og hele Vagtmandskabet blev tilkaldt. Hugo, Augusta og jeg var ogsaa til Stede, og Sejlmageren, som var mellem de tilkaldte, stod med Ryggen til lige over for os. Mandskabet, 3 paa hver Side af Hajen, bukkede sig og tog fat, og paa Henriksens Kommando: »Løft alle Mand paa én Gang«, blev der taget et forsvarligt Snubtag, saa Sejlmageren aabenbart forløftede sig og leverede en Salut saa dundrende, at det rungede hen over Dækket. Resultatet heraf blev, at Manden højrød i Hovedet slap Taget i Hajen, bugtede sig som en Slange langs Dækket og gemte sig og sin Skændsel bag ved Kabyssen. Alle vi andre tilbageværende maatte jo saa vidt muligt bevare Al-

voren og lade, som om vi ingen Ting havde hørt; Hajen blev hevet overbord, og dermed troede vi den Historie forbi; men nej, Nachtspielet blev det artigste. Et Par Timer efter, da Hugo og jeg staar og snakker henne paa Halvdækket, ser vi den lange Sejlmager spanke frem. Hans leddeløse Krop bugter sig mere end sædvanlig, da han sidelænds arbejder sig langs Lønningen; han er højrød i Hovedet, og da han endelig langt om længe er naaet hen til os, træder han resolut et Skridt frem, stryger ærbødigt Kasketten af Hovedet og fremstammer gravalvorlig de mindeværdige Ord: »Kaptajn, det var en uforvarendes!«

11. Januar. I de sidste Dage har vi gjort ret god Fremgang og bliver den N. V. Vind staaende og den Fart (5—6 Mil), vi nu gør, vedvarer, kan vi i Løbet af 10—12 Dage være i Algoa Bay, men der begynder at komme svære Byger fra S. V., saa vi faar maaske noget beskidt Vejr fra den Kant. I Gaar havde vi en voldsom Slingren, Søen meget svær og hul, og da Vinden var ret agter ind, var der ingen synderlig Støtte i den, saa »Fingal« slingrede saa voldsomt, at Vandet fusede ind, snart ad de styrbords, snart ad de bagbords Koøjne og Lænseporte. Vi gik hvert Øjeblik og ventede, at Rigningen delvis skulde gaa over Bord, store Bramstang svejede som et Piskeskaft, men holdt dog heldigvis. (Jeg har begyndt at fuske lidt i Navigationen og tager Højden med om Middagen.) Jeg har fisket en Albatros, og tog den levende ind paa Dækket. Den var meget stridbar og røg straks paa Nero og bed ham i Benene, saa vi maatte skille dem ad. Den gik løs paa Dækket og saa sig om med alt andet end forkuet Mine, stadig beredt til Forsvar eller Angreb. Det var den stolteste Fugl, jeg nogensinde har set. Albatrosen kan ikke paa Grund af sine lange Vinger svinge sig op fra f. Eks. et Skibsdæk, som ikke giver efter som dens rette Element, Havet; den kan ikke paa det faste Dæk faa den fornødne Vind under Vingerne og er saaledes ganske ubehjælpelig. Jeg havde ondt af min stolte Fange og aabnede en af Lænsportene, og aldrig saa snart saa den Vandet, før den styrtede sig paa Hovedet ud af Porten og begyndte straks at pudse og vaske sig, uden at vise noget Hastværk efter at komme af Sted. Her indfinder sig hver Aften 2 Hætteterner, som tager deres Nattekvarter i Rigningen. I Dag er Gris Nr. 2 slagtet. Vi har passeret Kap det gode Haab, og i Dag har vi første Gang Land i Sigte Vest for Kap Aguljas. Landet er meget højt, men temmelig utydeligt, da det er indhyllet i Taage. Det ser ud som Klipper og Kløfter, og mange Forbjerge og Næs strækker sig ud i Havet.

19. Januar. Haardt Vejr de sidste Dage og kun ringe Fremgang. I Gaar Nat blæste det saa haardt, at vi kun kunde føre torebede Mærssejl og Storsejl. Vinden holder sig sydlig med Regn og Tykning, men da det ikke er muligt at gøre Land i det Vejr, maa vi staa Vester ud igen. Vi har Strømmen haardt imod og kommer ingen Steder.

20. Januar. Fremdeles Land i Sigte, men mere østlig. Inde under Land kan vi føre mere Sejl, og Søen er ikke meget høj, men naar vi kommer paa den anden Boug og kommer til Søs igen, saa stormer det, saa det piber og fløjter i Rigningen, og Søen er saa høj, at man skulde tro, den vilde begrave baade os og »Fingal«. Bliver dette ved, kan det have lange Udsigter med at komme ind til Port Elisabeth, men maaske er det et Held for os, at vi ligger her,

hvor vi nu ligger, og ikke til Ankers inde i Bugten med S. O. Storm og hele Havet ind paa os. Det er underligt at tænke sig, at her, hvor vi nu ligger og stamper i det, laa Bartholemæus Dias i 1487 under ganske de samme Vejr- og Strømforhold. Han kaldte Landet, vi saa i Gaar, Cabo Tormentosa (det stormende Forbjerg), meget betegnende; kun Skade, at det fik Navneforandring; Navnet »Cap gode Haab« passer ikke mere, »Stormkap« vilde derimod passe for enhver Tidsalder, saalænge Verden staar.

Her er Masser af Fugle under Landet, Søfugle selvfølgelig, men jeg har dog ogsaa set en Landfugl. Det var en Slags Isfugl (Kingfisher), meget pragtfuld i Farverne, og da jeg opdagede den, stod det for første Gang klart for mig, at jeg var kommet til en ny og fremmed Verdensdel. Den kom og satte sig i Rigningen, men fløj straks igen. Springere, Hajer og Hvaler er talrige; en Flok paa 9 meget store Hajer snusede omkring Skibet, men da de ikke vilde bide paa Krogene, fik de hver en Riffelkugle gennem Hovedet. De kvitterede for Modtagelsen ved at vende Vejrmøller, saa man kunde se de hvide Buge mange Favne nede gennem Vandet. Der har ogsaa vist sig i Søen et Dyr, som antoges for at være en Sælhund. Ligeledes har der været mange Planter og Grene i Vandet. Blandt disse saas en stor Genstand, som først ansloges til at være en Stump af et Skibsvrag, men da det kom nærmere, kunde det ses, at det var noget levende. Hvad det var, kunde vi ikke blive klog paa, maaske en Hval eller en Samling Hajer; det saa ud som umaadelig store Fiskehaler eller Finner. At det var levende er sikkert nok: en Riffelkugle bragte det til at synke, for straks efter at komme op igen noget længere borte. Historien om den store Søslange maa rimeligvis være opstaaet ved lignende Syner.

22. Januar. I Gaar stille og tæt Taage hele Dagen, Masser af Søfugle. Vi skød efter dem med Riffel, men kunde ikke ramme dem formedelst den svære Dønning. Der var i Vandet en Mængde Rødder og Tang, nogle af dem var 20—30 Fod lange, og naar man saa dem i Taagen, kunde de se ud som Flaader, undertiden med Folk paa, naar det traf sig, at en eller flere Fugle sad paa dem.

Vi fiskede flere af disse Flydebroer, der var en Koral paa den ene Ende, hvori Rødderne sad fast, Stængelen var et hult Rør som en Sprøjteslange, saa tyk som en Arm og 15—20 Fod lang, og ovenpaa dette Rør sad en stor Krans af Blade, der lignede Baand. Der var en Masse smaa Krebsdyr i disse Planter; de havde lysegrønne Øjne og Overkrop som en Krabbe, men Bagkrop som en Reje.

Da der ingen Vind var, satte Strømmen os i Nat saa nær paa Land, at vi hørte Brændingen; det var ikke hyggeligt, men i Morges fik vi heldigvis lidt Vind af N. N. V., saa vi slap ud igen. Gid Vinden nu maa holde sig. Folkene begynder at fortvivle, da deres Tobak er sluppet op; jeg hjælper dem efter fattig Lejlighed, men ogsaa hos mig er Lageret oprømmet.

Aguljas Fyrtaarn i Sigte, det synes nu at hjælpe.

24. Januar. »Naar det blæser op fra S. O., saa lad falde alle Ankre og stik ud al den Kæde, I har; springer Kæderne og Skibet driver af, da prøv for alting ikke at gaa til Søs, det er ugørligt; søg at sætte lidt Sejl, saa I kan gaa klar af Klipperne, og gør alt for at sætte Skibet paa Land. Paa Sandet Øst for Byen, dér er den eneste Redning mulig«. — Dette er i Korthed Kvintessensen af den trykte

Instruks, som Havnemesteren bragte om Bord, da vi i Dag ankrede ved Port Elisabeth.

Det var just ikke opmuntrende Udsigter; vel havde vi efter det Kendskab, vi allerede havde til SOsten ude under Kysten, faaet en Anelse om, at Port Elisabeth maatte være en slem og vanskelig Ankerplads, men slet saa galt havde vi dog ikke tænkt os, det kunde være; nu fik vi jo prøve og lade staa til; der var ingen Vej udenom.

Alle de Skibe, vi lastede samtidig med i London, ligger her, men vi har dog ikke haft længere Rejse end nogen af dem. Vi fik da Gud ske Lov gode og fornøjelige Breve hjemmefra; men desværre var Posten gaaet hjem for 4 Dage siden, saa det varer en hel Maaned, inden vi kan faa vore Breve af Sted. — Landet ser meget øde og sandet ud, og Byen, set fra Søen, er ikke videre køn, den ligger saa spredt, og Husene er ens allesammen. Her staar en voldsom Brænding paa Kysten især uden for Kap Recif. Klipperne staar som en Mur ret op af Havet, og naar Vinden er paa Land, er Brændingen taarnhøj, og Skumsprøjtet naar helt op i Byens Gader. Selv med Fralandsvind er der altid megen Brænding. Her inde i Bugten kan man lande med Skibets egne Baade, dog kun, naar det er overordentlig stille og fint Vejr, ellers maa man signalisere til Land, og der kommer da en Redningsbaad ud.

25. Januar. I Dag var Hugo og jeg i Land for første Gang. Vi afhentedes af Redningsbaaden, denne roedes ind og stoppede lige uden for Brændingen; der laa vi lidt og afventede en passende stor Sø, og saa snart denne kom, roedes der til af al Magt, og Søen bar da Baaden ind gennem Brændingen, Mandskabet sprang i Vandet og halede Baaden saa

højt op mod Land, at Bølgesuget ikke kunde tage den tilbage i Søen igen, og vi blev da bragt i Land, ridende paa Ryggen af en af Roerne. Det virkede absolut ikke tiltalende og varslede ikke godt for Fremtiden, at der skulde saa mange Omstændigheder til for at komme i Land i rigtig pænt og upaaklageligt Vejr. Vi fik en Smed ombord, og det varede ikke længe, inden de sprængte Røst- og Stængebarduns-Bolte til Stormasten var erstattet med ny.

Brolægning i Byen findes ikke, Gaderne er bestrøede med løst Sand og Smaasten, og Varmen er i høj Grad generende. Overalt ses Vogne med Uld, trukne af 12—14 Okser; der sidder altid en nøgen, sort Fyr paa Vognen med en uhyre lang Pisk, som han bruger med stor Færdighed, endogsaa de forreste Okser træffer han med Sikkerhed; dog er det ingenlunde behageligt for de forbigaaende, naar Pisken sættes i Bevægelse. Foran de forreste Okser løber en sort Dreng, som gør nogle besynderlige, voldsomme Grimasser og smider Sand og Sten i Øjnene paa dem, naar Vognen skal standses. — Det er ligefrem latterligt at se alle de forskellige Slags Folk, der driver om i Gaderne, Hottentotter, Negre, Malajer osv., nogle splitternøgne og andre i de mest fantastiske Kostumer. Man træffer saaledes Herrer med Øreringe, sort høj Hat og Bukser, men uden Skjorte, Vest og Frakke, andre svøber sig med Værdighed i en gammel Soldaterkappe; alle er barbenede, men desuagtet revnefærdige af Vigtighed og Storsnudethed, saa snart de blot har en Trevl paa Raden. De slentrer overlegent hen ad Fortovet og slæber ugideligt de bare Ben efter sig, som om de kunde være de mest ondartede Østergade-Lapse. — Børnene ser snart naragtigere ud end Forældrene; de har ikke

andet paa end en Karklud, Hovederne er uforholdsmæssigt store, Arme og Ben meget tynde, men Maverne af imponerende Størrelse. Jeg saa saadan en lille Fyr promenere langs Gaden, stolt som en Spanier, og han var næppe stort mere end 1 Aar gammel. Mødrene har et Slags Tørklæde bundet sammen som en Pose paa Ryggen, og dèr sidder Ungen som et Pungdyr og stikker Hovedet ud.

Byen er bygget paa en høj Bakke, hvorfra haves en smuk Udsigt over By og Bugt, det er ogsaa det eneste seværdige, der findes. Den nærmeste Omegn er øde og utiltalende, kun Sand og atter Sand, intet er opdyrket, Træer og Buske findes ikke, kun hist og her Samlinger af store Kaktus. Først en 5—6 Mil inde i Landet begynder nogen fyldigere Vegetation. Port Elisabeths vigtigste, ja man kan vel sige omtrent eneste Udførselartikler er Huder og Uld, som i Oksevogne føres til Byen fra det indre af Landet.

Efter alle de Hvalknogler at dømme, som findes overalt paa Kysten, faar man det Indtryk, at der engang i Fortiden maa have været en Hvalfangerstation i Bugten her. Det eneste Sted i Bugten, hvor der ikke er Klipper, er ca. ¼ Mil Øst for Byen, hvor Kysten paa en Længde af nogle faa Tusinde Alen er lav og sandet. Det er denne Kyststrækning, der meget betegnende kaldes »Slagterpladsen«, som der i Instruksen henvises til, naar Ankerkættingen springer, og Skibet gaar i Drift under en SO-Storm. At det ikke var Overdrivelse, hvad der fortaltes om SOstens Magt og Vælde, viste med al Tydelighed de mange Skibsvrag, vel en 10—12 Stykker, som stod paa »Slagterpladsen«, da »Fingal« ankrede i Bugten. For 7—8 Aar siden, blev der fortalt, laa en smuk, stille Morgen 6 store Skibe, deriblandt en Ostindiefarer med 250 Soldater ombord, opankrede paa Bugten. Ved Middagstid blæste det op med en Storm af SO, og inden Aften laa de 5 som fuldstændige Vrag paa »Slagterpladsen«, dog med bjærgede Besætninger, medens Ostindiefareren ikke naaede saa langt, men drev ind paa Klipperne lige ved Byen, hvor den paa faa Øjeblikke blev knust som en Æggeskal. Den var ikke længere borte, end at man fra Land, trods Brændingens Larm, kunde høre, hvad der blev raabt ombord; men al menneskelig Hjælp var udelukket, og ikke en eneste levende Sjæl kom i Land. Ligene var i den Grad maltrakterede ved at hvirvles om mellem de spidse, med skarpe Skaller og Koraller bedækkede Klipper, at de lignede uformelige, ubestemmelige Kødmasser. Dette fortaltes os af Folk, der selv havde overværet Katastrofen.

Gud skal vide, disse Oplysninger var ikke opmuntrende, og nu traf det sig tilmed saaledes, at af de ca. 30 Skibe, som laa opankrede i Bugten, var »Fingal« den, som laa længst inde mod Brændingen; vi havde da i paakommende Tilfælde ikke alene vore egne Kæder at sørge for, men hvad værre var, vi maatte ogsaa have Opmærksomheden henvendt paa alle de andre Skibe, der laa udenfor, og som vilde drive ind paa os og tage os med, hvis deres Kæder sprang. Man gik stadig med en ubehagelig Følelse af Usikkerhed, thi selv om det ogsaa var det mest straalende Vejr, og alt saa smilende ud, var der ikke noget i Vejen for, at det et Par Timer efter uden noget som helst Varsel kunde blæse op til en forrygende Storm; den Erfaring havde vi ude fra Kysten, det lod til at være noget, som hørte med til Klimaet her nede og ikke kunde regnes som Tilfældigheder.

Her er mange Fisk i Bugten; jeg fangede en Del

paa 4—6 Pund Stykket, de ligner nærmest Strandkarper.

Paa Søndag agter Backe og jeg os ud til Kap Recif for at samle Muslinger og skyde Maager, i hvilken Anledning jeg fra Politikammeret har skaffet mig en skriftlig Tilladelse til at tage Geværerne i Land.

29. Januar. Godt var det, at Backe og jeg ikke kom i Land i Søndags, vi fik andet at tænke paa, thi »Fingal«s Undergang har aldrig været saa nær som den Dag. Om Lørdagen var Hugo, Augusta og jeg i Land, men da vi skulde ombord igen, begyndte det at blæse, og først efter mange Anstrengelser lykkedes det os at komme i Baaden og ud til Skibet. Baaden var paa et hængende Haar nær kæntret, da vi lagde paa Siden. Søndag Morgen friskede det op af SO lige ind i Bugten, og ved Middagstid havde vi en regulær Storm med uhyre Søgang. Vi laa kun et Par Tusind Alen fra Land, og Brændingen brød med en saadan Voldsomhed mod Klipperne, at Sprøjtet stod op over de nærmeste Huse i Byen. Begge Kæder blev stukket ud paa Tamp, men desuagtet brød Søen saaledes over Stævnen, at Klyverbommen ofte var flere Favne under Vand. Et Øjeblik satte Skuden Stævnen under saa haardt, at Søen afrev Presenningen, der var spigret over Lukafskappen, og skyllede den tilligemed alt, hvad der var fastsurret paa Dækket, agter ud helt hen til Halvdækket. Skibet ligefrem vred sig som en Orm, og det formelig sang i Kæderne, saadan Kraft var der paa dem. Kl. 2 omtrent signaliserede et amerikansk Fuldskib, en Hvalfanger med 50 Mands Besætning, som laa et godt Stykke uden for os, at hans Kæder var sprængte, og samtidig saa vi ham falde af og drive med Bredsiden

til ned for Bougen af »Marani«, som laa et Par Hundrede Alen ret forud for os. Heldigvis holdt »Marani«s Kæder, ellers havde vi faaet dem begge to ned paa os, og »Fingal« var da fulgt med til Bunds; men Amerikaneren slap klar efter først at have brækket »Marani«s Klyverbom og Store Mærseraa. Saa kom de mest spændende Minutter, jeg nogen Sinde har oplevet; Amerikaneren kom med sprængte Braser, Skøder og Barduner, med Bredsiden til, drivende ned lige tværs for »Fingal«s Boug, og i dette Øjeblik var det Liv og Død om at gøre for os alle sammen, thi var han blevet hængende paa vore Kæder, vilde »Fingal«s skarpe Jernstævn øjeblikkelig have boret ham i Sænk, og vi vilde da være gaaet ned begge to og faaet samme Skæbne som nævnte Ostindiefarer for 7—8 Aar siden paa samme Sted, hvor vi nu laa. Takket være den store Besætning, Amerikaneren havde ombord, fik han i alleryderste Øjeblik sat Mærssejl og Klyver, saa han lige netop gik klar af »Fingal«s Stævn og drev ned langs Siden af os, saa nær, at vi kunde røre ved ham med Hænderne. Augusta stod henne paa Halvdækket, alle vi andre langs Rælingen, bevæbnede med Økser og hvad vi ellers kunde faa fat paa for at kappe væk, hvis han skulde blive hængende paa os, men heldigvis gik han klar og drev agter ud. Det var med en mægtig Følelse af Lettelse, vi saa ham drive af; han fik snart sat nogle flere Sejl, saa han kom klar af Klipperne, og en lille halv Time senere laa han inde paa »Slagterpladsen« med alle tre Master kappede som fuldstændigt Vrag, men med Besætningen i Behold.

En anden Amerikaner, som laa kort fra os, kom ogsaa i Drift, men stoppede op for et Varpanker.

Medens han drev, sloges Mandskabet efter alle Kunstens Regler; vi saa, hvorledes Styrmanden slog løs paa dem med en Haandspage, inden han fik dem til at lystre Ordre og hive Varpankeret ud. — En Spanier knækkede den ene Kæde, men blev dog liggende for den anden. — Om Aftenen fik vi et svært Tordenvejr med Byger af Nord, saa Skibene slingrede saa voldsomt, at de næsten smed Raanokkerne i Vandet. I Dag er Vejret godt med V.-Vind, saa vi ligger i Læ, og der er igen kommet Baade og Pramme ud fra Land, men endnu har vi ingenting faaet losset. Losningen foregaar her i Pramme, men kan kun foretages, naar Vinden er Vest eller Nord, som giver Læ af Landet, og saa maa det oven i Købet være ret stille Vejr, da der altid staar nogen Brænding eller Skvalp, som Prammene skal igennem for at komme ud og ind. Med det blæsende og omskiftende Vejr, som i alt Fald paa denne Aarstid er herskende, er det fuldstændig umuligt at beregne, hvor langt Opholdet kan blive her. — I Dag bjærges der paa Kraft fra Hvalfangeren. — Efter hvad jeg nu har set her, siger jeg med Kilian: »Du har vel rejst!« Hellere i en Orkan ude til Søs med frit Driverum end her i denne lumre og uberegnelige Heksegryde.

9. Februar. I Lørdags havde vi igen en lille Forestilling af SO, men om Aftenen løjede det dog af igen. Om Søndagen havde vi Stille om Morgenen, og Backe, Niels og jeg begav os paa den planlagte Ekspedition til Kap Recif. Vi fandt en Masse Skaller og Sneglehuse og morede os til at begynde med rigtig godt; men saa satte det paa én Gang i med en voldsom Vestenstorm, saa Sand og Smaasten røg os om Ørene, og vi kunde næppe se ud af Øjnene. Sandet piskede os i Ansigtet og snerpede Huden sammen,

som om vi blev slaaet med Birkeris. Vi havde meget Besvær med at komme ombord, og ogsaa dèr forfulgtes vi af Stormen, der medførte saadanne Skyer af Sand, at det laa tommetykt paa Dækket.

17. Februar. Endnu har vi over en Trediedel af Ladningen inde; det gaar meget langsomt med Losningen, saa Gud skal vide, naar vi bliver færdige, der kommer hver Dag flere Skibe, og alle skal de have Pramme. Gid vi var vel herfra, vi ligger stadig med Livet i Hænderne. Forleden Dag havde vi en ligefrem Orkan af Vest, men heldigvis er her godt Læ for den Vind. Det blæste, saa man næppe kunde staa paa Dækket, og Søen blev saaledes pisket af Stormen og Sandet fra Land, at det saa ud som et tæt Haglvejr. Saa blev det paa én Gang Stille, og der begyndte at komme Dønning ind ude fra Søen, et sikkert Tegn til, at SOsten var i Anmarch. Og den kom ogsaa, saa det kunde forslaa. Vor bagbords Kæde sprang straks, og vi maatte da ligge for det styrbords Anker med 120 Favne Kæde, med Tampen omkring Fokkemasten for det Tilfælde, at Ankerspillet skulde sprænges og rive ud. Søen var den Dag endnu værre, end da Amerikaneren drev i Land. Inde paa Land havde man aldeles opgivet »Fingal«. Alle var overbeviste om, at den maatte gaa paa Land, og 3 Redningsbaade med Mandskab holdtes klar til at forsøge paa at bjærge os, naar vi drev af. Heldigvis holdt dog vort Anker og Kæde, og ud paa Natten løjede Stormen af, Søen lagde sig, og det blev Vindstille om Morgenen et Par Timer.

Dette Pusterum benyttedes til at gøre et fortvivlet, og som vi tænkte ganske haabløst Forsøg paa at fiske den sprængte Kæde. Giggen blev firet af, og Henriksen og et Par Mand gik i den og forsøgte at

fiske Kæden med en Kædehage paa en smækker Ende. Eksperimentet lykkedes over al Forventning, ja, det var næsten et helt lille Mirakkel; havde de faaet fat i Bugten af Kæden, vilde det have været ganske umuligt at hæve den op til Baaden, nu var de saa heldige at faa fat paa Tampen af den i et af de alleryderste Led, hvori der saa blev stukket en Trosse, hvormed Kæden haledes ind gennem Klydset og sjækledes sammen igen paa Dækket. Vi havde næppe faaet Kæden ombord igen, før Stormen atter tog fat, og Søen satte ind værre end nogen Sinde. For at lette paa Ankerspillet og gøre Trækket paa Kæderne mere jævnt og fjedrende blev Bugten af et nyt Kabeltoug lagt om Agterenden af Skibet og begge Tampe najet paa Ankerkæderne lige inden for Klydsene; der var en saadan Kraft paa, at Touget sprang som en Sytraad. — Det er grumme lidt, vi kommer i Land; vi har ingen Lyst til at være udsat for maaske i mange Dage at være udelukket fra alt Samkvem med Skibet. Vi kan gaa i Land i det fineste stille Vejr, og saa 2 Timer efter har vi en Pib-Storm, saa der ikke er Tale om at komme ombord igen. Saaledes er Forholdene paa denne vederstyggelige Ankerplads. Naar Vinden er SO, ligger vi alle med Klæderne paa om Natten, parat til hastig Udrykning, hvis vi skulde drive af.

25. Februar. Jeg har i Dag med Bøssen paa Nakken været en Tur inde ved Recif og opdagede da, at der, hvor Backe, Niels og jeg havde været, slet ikke var Recif, men et andet Forbjerg, der laa meget nærmere Byen. Jeg havde imidlertid sat mig for, at jeg vilde til Recif, og skønt det var en drøj Tur, naaede jeg ogsaa derud. Det er en Mængde svære Klipper, paa hvilke Søen altid bryder voldsomt, nogle af dem ligger noget fra Land og er besatte af Masser af alle Slags Søfugle. Jeg skød en Maage og nogle Smaafugle, som jeg ikke kendte. Et Sted traf jeg paa et udtørret Leje af en lille Bæk, hvori fandtes en Mængde store, tomme Sneglehuse, gule med brune Striber, de lignede de spidse Sneglehuse i Indsøerne hjemme, men var 10—12 Gange saa store. De tiltalte mig meget, og i min Ivrighed fyldte jeg mine Lommer og Jagttaske med dem og gik videre. Det varede ikke længe, saa fandt jeg andre Sager som smukke Skæl og Skaller, Koraller og Søpindsvin og meget andet, som jeg jo ogsaa skulde have med, og da jeg stadig fandt noget nyt, blev Resultatet, at jeg i Løbet af Dagen 6—7 Gange maatte ryste alle disse Herligheder ud paa Jorden og foretage en Sortering, som hver Gang faldt mig tungere og tungere, men jeg kunde jo dog ikke slæbe det altsammen med mig. Til Trods for de mange Sorteringer kom jeg dog ombord med en Oppakning, som vakte almindelig Beundring og Misundelse

Et Par Gange har jeg ogsaa været Smaature ude paa Sandhøjene i Byens nærmeste Omegn. Vegetationen er kummerlig, kun paa enkelte Steder fandtes nogle Pletter med Smaatræer fulde af Slyngplanter og enkelte store højstammede Kaktus. Saadanne Steder holdt jeg mig dog klogelig fra, da det var blevet mig betydet, at det var Opholdssteder for flere forskellige giftige Slangearter. Min Hensigt med at besøge disse øde og lidet tillokkende Omgivelser var at fange Græshopper, som fandtes i stor Mængde og i mange forskellige Arter. Jeg fangede nogle rene Kæmper, de var saa store, at jeg for at bevare dem maatte sprætte dem op og tage Indvoldene ud af dem og derefter udstoppe dem med Bomuld. Det lyk-

kedes mig at faa samlet et ret betydeligt Sortiment af disse Græshopper. En Dag, da jeg var beskæftiget med denne Jagt, faldt mine Øjne paa et lille Dyr, der i nogen Afstand fra mig kravlede under noget vissent Græs. Ved første Øjekast takserede jeg det til at være et Pindsvin, men blev meget overrasket ved at opdage, at det var en Landskildpadde. Jeg havde ingen Aneles om, at disse Dyr fandtes her, men opstillede straks den Sandsynlighedsberegning, at naar der var én, kunde der ogsaa godt være flere. Og meget rigtig, da jeg gav mig til at lede, fangede jeg i Løbet af en Timestid 6, som jeg tog med ombord og satte i en Kasse.

Forleden Nat laa Hugo og jeg i Land, men blev skammelig mishandlede af Væggetøj. — Vi har haft Besøg af Mr. Cato fra Port Natal, som er her i disse Dage paa Grund af Forretninger. Mr. Cato er dansk Konsul i Port Natal og en god Ven af Hugo og Augusta, der for 3 Aar siden nød megen Gæstfrihed i hans Hus, da de var med »Fingal« i Natal.

Søkortene over Kysten fra Algoa Bay til Port Natal er meget mangelfulde; Hugo fik derfor af Mr. Cato mange gode Vink og særlig Beskrivelse af forskellige iøjnefaldende Landkendinger, som kom os godt til gode paa Rejsen langs Kysten derop.

Nu er vi da endelig snart færdige her; vi havde ventet at kunne blive færdige her paa en halv Snes Dage, og nu har vi ligget her i 5 Uger, den meste Tid med Livet i Hænderne, 4—5 SO-Storme har vi haft, den sidste varede i 8 Dage, i hvilken Tid al Samfærdsel med Land var sluttet. Det kan man kalde en god og bekvem Lade- og Losseplads, som Mægleren i London kaldte Port Elisabeth, da han fik »Fingal« ud paa den Vildmand. — Vi faar Passagerer herfra op til Natal; det er meget ubehageligt, men vi kan daarlig undslaa os derfor, og Fragten for dem er ikke saa daarlig og kan bøde lidt paa det lange Ophold her.

1. M a r t s. Nu har vi faaet Passagererne ombord. I Ruffet med 4 Køjer er indlogeret en M a n d m e d K o n e o g f e m B ø r n. I mit Lukaf med 2 Køjer er anbragt en K o n e m e d f i r e B ø r n og desforuden er der t o D æ k s p a s s a g e r e r, ialt saaledes 1 4 S j æ l e e k s t r a. — Jeg skal ligge paa Gulvet i Kahytten. — Konen med de fire Unger begyndte straks med at brække sig, da hun kom ombord. Det bliver vist en nydelig Redelighed!

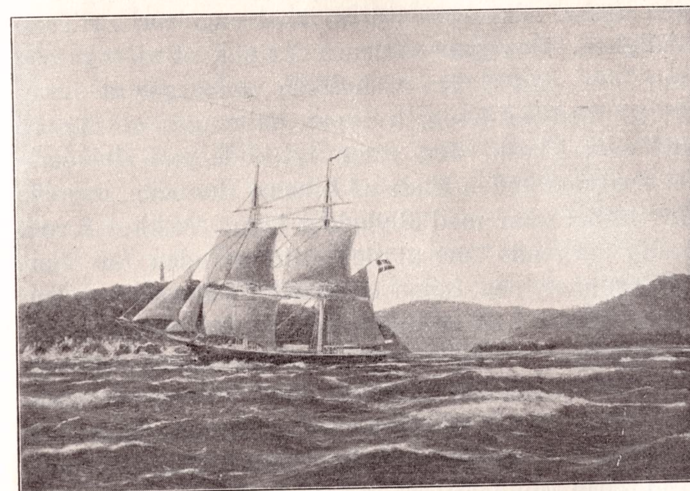
I Aften har vi et lille Afskedsselskab bestaaende af en svensk og en engelsk Kaptajn.

2. M a r t s. Endelig i Morges Kl. 3 forlod vi Algoa Bay, og gid vi aldrig maa komme der mere. Da vi fik Ankerne op, viste det sig, at mange af Stolperne i Kæderne var sprængte, et Bevis paa, hvilken uhyre Kraft der havde været paa. — Vi har nu passeret Bird Island, men Barometret stiger, saa vi faar nok snart østlig igen. Passagererne i Ruffet lader til at være flinke og rare Folk; Manden, som er skeløjet, er vistnok noget i Retning af Redaktør, Fruen forhenværende Guvernante, meget dannet og uhyre høflig, hun nejer og siger Tak, naar man af Vanvare kommer til at træde hende paa Tæerne. Børnene, alle under 8 Aar, er meget artige, især er den yngste, en sød lille Tøs paa 1½ Aar, meget tiltalende og er allerede alles udkaarne Kæledægge ombord. Familien i mit Lukaf er derimod af en helt anden Kaliber, Konen arrig og Ungerne, alle under 9 Aar, meget uartige og nogle store Svinebæster allesammen. Mine Fingre kløer efter at give dem

nogle gode Lussinger; men desværre, det lader sig ikke gøre. De to Dækspassagerer er engelske Matroser, tilsyneladende ordentlige og omgængelige Folk.

5. Marts. Vi fik da østlig, som holdt ved i to Dage med meget haard Sø. — I Forgaars var »Fingal« paa et hængende Haar nær gaaet i Land paa det allerværste Sted paa Kysten. Det var ved Point Padron, hvor Klipperne gaar langt ud fra Landet, og hvor Brændingen er om mulig endnu værre end ved Kap Recif. Det var fint Vejr med frisk Brise; vi sad alle oppe paa Halvdækket og frydede os over den smukke Udsigt ind over Landet. Vi laa og krydsede med smaa Slag og var da, rimeligvis paa Grund af den skuffende Belysning fra den nedgaaende Sol, kommet nærmere ind mod Klipperne end beregnet. Der blev som sædvanlig kommanderet: »Klar til at vende!« Men om Forladelse! »Fingal« nægtede at stagvende, men løb i Stedet for med en 3—4 Mils Fart agter over, saa vi kun var et Par Skibslængder fra Brændingen. Saa kan det nok være, der blev Røre ombord, Frivagten kom farende op paa Dækket mere eller mindre paaklædt, Ankrene blev gjort klare til at lade gaa som det sidste Haab, da i allerydersste Øjeblik lykkedes det at kovende, men dette krævede jo mere Plads, og den var saa knap tilmaalt, at samtidig med, at Stævnen vendte den rigtige Vej, og Skibet tog Fart udad, brød Brændingen over agter og oversvømmede hele Halvdækket. Det hele kom saa pludseligt, at man ikke straks fik Tid til at reflektere over det farefulde ved Situationen; men bagefter var der ingen ombord, der nærede mindste Tvivl om, at vi alle uden Undtagelse vilde være omkomne, hvis »Fingal« blot var kommet et Par Favne længere ind mod Klipperne ved Point

Padron. — I Morges fik vi Vinden vestlig og løber nu med fint Vejr langs Kysten ca. ¼ Mil fra Land. Vi har passeret Francis Bay, hvor Kow-Floden har sit Udløb i en meget smuk Bugt, Landet ser frugtbart ud, kun ved Kysten er der Sandbanker. Der

Briggen »Fingal« ud for Port Natal.

kom en Baad paa Siden af os med en meget talende og meget storsnudet Engelskmand, der præsenterede sig selv som Havnemester i Francis Bay. Han fik et Par Glas Grog og forærede os til Gengæld en dejlig Laks paa 14—16 Pund, som han fangede, medens han laa paa Siden af os. — I Morges passerede vi Mundingen af Floderne »Buskman«, »Karcenga« og »Kasuga«, men ingen af disse Floder saavel som »Kowi« var synlige, da Udløbene i Havet spærres af en Sandbarre, som kun skylles bort i Regntiden, naar Vandet i Floderne stiger og presser paa.

Manden i Ruffet, Mr. Scobel, viser sig at være meget interesseret i Jagt og Fiskeri, og vi har derfor sluttet os sammen og driver Sporten, saa snart der blot er ringeste Anledning dertil. Skyderiet efter Maager og andre Søfugle giver dog kun et ringe Resultat, hvorimod Fiskeriet er mere lønnende, men ogsaa udkræver større Anstrengelser og Taalmodighed. Det gaar saaledes for sig, at vi tager en lang Line, paa Enden af hvilken vi fastgør et svært Blylod med en Krog, hvorpaa anbringes et Stykke Kød eller Flæsk. Jeg staar agterude paa Halvdækket med den anden Ende af Linen i Haanden, medens Mr. Scobel gaar med Blyloddet langs Dækket forud, stadig sørgende for, at det altid er uden for Vant og Barduner, saa Linen er klar af Skibssiden udenbords. Naar han er naaet hen til Kranbjælken, giver han mig et Praj og hiver Loddet ud, og saa kommer det spændende Øjeblik: Kan Loddet naa Bunden, inden Skibet er løbet en Skibslængde frem; saa haler jeg ind, og der sker da et af to: Har der været Sand- eller Mudderbund, er hele Arbejdet spildt, Krogen kommer tom op, har der derimod været Klippebund, hænger der altid en Fisk paa. Det er udmærkede Fisk; vi fanger store Tampe fra 5—6 til 14—16 Pd., de ligner i Form en Strandkarpe, har store Skæl og af Farve som en Guldfisk med en rund sort Plet paa hver Side lige bag ved Gællerne. De kaldes populært »Soldierfisk«, og om den sorte Plets Bestemmelse forklarer den ene af de engelske Matroser, »that is where the devil catch him«. I Anledning af Passagererne er Ivar udnævnt til en Slags opvartende Kavaller under Maaltiderne i Kahytten, og hvad Villighed angaar, lader han intet tilbage at ønske; men alligevel er det et farligt Eksperiment; hans landlige Blomstersprog er saa righoldigt og forbløffende, at man stadig sidder i Angst og Spænding for, at han skal komme med en særlig duftende Buket. Han har allerede afleveret flere, som det vil være heldigst i Velanstændighedens Interesse at kaste et Slør over.

9. Marts. I de sidste Dage har vi haft dygtig Vind af SV med en voldsom Sø, saa vi næsten ikke kunde sejle. Strømmen er meget haard her langs Kysten; vi løb 9—10 Mils Fart og avancerede dog kun 3—4 Mil. I Morges passerede vi St. Johns-Floden; det var noget af det smukkeste, jeg endnu har set. Solen stod netop op og kastede et blændende Lys ind paa Kysten. Floden løber mellem høje og bratte Klipper af rød Granit, der saa ud, som om de var murede op, og den højeste af dem lignede en gammel Borg eller Fæstning. I Kløfterne voksede alle Slags Buske og Græs, og saa langt Øjet naaede ind i Landet saas kun det friskeste Grønne fra Træer, Buske og allehaande Vækster. Sand forekommer nu kun sjældent, alt er frodigt og tiltalende, en slaaende Modsætning til det sydligste Afrikas øde og ufrugtbare Kyster. — Af de særlig iøjnefaldende Landmærker kan nævnes en anselig Høj af blodrødt Sand eller Ler, der omgivet af alt det grønne tager sig storartet ud fra Søen, og et andet Sted en høj Granitklippe, stejl som en Mur og med en dyb Grotte eller Hule midt i Væggen, den kaldes derfor ogsaa »Hole in the wall«. Disse Landkendinger er af stor Betydning og Hjælp ved Sejladsen langs Kysten. — Vi har næsten hver Nat stort Fyrværkeri, da Indbyggerne inde i Landet afbrænder det tørre Græs paa Højsletterne. Det ser helt fantastisk ud i Nattens Mørke, naar disse Ildslanger milevidt bølger

sig frem, ofte med stor Hastighed. Her har i disse Dage været en Mængde Stormsvaler omkring Skibet, jeg fangede en af dem i et Net paa en Stang. Den lignede ganske en Svale saavel paa Størrelse som Farve, men den havde Svømmefødder og midt paa Næbbet en lille Knop eller Ophøjning. — Vi havde haabet at naa til Port Natal i Dag; vi har kun en Dags Sejlads igen; men i Nat havde vi kun lidt Vind og gjorde næsten ingen Fremgang, og i Dag er Vinden gaaet NO, saa vi maa krydse, og det er et brødløst Arbejde paa denne Kyst, hvor Strømmen sætter os tilbage for hvert Slag. Bliver dette ved, maa vi ankre; men det er ikke rart paa aaben Kyst, hvor Brændingen er saa slem som her. Vi har passeret en utallig Mængde Floder her paa Kysten, men der er kun Vand i Buffalo, Kowi og St. Johns River. Ved Buffalo River ligger den lille By East London.

Konen i mit Lukaf er stadig i Køjen og brækker sig, hendes fire infame Unger gør i Spyttebakken og paa Gulvet, render med alt Papiret fra »Das« osv., osv.; gid Pokker havde hele Familien, og jeg mit rare Lukaf vel spulet igen. — Det er ogsaa til at fortvivle over, at man ikke kan give de snottede Unger en god Portion Høvl.

11. Marts. Vi maatte da bide i det sure Æble i Gaar Morges og ankre op inde under Land, Strømmen var saa haard, at vi ved at krydse om Natten blev sat 10 Mil tilbage. Vi ankrede paa 6 Favne Vand, ikke ⅓ Mil fra Land. Vi prøvede hele Dagen paa at fiske, men uden Held. I Nat Kl. 12 kom Vinden ud fra Landet; med stort Besvær fik vi Ankeret hevet hjem og sat Sejl, men vi kom kun et Par Hundrede Alen ud, saa døde Vinden hen, og det blev Blikstille. For at stoppe Strømmen lod vi det største

Varpanker gaa, knobet paa Kabeltovet. I Morges var det fremdeles Stille; vi prøvede saa igen Fiskeriet, og det viste sig straks, at vi var kommet til at ligge paa Klippegrund, de store Soldierfisk bed paa lige saa fort, som vi kunde hale op, og i Løbet af en Times Tid havde vi ca. 30 Stykker paa Dækket. Kl. 10 kom Vinden atter ud fra Landet, og vi kom under Sejl igen, men vi maatte efterlade den ene Ankerflig i Klippebunden.

13. Marts. I Morges fik vi til almindelig Glæde og Overraskelse Bluffet i Sigte; vi havde regnet med den sædvanlige haarde Strøm imod, men den maa være slækket noget af om Natten, saa vi havde kunnet gøre større Fremgang end paaregnet. Kl. 12 ankrede vi uden for Havnen paa aaben Kyst, da det viste sig, at »Fingal« var for dybtgaaende og maatte lettes mindst 1 Fod for at kunne gaa ind over Barren. Det første Indtryk, jeg fik af Port Natal, var ligefrem forbløffende. Saa snart Ankeret var i Bund, og endnu inden Sejlene var beslaaede, kom et Par Baade langs Siden, og ind over Lønningen vrimlede en Snes Zuluer, prægtige Karle allesammen, uden en Trævl paa Kroppen undtagen et Sejlgarn om Livet, hvortil for og bag var anbragt en Frynse af Abehaler. De var kastaniebrune, indsmurte over hele Kroppen med amerikansk Olie, saa de skinnede, og deres vældige Muskler og Sener traadte frem saa smukt og harmonisk, som man ser det paa en ædel, velplejet, ægte arabisk Hingst. Saa man dem paa Ryggen, maatte man beundre den Kraft og Smidighed, den fremviste, naar de blot bevægede sig; man kunde ikke lade være med at fornøje sig over de Rygge, den dybe Fure langs ned ad Rygraden, de brede Skuldre og Muskelbundterne, der

spændtes og slappedes ved hver Bevægelse, de gjorde, kort sagt, de var allesammen, hvad Krop og Lemmer angaar, glimrende Modeller for en Billedhugger, lige akkurat som et rigtig Mandfolk bør være skabt. Dertil var deres Ansigter ligefrem kønne, deres Læber var langtfra saa tykke som paa de vestafrikanske Negre, i det hele taget syntes de at være af en helt anden, ædlere og mere aristokratisk Race. Deres Haar, som heller ikke var saa uldent som Vestafrikanernes, bar de paa en højst aparte Maade. De anbringer oven paa Issen en blankpoleret sort Krans, som ligner Horn, men som formodentlig er af en Slags Gummi eller Harpix, som klistrer sig fast til Haaret, og som hæver sig mere og mere op fra Hovedet, efterhaanden som Haaret vokser, saa det til sidst ser ud som en høj sort Hat uden Skygge. Jeg kunde ikke lade være at tænke, at der uden Tvivl maatte være god Jagt uden generende Fredningstider i denne Hat, men meget besværligt at faa drevet Vildtet frem. — Disse Zuluer, som saaledes kom ombord, havde aabenbart ikke andet Ærinde end at tilfredsstille deres Nysgerrighed; de var meget venskabelige og morede sig aabenbart lige saa meget over os, som vi over dem. — Jeg havde flere Gange paa Rejsen tænkt, at det dog maatte være noget genert og flovt at komme sammen med splitternøgne Personer uden for en Badeanstalt; men over for disse Zuluer følte jeg mig ikke et Øjeblik generet af deres Nøgenhed, muligvis var det Kuløren, der gjorde det, men jeg havde en Fornemmelse af, at disse Folk lige saa godt havde Bukser paa som jeg selv, og det faldt mig ganske naturligt og selvfølgeligt venskabeligt at klappe en eller anden paa den nøgne Ryg. Det morede os især at forære disse Naturbørn gamle Klæder, som de var meget begærlige efter, men om hvis Anvendelse de for det meste intet Begreb havde. Saaledes forærede Backe en af dem et Par langskaftede Bomuldsstrømper; Fyren endevendte dem og betragtede dem fra alle Sider og Kanter, indtil der pludselig gik et Lys op for ham; han trak dem paa Armene og marcherede stolt og triumferende med dem omkring paa Dækket, misundt af sine mindre heldige Kammerater. Hen paa Eftermiddagen roede det glade Selskab i Land igen, aabenbart meget tilfredse med Visiten. — Dagen efter vor Ankomst flyttede Augusta i Land til Mr. Cato, jeg havde heller ikke Lyst til at blive ombord, saa længe »Fingal« laa uden for Barren, saa jeg flyttede ogsaa i Land og indlogerede mig i et meget primitivt Pensionat, en Slags Bungalow opført af Ler med Rørtag og med Skillerum af flettede Maatter mellem de 3—4 Smaastuer, der fandtes. Som Regel var jeg kun dèr om Natten, om Dagen var jeg for det meste hos Catos.

Byen »Durban« ser meget simpel ud, den ligner en stor Landsby, og Gaderne bestaar af løst Sand, som man synker i til op over Støvlerne. Det mest ejendommelige ved Byen er de mange Vandhuller, der er fulde af Kalla'er, og hvor man nu og da støder paa en sort Ibis. Bugten og Landet derimod er meget smukke. Indsejlingen til Bugten dannes mod Syd af et højt Forbjerg — Bluffet, der er bevokset med Urskov, og som ud mod Havet dannes af Klipper, hvorpaa Søen altid bryder, saa der selv med stille Vejr staar Brænding. Mod Nord dannes Indsejlingen af »Pointen«, en lav, skovbevokset Halvø, der ud mod Havet har en flad, sandet Strandbred. Selve Indsejlingen mellem Bluffet og Pointen er vel omkring 500 Alen bred, og over den strækker sig Barren med en

daglig Vandstand ved Flodtid af 10—11 Fod, ved Springflod mere. Bugten ligner en stor Indsø; den er saaledes lukket, at man ikke kan se ud til Søs. Flere større og mindre skovbevoksede Øer ligger i Bugten; ved Højvande er disse oversvømmede, men med Lavvande er ikke alene disse Øer, men ogsaa en stor Del af Indsøen tørre, og der kommer da en Mængde Sandrevler til Syne. Det hele ser da ud som en Samling af Kanaler, og i de dybeste af disse Kanaler ligger Skibene ankrede op, Bolværker og Pierer findes ikke, al Lossen og Indladning foregaar med Pramme. Byen Durban ligger meget spredt ved den nordlige Ende af Indsøen, hvor en lille Bæk eller Creek løber ud. Toldvæsenets Lokaler ligger ude paa Pointen ved Skibenes Ankerplads, hvorfra en lille Stump Jernbane fører op til Byen. Nord for Byen ligger en meget høj og lang Bakke, som kaldes »Beria« — det er det smukkeste Sted her. Bakken, eller rettere Højlandet, er bevokset med alle Slags Træer og uigennemtrængelig Kratskov, som er Opholdssted for talrige Aber, Vildsvin, Bukke og enkelte Pantere, og naar man kommer op paa Toppen, har man den mest storartede Udsigt til alle Sider, man ser Byen, Bugten, Bluffet og langt ud til Søs, og vender man sig om, ser man milevidt op over det indre af Landet.

Jeg kommer hver Dag hos Catos; man kan ikke tænke sig venligere og mere gæstfri Folk; de véd ikke alt det gode, de vil gøre for os. Mr. Cato og hans Kone er ældre Folk, vel omkring 60 Aar. De er nu ikke de allerførste, men dog af de første Kolonister, der nedsatte sig her paa Kysten. Den Gang var Landet fuldstændig vildt, Løver og Pantere færdedes i Urskoven omkring deres første Bolig, ja, selv i deres Have var man ikke sikker paa, ikke at træffe

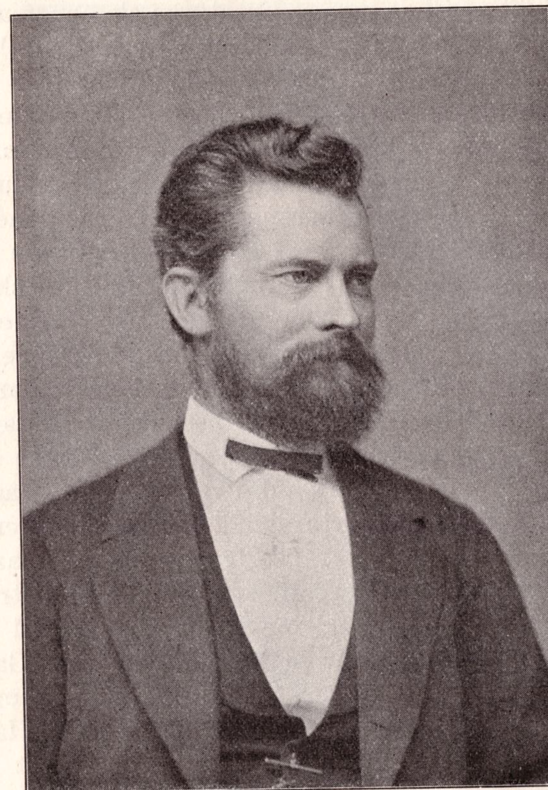
paa disse Rovdyr. Mrs. Cato kom saaledes en Dag saa nær ved en Panter, der laa under en Busk, at hendes Kjole strejfede den, og kun hendes Rolighed og Fatning frelste hende fra at blive angrebet af den. Hendes Fader blev sønderrevet af Løver lige uden for Huset. Der er to Børn, en Søn, George, en flink, ung Mand paa 24 Aar, som jeg har sluttet mig til, og Datteren Fanny, en køn, mørk, velvoksen Pige paa 22 Aar, som er Augustas særlige Veninde allerede fra forrige Gang, »Fingal« var her. Mr. Cato, dansk Konsul, er en meget velhavende Mand og desuden Foregangsmand her paa Pladsen. Han har Sukker- og Kaffeplantager, han dyrker Majs, søde Kartofler, Salep, Græskar o. m. a., altsammen her paa Kysten i Nærheden af Byen, og desuden ejer han inde i Landet 18,000 Tdr. Land Græsjord, hvor en talrig Flok Stude og Heste fører en halvvild Tilværelse, men dog altid er under Kontrol. Jeg har været med George omkring paa de forskellige Plantager her i Nærheden; alt var i den skønneste Orden, og meget interessant at se. En Dag satte vi en Rævesaks op i den ene Sukkerplantage og fangede først en Grib af Størrelse som en stor Høne, og senere en meget smuk Fiskeørn. »Fingal« maatte ligge i 14 Dage uden for Barren inden det lykkedes at faa lettet den saa meget, at den kunde flyde ind. Gentagne Storme og svær Sø forhindrede alt Samkvem med Land, og et Par Gange var det med Nød og næppe den klarede sig fra at drive af. Nu ligger den endelig her i sikker og rolig Havn, men er saa overgroet med Langhalse, at den ligner en Østersbanke, bedrøveligt Minde om det lange Ophold i Algoa Bay. I al den Tid »Fingal« laa udenfor Barren, saa vi kun meget lidt til Hugo; han var enten om Bord for at frem-

skynde Losningen, eller færdedes med Prammen mellem Skibet og Land; der var stadig nok at paase, og selv efter at Skibet var kommet i Havn, havde han altid travlt, saa jeg kunde aldrig faa ham med ud paa mine Ture. Jeg havde egentlig aldrig rigtig kendt Svoger Hugo, før jeg kom om Bord i »Fingal«. At han var en usædvanlig køn og tiltalende Mand, det var jeg klar over; men hvad han ellers indeholdt, havde jeg intet Begreb om. Under vort lange Samliv om Bord lærte jeg at skatte ham som en trofast Ven, en djærv og dygtig Sømand, en paalidelig og omsorgsfuld Skibsfører. Jeg havde nu saa mange Gange her nede paa Kysten, i Algoa Bay, ved Point Padron og andre Steder set ham klare en vanskelig Situation, saa min Tiltro til ham som Sømand var velbegrundet. Han var altid paa Dækket ved Nat og ved Dag, naar det kneb, og naar han personlig tog Kommandoen, og med sin klangfulde Stemme smældede sin korte og distinkte Kommando ud, saa blev der Appel i Arbejdet; Folkene vidste, at nu gjaldt det, nu »den gamle« selv havde taget Styret.

Søster Augusta, som var 2 Aar ældre end jeg, var mig paa en Maade ogsaa ret fremmed, da jeg kom om Bord. I vor Barndom havde jeg en vis Respekt for hende som den ældre, men mine 6 Aars Ophold i København, netop paa den Tid, da hun fra Barn gik over til Voksen, og hendes derpaa følgende Giftermaal og stadige Rejser med Manden, havde fjernet os fra hinanden, og hvorledes var hun nu?

Jeg genfandt hende som en rask Sømandskone af den rigtige Slags, altid frejdig og uforknyt i Medgang som i Modgang, hjælpsom og omgængelig overfor alle, alvorlig, naar der var Brug for Alvor; men ogsaa glad og gemytlig, naar Vinden kom fra den

Kant. Jeg kan med Sandhed sige, at i de 13 Maaneder, jeg var om Bord i »Fingal«, faldt der ikke et

Hugo Frimodt, Fører af »Fingal«.

uvenligt Ord imellem os, og jeg betragter det som en særlig Skæbnens Begunstigelse, at jeg kom paa Langfart netop med dette venlige og sympatetiske Ægtepar.

Jeg er nu flyttet om Bord igen og fryder mig

over atter at kunne være i Fred og Ro i mit Lukaf, fri for den sig altid brækkende Kælling og hendes svinagtige Unger. — George Cato skulde ind i Landet for at se til de mange Kreaturer, de har gaaende dèr, og foreslog, at jeg skulde tage med ham, hvortil jeg naturligvis straks var villig. — Det er Skik her i Durban, at Heste udelukkende benyttes til Ridebrug, og en Hest bruges kun 1 Aar ad Gangen i Byen, saa bliver den bragt op i Landet og sluppet løs paa Græsgangene deroppe, og en anden indfanges og tages ned til Brug i Byen for det næste Aar. Nu traf det saaledes, at Miss Fannys Ridehest skulde afløses, jeg skulde da ride paa den op i Landet og ombytte den med en anden, hun havde deroppe. Vi udrustede os altsaa til Rejsen, hvilket snart var besørget, idet hele Udrustningen bestod i et Uldtæppe, der blev bundet bag paa Sadlen, og en Pose med brændt og malet Kaffe — det var det hele. Vaaben af nogen Slags medførte vi ikke. — Hestene er aldrig beslaaede, de gaar usædvanlig sikkert paa de haarde, velformede Hove, de kender ikke til at trave, Gangarten er enten Fod for Fod, naar man vil lade Hesten puste ud, eller en let, jordvindende Galop, der kan vedligeholdes paa lange Strækninger, og er meget behagelig og bekvem for Rytteren. Havde dette ikke været Tilfældet, og vi havde travet som hjemme i Kalundborg, er jeg bange for, at mit Agterparti vilde have været i en højst miserabel Forfatning, da vi kom tilbage til Durban efter i 3 Dage at have redet 30 danske Mil.

En tidlig Morgenstund red vi saa ud fra Durban, jeg for min Part spændt paa, hvad jeg vilde faa at se. De første 3 Mil op til Pinetown var Landet tæt bevokset med Træer og tæt Underskov, men

saa skiftede det pludselig Karakter, Træer og Buske forsvandt, vi kom ind imellem dybe Kløfter og stejle

Augusta Frimodt, f. Lund.

Klipper af rød Granit, de stod mange Steder lodret op som en Mur, og i Kløfterne og Dalene fandtes hele Rækker af smaa kegleformede Klipper, der lignede en Teltlejr. Vej var der ingen af, vi red, hvor vi bedst kunde komme frem. Jeg skal ikke nægte,

at jeg til en Begyndelse ikke følte mig synderlig modig ved at ride i dette Terræn; hjemme fra var jeg vant til at holde de tunge og stive Køreheste, som jeg plejede at ride, godt an; men da George saa det, sagde han, at det var den sikreste Maade, hvorpaa jeg kunde brække Halsen, jeg skulde tværtimod give Hesten fuldstændig løse Tøjler og ganske stole paa den, den klarede sig nok, den var sikker paa Benene. Enkelte Steder var Klipperne dog saa stejle, at vi maatte staa af og gaa til Fods; det gik endda an, naar det gik opad, og vi kravlede ved Siden af Hesten, men skulde vi nedad, var det værre og højst nervepirrende. Vi skulde da være foran Hesten med Tøjlen hængende løs over den ene Arm, medens den anden brugtes til Støtte, naar vi saaledes omtrent paa Ryggen kørte ned ad Klippen. Jeg kunde ikke lade være at skæve op til Hesten lige over Hovedet paa mig og tænke: hvis den mister Fodfæstet, saa er du leveret! Men det gik stadig godt, skønt en løsreven Sten af og til trillede ned for mig og yderligere forøgede det uhyggelige i Situationen. Jeg holdt heller ikke af at sidde paa Hesten, naar vi skulde over en eller anden lille brusende Bjergstrøm, hvor der skulde balanceres over glatte og slimede Klippeblokke; men jeg lærte hurtigt, at man kunde stole i et og alt paa Hestens forbavsende Sikkerhed og Instinkt, saa jeg glemte at være nervøs og havde nok at gøre med at se mig om i de storslaaede og uvante Omgivelser.

Som vi bedst red blandt alle disse Klipper, fik vi Øje paa et mørkt Punkt, der bevægede sig omtrent ¼ Mil borte paa den anden Side af en dyb Kløft, som vi lige havde passeret. Paa engang stod dette Punkt stille et Øjeblik for der-

efter at forandre Kurs og sætte Fart paa lige imod os. Det viste sig at være en Zulu, et Postbud, der var paa Vej til Petermarisburg ca. 20 Mil fra Durban. Han kom hen til os i dette vuggende og elastiske Trav, som er særegent for Zuluerne, og stak med det mest fornøjede Ansigt en kløftet Stok, hvori var fastgjort et Brev, op paa Hesten og opfordrede George, som kunde forstaa hans Sprog og Tegn, til at forvisse sig om, at det var et virkeligt Brev, som var betroet ham til Besørgelse. Andet havde Manden ikke paa Samvittigheden; da han havde tilfredsstillet sin Forfængelighed og Stolthed ved at forevise Brevet, forsvandt han lige saa pludseligt, som han var kommet; den Omvej, han havde gjort, havde føjet godt ½ Mil til de 20 Mil, han havde at løbe med Brevet, men Æren var reddet.

Naar man har passeret denne Klippeegn, kommer man op paa en uoverskuelig Slette, hvor Græsset er saa højt, at det naar op til midt paa Livet af Hesten, og saaledes afveksler det stadig mellem Klipper og Græsstepper, men man kommer stadig højere og højere op, Landet er som en uhyre Trappe, hvorpaa Stepperne er Trinene. Iblandt Klipperne findes endnu Løver og Pantere; Stepperne er Opholdssteder for talrige Arter Antiloper og Bukke.

Jeg var saa uheldig at tabe min Pibe og var meget ked af det, da jeg grumme daarlig kunde undvære den, og at faa en anden derude i Vildnisset kunde der jo ikke være Tale om. Dog, Nød lærer nøgen Kone at spinde, og saaledes gik det ogsaa mig. Jeg fandt mellem Klipperne en Slags Fedtsten, hvoraf jeg med min Lommekniv lavede et Pibehoved, i en Sump skar jeg et Rør, som jeg satte i det, og hele Apparatet fungerede lige saa godt og tilfredsstillende som den

fineste Pibe, der nogen Sinde er lavet af en Kunstdrejer.

Henimod Aften naaede vi op til en Zulu-Kraal paa Catos Ejendom; Hestene blev sluppet løs, og vi indkvarterede os i en ubeboet og meget forfalden Hytte. Zulu-Kraalen bestod af en halv Snes Hytter, og Beboerne indfandt sig straks for at tage os nærmere i Øjesyn og snakke med George, der var kendt med dem og talte deres Sprog. Lige saa smukke og tiltalende Mændene er, lige saa hæslige er de gifte Kvinder, de smører Haaret ind med en blodrød Lerart, saa de ser ud, som de lige var skalperede, og Brysterne hænger paa dem som lange Strømpeskafter og dasker omkring, naar de bevæger sig. Pattebørnene bar de i en Pose paa Ryggen. Naar Ungen skal fodres, gør de sig ingen Ulejlighed med at tage den ud af Rygsækken, de smækker ganske simpelt et af Brysterne bagud over Skulderen, og Ungen sutter væk. Hvad Paaklædning angaar, da har Kvinderne ikke mere paa end Mændene, kun en Snor om Livet og dertil hæftet nogle Skind eller Baststrimler. — Konen i Huset betragtes ganske som en Slave, hun maa gøre alt svært Arbejde, dog er det Mændene, der malker Køerne.

Vi indtog vore Maaltider inde i Zuluernes Hytter, Traktementet var overmaade simpelt og alt andet end velsmagende, endnu mindre vel serveret. Vi fik en Græskarskaal fuld af en Grød lavet af Majs, Græskar, søde Kartofler og sur Mælk, en Ret, som i og for sig kunde være god nok, men der var ingen Antydning af Salt i den, saa den var drøj at faa ned. Til vore medbragte Kaffebønner kogte Konen noget Mælk, hvori vi kom de malede Bønner, men Sukker havde vi ikke noget af, og det

tynde maatte vi si fra det tykke imellem Tænderne, saa det var egentlig ingen Delikatesse. Som Hovedret ved Dineren fik vi en Kaninunge, som en af Hundene fangede, og som blev kogt, men ogsaa uden Salt, saa den var heller ikke fristende.

Da det var temmelig koldt, sad vi om Aftenen hos Familien inde i Hytterne, saa jeg havde god Anledning til at faa et Indblik i de huslige Forhold. Hytten er bygget af Grene og Siv i Form af en Bikube. Den eneste Adgang er gennem et Hul i den ene Side, saa stort som Indgangen til et Hundehus, man maa derfor krybe paa alle fire for at komme ind. Gulvet er af faststampet Ler, og midt i det er en Fordybning, hvor Ildstedet findes, og rundt om det sidder Familien, naar den spiser. Noget i Retning af Skorsten eller Lyre findes ikke, heller ikke Vinduesaabninger, Indgangshullet er det eneste Sted, hvorfra Dagslyset kan trænge ind, og Røgen maa selv søge at bane sig Vej ud gennem Taget, som den bedst kan. Hytten glinser derfor indvendig af Sod og er fuld af Kakerlakker.

De indfødte lever hovedsagelig af Plantefødе, og det er forbavsende Kvantiteter, de sætter til Livs, særlig Børnene æder umaadeligt og har derfor uforholdsmæssigt store Maver. Jeg saa en Unge paa 2 Aar æde lige saa meget som to voksne Mennesker hjemme, Øjnene stod stive i Hovedet, og Maven saa ud som en oppustet Blære.

Alt Husgeraad er af udhulede Græskar, Sengen er en Sivmaatte, og som Hovedgærde bruges en kort, rund Stok med 3 lave Ben, som lægges under Nakken. I den ene Side af Hytten sover Beboerne og i den anden Side Gederne, saa Lugten i Lokalet er ikke absolut Eau de Cologne.

Mandens Vaaben, som bestaar af Kastespyd (Assagajer) og Kastestokke af haardt Træ med en Knob paa Enden (Knobkerries) samt Skjoldet af Oksehud i en Krog paa Gulvet, og under Loftet hænligger en Slags Gitar, bestaaende af et udhulet Græskar bundet paa en Bue med én Streng over. Hugvaaben bruges ikke; jeg saa dog en gammel graaskægget Zulu, som af et almindeligt Stykke Tøndebaand havde lavet en Sværd, der var saa blankt som Sølv og skarpt som en Barberkniv, et Vaaben, som han var uhyre stolt af og stadig viste frem. Børnene øves i Vaabenbrug lige fra smaa; Drenge paa 6—7 Aar havde deres egne smaa Kastestokke, hvormed de paa en Snes Alens Afstand kunde slaa Hovedet af en Høne, der løb i fuld Fart.

Om Aftenen i Maaneskin danser Mændene deres Krigsdanse i fuldt Krigsudstyr, man kan høre dem langt fra trampe i Jorden, og saa hyler og tuder de som uvane Tyre.—Vort Nattekvarter var som bemærket en tom og meget skrøbelig Hytte. Vi laa paa en tynd Sivmaatte paa Lergulvet, selvfølgelig med alle Klæder paa (jeg for mit Vedkommende med Søstøvler), som Hovedpude benyttede vi de gennemsvedte Sadler, og Uldtæppet tog vi saa over os; men det var koldt, og vi frøs. Da vi vaagnede om Morgenen, havde jeg den Fornemmelse, at hele min Krop var blevet behandlet med en Tøjrekølle, og jeg var saa stiv i Lemmerne, at jeg næppe kunde flytte mig, men da jeg kom paa Hesten igen, og jeg havde redet en halv Times Tid, var Ømheden drevet over, og jeg var hel Karl igen.

Vi blev vækkede ved Raab og Spektakler udenfor, det var Zuluerne, som kom med den Hest, George skulde ride paa; den, jeg skulde have, fortalte de, var bidt ihjel af en Slange om Natten. Saa maatte de afsted igen ud at indfange en anden, og en Times Tid efter kom de med en, der, jeg indrømmer det, saa mere lysvaagen ud, end jeg strengt taget skøttede om. Der var jo imidlertid ikke Tid til lang Betænkning; vi fik sadlet op og kom afsted, ledsaget af 7—8 Zuluer, der red paa nøgne Heste uden noget som helst Ridetøj, blot med en tynd Stok i Haanden. Disse Centaurer var med for at hjælpe os med at finde den store Studeflok, som vi var kommet for at efterse. Til at begynde med gik alt meget ordentligt, de fulgte nogenlunde Trup med os, indtil pludselig en Flok Antiloper sprang op af Græsset lige for Næsen af vore Heste. Det var mere, end de sorte Jægere kunde staa for, Fanden tog dem efter Antiloperne, og inden vi vidste et Ord af det, var de mange Hundrede Alen borte og spredte til alle Verdens Kanter. Jeg har aldrig hverken før eller siden set saa fornøjeligt et Væddeløb, det saa ud til, at baade Hestene og Rytterne nød det i lige høj Grad; at indhente Antiloperne kunde der selvfølgelig ikke være Tale om, men det var noget, der lignede Jagt, og det var mere end nok til at bringe Humøret op paa Kogepunktet hos disse Nimrødder. Da de endelig langt om længe kom tilbage igen, lo de, saa de var nær ved at trille ned af Hestene, der skummede og vrinskede og syntes at være lige saa fornøjede over Jagten.

Medens vi red omkring den Dag, saa vi adskilligt, som interesserede mig i høj Grad. Et Sted red vi forbi et Par Eksemplarer af den store Trappe (Otis tarda); de gik ganske roligt og fodrede, saa vi kom dem paa 60—70 Alen nær, inden de tog til Vingerne; store,

prægtige Fugle, som Fingrene kløede efter, men vi var jo vaabenløse. Et andet Sted gik to Sekretærfugle (Slangefalk) og jagede i Græsset, og atter et tredie Sted saa vi i Frastand et enkeltstaaende Træ, som syntes at være fuldt af store, sorte Frugter. Vi red derhen og opdagede, at det var Hundreder af Skræderfuglereder, som fyldte hele Træets Krone.

Som vi bedst red, kom der en Snes unge Zuluer løbende efter os, de indhentede os snart og løb leende og snakkende paa begge Sider af vore Heste. De gnaskede hele Tiden paa Sukkerrør og rakte hvert Øjeblik et Stykke op til os. George spurgte mig, hvad jeg syntes om de unge sydafrikanske Damer; jeg gloede uforstaaende paa ham, indtil det endelig gik op for mig, at det var unge Piger i Konfirmationsalderen, der rendte ved Siden af os og lavede Halløj. Jeg tog dem saa nærmere i Øjesyn og kom til det Resultat, at det var rigtig pæne velskabte Pigebørn, som ikke generede sig det mindste, skønt de ikke havde en Trævl mere paa Kroppen end deres Far og Mor; men saadan er jo Vanens Magt. Vi blev dog snart ked af deres Selskab og satte Fart paa for at komme fra dem, men de Pokkers Tøse satte ogsaa Dampen op, og paa de første 3—400 Alen var det os ikke muligt at ride fra dem, men til sidst maatte de dog sakke agterud.

Endelig ud paa Eftermiddagen fandt vi Studeflokken, flere Hundrede prægtige, velnærede Dyr, som havde slaaet sig ned i en Kløft ved et lille Vandløb. George fik let Tallet paa dem, og dermed var vort Hverv til Ende, saa vi næste Dag kunde begive os paa Hjemrejsen.

Paa Tilbageturen hændte intet andet mærkbart, end at jeg i et Vandløb saa et Firben eller Salamander paa over en Alens Længde, men den kunde jeg desværre ikke tage med paa Hesten. Da vi passerede nogle Klipper, sprang George pludselig af Hesten og samlede en Snegl i et brunt Hus op; den var noget større end vore almindelige Havesnegle, og George sagde, at det var en meget stor Sjældenhed, som Videnskabmænd, udsendte fra England, forgæves havde søgt efter i Maaneder. Jeg fik den, havde den med hjem og forærede den til min Ven og Skolekammerat Jonas Collin.

Tredie Dags Aften kom vi efter den vellykkede Tur tilbage til Durban, jeg gik straks ombord og til Køjs, hvor jeg tog mig en forsvarlig Bondelur, thi træt var jeg blevet som aldrig før. — Naar Enden er god, er al Ting godt, og min Ende var mærkværdig nok hel efter 30 danske Mils Ridt i 3 paa hinanden følgende Dage.

Jeg var omtrent hver Dag ude paa en eller anden Ekspedition, men for det meste maatte jeg gaa alene, hvad jo ikke var saa morsomt, og med det elendige Skydetøj, jeg havde, var jeg ikke meget dristig med at komme ind i de tætte, næsten uigennemtrængelige Buske, som fandtes alle Vegne, man kunde jo aldrig vide, hvilket vildt Dyr man kunde træffe paa, og den lille enkeltløbede Haglbøsse, Kaliber 24, som jeg altid gik med, var ikke til andet end til at skyde Smaafugle med. Hvor ofte ærgrede jeg mig ikke over, at jeg ikke havde en god, paalidelig Büchsflint, som jeg i paakommende Tilfælde kunde stole paa.

Jeg strejfede jævnlig omkring oppe paa Beria, hvor jeg fangede Græshopper og andre Insekter, især var der nogle pragtfulde Sommerfugle saa store som en Svale, dem var jeg særlig forhippet

paa at faa fat i, men de var mig for vimse, saa jeg kun fik et eneste brugeligt Eksemplar. Jeg var saa ivrig efter at faa fat i dem, at jeg forsøgte at skyde dem med løst Krudt, men det gik ikke, Vingerne røg af dem ved Lufttrykket, saa det maatte opgives.

En Dag, jeg gik deroppe i min Ensomhed, blev jeg overrasket af et Par Zuluer, der, da de saa mig, straks travede hen imod mig. De var aabenbart paa Jagt, fuldt bevæbnede med blanke Assagajer og Kastestokke. Jeg skal ikke nægte, jeg blev hed om Ørene, og den Tanke fo'r mig gennem Hovedet: Saa, nu tager de Bøssen fra dig, de er jo særlig begærlige efter Skydevaaben. Da de kom hen til mig, grinede de imidlertid over hele Ansigtet og teede sig meget venskabeligt, det hævede mit Mod, jeg sagde »Usalapa!« (Goddag), det eneste Ord, jeg kunde af deres Sprog, saa grinede de endnu mere; jeg blev stadig modigere, greb i Lommen og trak et Stykke Pladetobak frem og tilbød dem det, og det blev modtaget, stadigvæk med Grin. Men saa tog de uden videre Bøssen fra mig og eftersaa den i alle Ender og Kanter. Mit Mod sank. Saa prøvede den ene at stikke Fingeren ned i Geværløbet, men da dette fuldstændig mislykkedes paa Grund af den usædvanlig lille Kaliber, brød de begge to ud i en skraldende Skoggerlatter, rakte mig Bøssen tilbage, idet de samtidig svingede deres Assagajer med en Mine, som ikke var til at tage fejl af, og som betød saa meget som: »Tak, min Ven, behold du din Skyder, den er kun et Stykke Legetøj imod vore Assagajer.« Deri havde de ganske vist Ret, men derfor behøvede de dog ikke at gøre Nar ad mig. Jeg var imidlertid godt tilfreds, da de travede af igen, og længe kunde jeg høre deres overmodige Grinen, da de forsvandt mellem Buskene.

Senere hørte jeg, at en Zulu alene vurderer et Gevær efter Hullets Størrelse i Løbet, kan man putte et Par Fingre ned i det, saa er det af den rigtige Slags, for saa kan man skyde Elefanter og Næsehorn med det.

Det var mine Ønskers Maal at faa skudt en Abe, men længe varede det, inden det lykkedes mig. Første Gang, jeg saa Aber, var en Dag, jeg gik langs den lille Jernbane for at skyde Genvej ud til Havnen. Der stod et enligt Træ ved Siden af Banen, og da jeg passerede forbi det, forekom det mig, at der var noget, der rørte sig oppe i det. Jeg lagde mig i Græsset under det og forholdt mig ganske stille. Lidt efter saa jeg nogle smaa sorte Hænder forsigtig bøje nogle Blade til Side og et lille, nysgerrigt sort Ansigt tittede ned. Straks efter viste et andet sig og saaledes fremdeles. Jeg laa ganske ubevægelig, og længe varede det ikke, før hele Træet blev levende. Der var vist over 50 Aber deroppe, og da de havde forvisset sig om, at der var Fred og ingen Fare, kom de dristig frem og gjorde et Halløj, saa man ikke kunde lade være med at le. Jeg havde ingen Bøsse med, men tvivler for Resten paa, at jeg havde skudt paa dem, selv om jeg havde haft en, dertil morede de mig for meget. Da jeg rejste mig op, forsvandt de mellem Bladene som ved Trylleri, ikke en var at se. Jeg blev saa indtaget af disse kønne, smaa Aber, at jeg gjorde alt for at erhverve mig et levende Eksemplar, som jeg kunde tage med hjem, men altid forgæves. Jeg mødte en Dag en Zulu, som lige havde fanget en af dem i en Fælde, og som nu havde den i en Kurv. Jeg forsøgte at købe den af ham, men han forlangte en saa vanvittig høj Pris, at der ikke kunde være Tale om nogen

Handel. Det var heller ikke muligt at købe Vaaben som Assegejer, Kastestokke o. a. l. dannet af Zuluerne. Det, jeg fik samlet af slige Sager, maatte jeg købe paa 2. og 3. Haand. Zuluerne er store Handelsmænd, men de havde nogle mærkelige Begreber. De forlangte saaledes det samme for et Æg som for en Høne, idet de gik ud fra, at der kan komme en Høne af et Æg ...

Næste Gang, jeg traf paa Aber, var ovre i Urskoven paa Bluffet; men det blev et forsmædeligt Nederlag for mig. Jeg havde ikke før været derovre, og var ikke dristig med at færdes alene i det næsten uigennemtrængelige Vildnis, og jeg fik derfor Christian med. Jeg havde som sædvanlig min lille Haglbøsse, men for en Sikkerheds Skyld udrustede jeg ham med det lange, engelske Soldatergevær med tilhørende Bajonet. Geværet ladede vi med et svært Skud Krudt og en Snes Stykker trekantede Kuglehalse, afklippede naar jeg støbte Riffelkugler. En saadan Dosis mente vi, kunde hverken Løver eller Tigre staa for. Med frejdigt Mod og store Forventninger drog vi af Sted i Giggen, og landede paa Bluffet. Det var en streng Tur at kravle op ad det stejle Bjerg, men vi kom da derop, og fordybede os i Urksoven. Jeg gik forrest som Blænker, og tæt bagved sluttede Christian op med det svære Artilleri. Paa én Gang kom jeg frem til en lille Lysning, hvor der stod en høj, udgaaet Træstamme uden Krone, og oppe paa Toppen sad en Abe og solede sig, et mægtigt Bæst, ligesaa stor som en Slagterhund, og ikke 20 Alen fra mig. Jeg skal ikke nægte, jeg kunde nok ønske, han havde været lidt længere borte; han saa slet ikke venskabelig ud, og skyde efter ham med det Legetøjsgevær, jeg stod med, vilde være ganske

hen i Vejret. Jeg trak mig derfor tilbage i god Orden, og gjorde Tegn til Kærnetropperne om at rykke frem og tage Affære; men uheldigvis, eller maaske snarere heldigvis, var Junglen, vi stod i, saa tæt, at Christian ikke kunde komme forbi mig, og imidlertid blev Abekatten ked af at sidde og glo paa os; han lod sig med et Brag rutsche ned ad Træstammen og forsvandt i Tykningen. Slaget var tabt, ikke en Gang Æren reddet, og slukørede begav vi os om Bord igen.

Da jeg havde sovet oven paa denne Forsmædelse, havde jeg atter genvundet Sindsligevægten, og jeg lovede mig selv, at nu skulde det være Alvor. Jeg drog over til Bluffet igen, denne Gang alene, og havde ombyttet min lille Haglbøsse med Schlesvigholstener-Riflen fra Bov, ladet med 2 Kugler. Det varede ikke ret længe, før jeg saa en temmelig stor Abe sidde paa en Gren et halvt Hundrede Alen fra mig, og nu var det Tid at lade Krudtet tale. Han fik begge Kugler midt paa Livet; desuagtet blev han siddende ganske rolig en Tid, som om det slet ikke var ham, der var ramt, indtil han pludselig slap sit Tag i Grenen og faldt stendød ned paa Jorden. Det var et stolt Øjeblik, da jeg kom slæbende om Bord med min Fangst; jeg gik straks i Gang med at flaa Dyret og spile Skindet, Kroppen leverede jeg til Kokken, for at faa den stegt; men Manden var ikke at bevæge til at røre ved den; det var forresten min egen Skyld, jeg havde glemt at skære Hænderne af den, og han paastod, det var et Barn.

Efter denne heldige Jagt var jeg jævnlig ovre paa Bluffet, men havde aldrig mere Held med mig. En Eftermiddag tog jeg Ivar og Vilhelm med. Vi roede derover i Giggen, som vi trak paa Land, og begav os ind

i Urskoven. Vi hørte flere Gange Puslen i Junglen, men vi fik ikke noget at se; det var maaske en Abe, et Vildsvin, en Buk eller hvad det nu kunde være; det var i alt Fald nok til at gøre os ivrige og vi masede paa for at komme frem. Til sidst maatte vi gribe til vore Skedeknive for at bane os Vej gennem alle de Slyngplanter og Grene, som spærrede for os til alle Sider og imidlertid gik Tiden; vi mærkede i vor Ivrighed ikke, at det begyndte at skumre, og inden vi rigtig besindede os, gik Solen ned.

Det var en højst ubehagelig Situation, vi var kommet i, det blev mørkere og mørkere, vi var kommet saa langt bort fra Baaden, og havde strejfet saa planløst omkring, at vi var fuldstændig vildfarne og vidste hverken ud eller ind. Vi satte os ned og raadslog om, hvad vi skulde gøre. Først tænkte vi paa at tænde et Baal for at holde vilde Dyr og Slanger borte; men dette maatte opgives, da vi ikke kunde finde en Plet til et Baal uden at risikere, at der ogsaa vilde gaa Ild i Slyngplanterne, Buskene, Træerne og det hele. Saa havde vi ikke andet Valg end at klatre op i Træerne, binde os fast med vore Bukseremme, saa vi ikke skulde falde ned, hvis vi skulde falde i Søvn, og saaledes afvente Solopgang og Dagslys. Just som vi skulde til at iværksætte denne Plan, begyndte det saa smaat at lysne, det var Maanen, der stod op, og samtidig hørte vi en Brusen som af Brænding langt borte. Det forandrede ganske vor Beslutning, vi opgav at finde tilbage ad den Vej, vi var kommet, og arbejde os frem efter Lyden. Hjulpet af det svage Maanelys lykkedes det os saa tilsidst efter mange Besværligheder at naa ud til Klipperne paa den Side af Forbjerget, der vendte ud mod Havet, og saa vidste vi i alt Fald, hvor vi var. Der er saa godt som ingen Strandbred paa denne Side af Bluffet, men vi skulde jo udenom Forbjerget for at komme til Baaden, og det blev en lang og trælsom Tur i den svage Belysning at balancere og ofte kravle paa Knæene langs Klipperne, stadig oversprøjtet af Brændingen. Da vi saa endelig trætte og gennemblødte naaede Baaden, var det blevet Lavvande, saa den laa en halv Snes Alen oppe paa tør Land, og vi havde vor Hyre med at faa slæbt den i Vandet. Først omtrent Kl. 2 kom vi ombord igen, skrupsultne og udasede; det var en ren Vellyst at faa Mad, men endnu mere at komme i Køjen.

Efter den Tur opgav jeg Bluffet som Jagtterræn, men var der dog senere med Blacke og Niels, ikke oppe i Urskoven, men paa Klipperne ud mod Havet, hvor det var meget morsomt at gaa, naar det var Ebbe og Klipperne delvis var tørre. Der var mange kønne Konkylier, Muslinger, Søskal, Koraller, Søpindsvin o. m. a., som vi samlede. En Dag fandt jeg et opskyllet Dyr saa stort som en Kat, men meget tyk. Det var en Gnaver, lignede ganske i Farve og Form en Studsmus, jeg takserede den til at være en Vombat og skeletterede Hovedet.

Naar Klipperne ved Lavvande var tørre, var der dog altid mange Huller eller Brønde, ofte et Par Favne i Diameter og en Favn eller mere dybe, som ikke tørredes, men altid var fulde af det klareste Vand, saa man tydeligt kunde se alt nede paa Bunden af dem. I disse Brønde havde en Art Hummer uden Klør (Stumps) deres Tilhold, men man kunde ikke se dem, da de sad inde i Huller i Siderne af Brøndene, og i heldigste Tilfælde kun stak Følehornene frem. Disse Stumps,

som var ret store og smagte som enhver anden Hummer, var lette og meget morsomme at fange. Der skulde helst være to om det, den ene med en Kejs paa en Stang, den anden med en Stang, hvorpaa blev bundet en levende lille Blæksprutte, som man med Lethed kunde faa fat paa mellem Klipperne. Han med Blæksprutten stak denne ned i den første den bedste Brønd, og husede denne Stumps, da vilde disse øjeblikkelig komme farende ud, naar de saa deres Arvefjende, Blæksprutten, og kunde da med Lethed tages med Kejsen.

Ogsaa paa den Side af Pointen, som vendte ud mod Havet og har lav, sandet Strandbred, var det, navnlig efter en paalands Storm, morsomt at samle Konkylier. Der var nogle smaa, røde Krabber, der i sluttede Rækker paa 50—100 Stykker hele Dagen løb ud og ind paa Sandet lige foran Smaabølgerne, de var saa gesvinte, at det var umuligt at fange dem med Hænderne, jeg maatte skyde en af dem for rigtig at faa at se, hvorledes de saa ud. Mit bedste Jagtrevier var dog paa Øerne og Sandrevlerne inde i Bugten. Naar det var Lavvande, blev jeg roet over til en af Øerne og drev da omkring dèr i min Ensomhed, indtil Højvandet atter indfandt sig, og Niels og Vilhelm kom og afhentede mig med Baaden.

Midt i Bugten laa altid en stor Flok fiskende Pelikaner, som man aldrig kunde komme nær, paa Sandrevlerne derimod, naar disse var tørre, fandtes altid en Mængde Vadefugle som lille Regnspove, Kliver, Ryler osv., og dem kunde jeg nok skyde med min lille Bøsse. Øerne, som altid var fedtede og fugtige efter Oversvømmelserne, bestod af store Mangrovetræer, der med deres Luftrødder dannede hele

Labyrinter, som det ofte kunde være vanskeligt nok at finde ud af. I Træerne var altid en Mængde større Fugle som Skarver, hvide Hejrer og Fiskeørne, men dem kunde man aldrig komme paa Skudhold. Jeg opdagede dog snart, at store Flokke af sorte Ibis havde deres Tilhold i Træerne om Natten, og det lykkedes mig at passe dem op, naar de kom trækkende om Aftenen. Jeg fik 8 af dem, de er paa Størrelse som en stor Høne, smager som Ænder, dog med en Bismag af Enebær.

Det er mærkelige Ting, man støder paa, naar man gaar mellem disse Mangroverødder, snart ligger en lille Fisk og vrider sig i Dyndet, snart kommer en vældig Taskekrabbe spadserende, man aner ikke, hvad det næste kan blive, man møder. Som jeg en Dag gik i mine egne Betragtninger og vel sagtens, som saa ofte før, tænkte paa Kæresten, stod jeg pludselig over for en Skabning, som paa Grund af sin Størrelse og fantastiske Udseende helt tog Vejret fra mig. Jeg var ikke 20 Alen fra den og begyndte allerede at trække mig tilbage for at søge Dækning, da Genstanden spredte et Par mægtige Vinger ud, steg til Vejrs med et Par lange Ben dinglende under sig og forsvandt mellem Træerne, inden jeg fik rigtig besindet mig. Det var en kolossal Marabustork, et iøvrigt højst fredeligt Dyr, som vist tænkte paa alt andet end at æde mig, og jeg stod alene tilbage, blameret ligesom over for den store Abekat paa Bluffet.

Jeg fortalte Hugo om mit Nederlag og fik ham overtalt til næste Dag at gaa med ud efter Storken; vi drog ogsaa afsted med Riflen, men traf ham ikke, derimod gik vi og rodede saa længe, at Højvandet kom, og vi

maatte flytte Urene fra den nederste op i den øverste Vestelomme, før Baaden kom og hentede os. — En Dag, jeg kom gaaende forbi den lille Creek, som løber ud i Bugten, fik jeg Øje paa en Zulu, der stod og kastede noget i Vandet, jeg gik hen til ham og saa da, at han fiskede, men paa en aparte Manér. Han havde smaa Melkugler med et eller andet bedøvende i, dem kastede han i Vandet, og Fisken kom straks og slugte dem, men lidt efter vendte de Bugen i Vejret og flød ovenpaa. Han maatte da i en Fart faa dem i Land, thi Bedøvelsen varede kun et Par Minutter, saa kom de paa ret Køl og gik ned igen

Catos havde et meget stort Vaad, som en Dag ved Lavvande blev trukket af 20 Zuluer inde i Bugten. Saavel Hugo som Augusta og jeg var meget interesserede Tilskuere, da det blev trukket op paa en af de tørre Sandrevler. Fangsten var en Blanding af alle mulige Slags Fisk, som vi aldrig havde set før; der var 2 Sværdfisk og 3 store Kurve fulde af Soldaterfisk, Maanefisk, Kuffertfisk, Taskekrabber og mange andre Mærkværdigheder, det meste af det meget velsmagende Sager.

Her er kommet en Ostindiefarer med en Del Kulier, som nok skal anvendes som Arbejdere her. Skibet medførte ogsaa en snehvid arabisk Hingst, som siges at skulle være en Gave fra en eller anden Rajah til Dronning Victoria. Denne Hingst er et helt Vidunder af Skønhed, Hale og Manke naar omtrent helt ned til Jorden, og den er indhyllet i et pragtfuldt Skabrak af rød Silke med Guldbroderier. Jeg har set den et Par Gange, naar den foretager sine daglige Spadsereture, ledsaget af 4 lige saa glimrende udstyrede Staldmestre.

Blandt Zuluerne ser man af og til Eksemplarer, som kendelig adskiller sig fra deres Medbrødre ved en endnu mere herkulisk Størrelse og Vækst, og som har en aparte, mere isabellagul Kulør; jeg har forespurgt mig om, hvad det er for en Slags Folk. Svaret lød, at for 2—300 Aar siden strandede en hollandsk Ostindiefarer med Udvandrere her paa Kysten, de indfødte dræbte alle Mændene, men beholdt Kvinderne, og fra dem nedstammer de gule Zuluer.

»Fingal« er nu udlosset, og der er gjort et alvorligt Forsøg paa at blive af med Rotterne, som var blevet en hel Plage. Der blev nede i Lasten lagt et Læs Sand og paa det blev tændt et anseligt Baal af Svovl. Alle ombord flyttede nu i Land og tilbragte Natten i et improviseret Telt, og alle Luger og Aabninger skalkedes saa godt som muligt. Næste Dag, da Lugerne aabnedes, stod de døde Rotter i en Kreds omkring det udbrændte Baal, alle med Snuderne boret ned i Sandet for at faa Vejret saa længe som muligt. Der blev opsamlet en Pøs helt fuld af døde Rotter, saa det maa vel hjælpe, skulde man tro.

Ude paa Pointen er slaaet nogle Høfder, imellem dem er god Sandbund og roligt Vand, uden for dem er derimod en rivende Strøm. Her er vor Badeplads. Ivar er især ivrig, da han ikke kan svømme, men meget ønsker at lære det. Han har i det Øjemed anskaffet sig et Par store, oppustede Okseblærer, sammenbundne med et Sejlgarn, saa han kan anbringe dem paa Ryggen som et Tornyster, og dette Apparat holder ham let oven Vande. Forleden Dag var det dog nær endt med Forskrækkelse. Vi var en 4—5 Stykker i Vandet. Ivar laa og pjaskede for sig selv og kom for langt ud, Strømmen fik fat i Blærerne, kørte dem langs ned ad Kroppen paa ham,

saa det endte med, at Sejlgarnet snoede sig om hans ene Fod. Der blev stor Opstandelse, da vi opdagede, at Ivar var væk; der var ikke andet at se af ham end Blærerne og Tæerne paa hans ene Ben, selv stod han ret op og ned i Vandet, men med Hovedet nedad og kørte rask med Strømmen langs Landet. Vi var i en Fart efter ham allesammen og fik ham heldigvis halet i Land, inden han fik slugt alt for meget Søvand. Han har nu ganske tabt Troen paa Blærerne.

Naar vi ikke har andet at tage os til, driver Hugo og jeg omkring i Byen og ser paa, hvad de store Oksevogne bringer med inde fra Landet. En Dag, vi saaledes stod og saa paa en lige ankommen Vogn, lagde vi Mærke til, at der laa noget levende inde under den. Ved nærmere Eftersyn viste det sig at være 2 Løveunger saa store som en almindelig Pudelhund. De laa og sov og var ikke bundne; Hugo stak til dem med sin Stok, de vaagnede og snerrede arrigt ad os, saa vi fandt det raadeligst at forsvinde. En anden Dag saa jeg en Vogn komme med en lige indfanget ung Bøffeltyr. Den var saa rasende, at den nær havde sprængt Buret, den var i. Saavel den som de to Løveunger blev sendt med Skib til Zoologisk Have i London.

Vi mangler Brændsel ombord og foretager derfor smaa Ekspeditioner for at forsyne os dermed. Det koster ikke noget, vi behøver ikke at spørge os for, men kan tage, hvad vi vil ovre paa Bluffet. Disse Skovture er meget fornøjelige. Selskabet bestaar af en af Styrmændene, 2 Mand og mig som væbnet Bedækning. Vi er for det meste ude hele Dagen og har Proviant med. Det er ikke noget let Arbejde at skove her, thi alt Træ

Forfatteren i sin afrikanske Jagtdragt.

er meget haardt, og vort Værktøj er langt fra første Klasses; men vi klemmer paa med god Vilje og faar da ogsaa efterhaanden samlet, hvad vi behøver.

Paa en af disse Ture skød jeg en Aabe og en Isfugl og fik Lejlighed til at se, hvorledes Aberne bærer sig ad med at fange Krabber. De anbringer sig paa en

lav Gren lige over et sandet Sted paa Strandbredden, hvor Krabberne løber ind og ud, følgende Bølgeslaget. Der sidder de og lurer, og naar en Krabbe kommer dem nær nok, snubber de den som et Lyn, river Benene af dem, bider Hul paa Skallen og suger dem ud.

En Aften blev Ivar bragt ombord døddrukken; han var i den Grad overkørt, at han hverken kunde tale eller røre et Lem. Han blev lagt i Køjen og laa dèr ubevægelig som død Natten og hele den næste Formiddag. Ved Middagstid blev der foretaget alle mulige Forsøg paa at vække ham, der blev rusket i ham, han blev skældt ud, og der blev smidt Vand i Hovedet paa ham, men alt forgæves, han rørte ikke et Lem. Hen paa Eftermiddagen begyndte det at se noget betænkeligt ud, og Kaptajnen blev tilkaldt. Som vi nu allesammen stod og vidste hverken ud eller ind, kommer Kokken til og siger, at han nemt kunde faa Liv i Fyren igen, og dermed gaar han hen og brøler af al Magt ned gennem Lukafkappen: »Tørn ud! Reve! Reve!« Øjeblikkelig hørtes nedefra: »Ej! Ej!« og Ivar kommer brasende op; det kendte Alarmraab havde gjort ham ædru.

Nero er kommet i Land, han er blevet foræret til George Cato. Kafferne har stor Respekt for ham, de kalder ham den sorte Løve.

Desværre er der ingen Fragt at faa herfra; her er intet Sukker, da Frosten ødelagde Høsten i Fjor, og Høsten i Aar falder først i Juni—Juli. Huder og Ben er her heller ikke at faa, og Havnen er fuld af fragtsøgende Skibe. Vi har nu taget Ballast ind og gaar paa Æventyr til Brasilien eller Vestindien.

Vi har taget Afsked med Catos, som har vist os den største Gæstfrihed og Venlighed al den Tid, vi har

været her. I Aftes sad vi hos dem for sidste Gang; det var med en vemodig Følelse, jeg i Tankerne sagde Farvel til alle de store Flagermus, som jeg saa mange Gange havde moret mig over, naar vi om Aftenen sad ude paa Verandaen. — I Morgen drager vi af Sted mod ny Oplevelser; gid de maa blive af glædelig Art.

5. Maj 1861. I Gaar forlod »Fingal« Port Natal med fin NO-Vind, og i Dag passerede vi St. Johns og løber nu rask ned ad Kysten, men desværre falder Barometret, saa vi faar nok snart en Vestlig.

9. Maj. Vi fik da, som formodet, en rigtig vestlig River og maatte i 2 Nætter ligge for klodsrebede Mærssejl og Stagsejl. Det kan nok være, det blæste, somme Tider var en Presenning i Storevant alt, hvad der kunde føres; det var som den nøgne Rigning skulde blæse over Bord, og saa tumlede Skuden sig i den svære Sø, saa man ikke kunde faa Ro i Køjen; saa længe man var vaagen, gik det endda an, saa kunde man spænde imod med Arme og Ben, men faldt man blot et Øjeblik hen, og Musklerne slappedes, saa brasede man mod Skottet og Køjekanten, saa man blev gul og grøn over hele Skroget. Inde under Land var Søen roligere, og skønt det blæste haardt, gjorde vi dog nogen Fremgang med Strømmen.

I Nat passeredes Algoa Bay, og i Dag har vi en dejlig Køre af Ø. med 9 miles Fart, saa det hjælper godt. Blot et Par Dage med denne Vind og Fart, saa er vi rundt Cap; men desværre er østlig Vind sjælden af lang Varighed her, og Barometret falder nu igen.

Henriksen er meget grinagtig med sin bornholmske Dialekt, han siger f. Eks., at han blev forfærdet, ja, ligefrem rørt, da han hørte det Mirakel, Katti gjorde, da den fik fat i Rotti, og Niels spørger mig

paa sit lollandsk: »Er det nu ogsaa rigtig lakerede Sko, du har paa, Luun? (Disse Sko, som jeg købte i London, havde jeg senere paa til mit Bryllup 23. September 1864. De blev derefter hengemte i 50 Aar, indtil jeg atter havde dem paa min Guldbryllupsdag 23. September 1914. Jeg opbevarer dem fremdeles.) Og naar jeg skyder en Fugl ud af en Flok, siger han: »Det giver altid de andre nogen Adspredelse.«

Skildpadderne, jeg fangede i Port Elisabeth, har vi megen Morskab af. Naar Vejret er godt, tages de ud af Kassen og faar Lov til at kravle omkring paa Halvdækket. Augusta fodrer dem med Appelsiner, hvoraf hun dog først selv har udsuget Saften; de kender hende, og saa snart hun viser sig, kommer de alle vraltende og kradser hende op ad Benene saa længe, indtil hun giver dem noget.

10. Maj. Barometret falder stærkt, saa vi har nok den vestlige igen til Aften. — I Dag traf vi en amerikansk Fuldrigger, »Antilope«, et ganske dejligt Skib, en rigtig Væddeløber. Han var fra New York, havde 61 Dage fra Bombay og skulde til Liverpool. Han løb tæt op paa Siden af os og raabte over til os, hvorledes de sidste Efterretninger lød, navnlig om vi havde hørt noget om Sydstaternes Kaper »Alabama«, som han syntes at være særlig ængstelig for. Vi kunde ikke fortælle ham meget, men nogle gamle Aviser fra Port Natal viste vi ham, hvilket havde til Følge, at han straks brasede bak, firede en Baad af, og sendte sin Styrmand om Bord til os. Aviserne fik han, og da vi hørte, at Amerikaneren også havde sin Kone, Børn og Barnepige om Bord, sendtes han endvidere som Foræring et Par Pøse søde Kartofler, nogle Pomrins, Appelsiner og Annanas. Saa snart han havde sin Baad om Bord igen, brasede han atter fuld, løb saa klods op paa Siden af »Fingal« som muligt; hele Familien viste sig derovre, hilsende og takkende, og med gensidig Løfte om at rapportere hinanden, skiltes vi ad. »Antilope« løb som en Raket, og vi saa ham aldrig mere. Forhaabentlig er han gaaet klar af »Alabama«.

Her har været en Mængde Hvaler af uhyre Størrelse; en af dem kom op kun et Par Favne foran Bougen; vi løb 9 Miles Fart, saa der var næppe blevet ret meget Liv i den, hvis den skarpe Stævn havde ramt den. Det var forbavsende at se, med hvilken Fart den mægtige Kolos kom af Vejen; den efterlod en fuldstændig Malstrøm, da den forsvandt.

Pinsedag. Nu har vi haft Cap Aguljas i Sigte i 8 Døgn; men endnu er vi ikke kommet rundt. Hver Aften løjer det af, og om Natten er det stille med svær Dønning, men saa snart den første Kant af Solen viser sig i Horisonten om Morgenen, kommer Stormen hvinende som ud af en Sæk. I Mandags fik vi en forrygende Piber af Vest; den varede i 48 Timer, vi laa for klodsrebede Mærssejl og stampede i Søen, saa der næsten ikke var til at være ombord.

Forleden signaliserede vi med Postdamperen fra Natal til Kap det gode Haab; han havde sprængt sin Maskine og maatte hjælpe sig med Sejlene. Han havde vore Breve med til Hjemmet, saa de kommer nok for sent til, at Posten fra Kap til Europa kan faa dem med. — Her er en Masse Ostindiefarere, der ligesom vi ligger og venter paa Vind til at komme rundt Aguljas. I de to sidste Dage har vi haft Stille, i Dag er der kommet et lille Blaft af Nord, saa maaske lykkes det endelig nu at slippe forbi; Fyrtaarnet ligger lige for Næsen af os, kun nogle faa Mile borte.

I Forgaars slagtede vi Galten »Guf«, han var kommet sig godt her ombord; da vi fik ham i London, vejede han 16 Pund og nu 176 Pund med 10 Pund Flommer. Det meste af Flæsket saltedes. Augusta og jeg lavede Pølser, i Mangel af Pølsehorn spilede hun Tarmene ud med Fingrene, jeg hældte i med en Teske. Pølserne ug.

Her har været en Del Dolphiner, men det gik os uheldigt med dem; 3 havde vi fat i, men de slap af igen. Masser af Albatrosser har ogsaa været omkring Skibet, vi har skudt flere af dem, men det lykkedes kun at faa en af dem ombord. Kokken, det Svin, bliver vist snart tosset, han skulde koge Svinehovedet til Sylte, saa kogte han det med alle Børsterne paa, med Øjnene i og store Klatter Skidt i Trynen og Ørene. I Gaar kogte han Vand til at vaske op i, men hev det overbord, inden han havde brugt det; i Dag hev han Kartoflerne, vi skulde have til Middag, samme Vej, alt med den Motivering, at det skete af bare Gesvindighed.

Ikke en Vind rører sig for Øjeblikket; gid vi dog kunde komme rundt det forheksede Aguljas, nu kunde vi med lidt Held have været paa St. Helena, som det er Meningen at anløbe for at høre noget om Fragtmarkedet i Brasilien, og saa ligger vi her og roder. — Det bliver et bedrøveligt Regnskab, denne Rejse, ballastet Skib, og nu maa Vestindien opgives, det bliver for sent, alt beror paa, om der kan faas en ordentlig Fragt i Brasilien. Var man dog blot hjemme i Dag, forrige Aars 1. Pinsedag laa vi og saa paa Anholt, og 2. Pinsedag var vi i København, men i Aar har det lange Udsigter, inden vi genser de hjemlige Egne.

24. Maj. Endelig er vi da paa den rigtige Side af Afrika. Det har ogsaa holdt haardt nok! Vi fik en Smule østlig Vind Pinsedags Aften og slap rundt Aguljas. 2. Pinsedags Morgen havde vi Kap det gode Haab i Sigte, men saa fik vi Storm af NV, som varede i 2 Dage og drev os tilbage. Saa havde vi en Dag Stille og saa igen NV-Storm, saa det har stadig været den forkerte Vej, vi er drevet. I Nat fik vi langt om længe Vinden fra SV med svære Byger og høj Sø, vi løber nu 8—9 Miles Fart for dobbeltrebede Mærssejl og Undersjl og er paa Brede med Cape Town. Gid vi dog nu maa være fri for mere af den NV, vi har saamænd faaet den at føle godt nok, vi har været til Søs i 3 Uger og er ikke kommet længere, ingen Last har vi faaet paa Kølen, det bliver vist en bedrøvelig Rejse.

Det har i den sidste Tid været sløjt med Humøret her ombord, men det har ogsaa været, som Vejret var forhekset, og vi har tilfulde mærket, at det ikke er den bare Lystsejlads at gaa rundt Kap. I Dag ser man dog mere fornøjelige Ansigter baade forude og agter, skønt Vejret er temmelig beskidt og hundekoldt, og »Fingal« gør nogle slemme Krumspring i Søen, men den skynder sig ogsaa op mod Passaten og Varmen.

I Formiddags skørede store Mærssejl, men det har intet at betyde, et nyt er underslaaet.

Kapduerne er saa dristige, at jeg har fanget 3 paa en bøjet Knappenaal paa en Sytraad.

Hele den Flaade, vi var i Følge med ved Aguljas, er nu borte, vi har ikke set et Skib i flere Dage; »Fingal« kan ikke hamle op med Ostindiefarerne, dertil er dens Rejsning baade for lav og for smal, den har ikke Sejlareal nok til rigtig at udnytte de lette Passatvinde, og blæser det, saa

alle andre Skibe, vi møder, ligger for rebede Mærssejl, saa gaar vi altid for fuldt Mærssejl, ja somme Tider endog med Bramsejl.

1. Juni. Det gaar jammerligt med Rejsen, vi har nu haft Stille i 3—4 Dage, og det ser heller ikke ud til andet i Dag, Luften er ganske klar, og det er en svær Varme. Vi er nu paa 27½° S. Br. og 7° Ø. Lgd., saa vi har et godt Stykke endnu til St. Helena. Augusta har været syg omtrent hele Rejsen fra Natal, saa det har jo været noget smaat med Humøret i Kahytten.

Hvis »Fingal« kommer til Brasilien, kommer jeg vist til at rejse hjem med hende med Postdamperen fra St. Helena, hun venter nemlig at forøge Familien, og hun kan naturligvis ikke rejse alene. Det havde jo rigtignok været behageligere at gaa hjem med »Fingal«, men det bliver der jo saa næppe noget af, og jeg vil nu blot ønske, at vi maa komme saa betids, at vi naar Damperen og kommer lykkelig og vel hjem i rette Tid. — Det bliver rigtignok en Overraskelse for de gamle hjemme, naar de faar Brev eller Telegram fra os i England; de aner ingenting, og der bliver heller ikke skrevet noget til dem om, hvorledes Situationen er, det vilde blot bevirke, at de vilde gaa i stadig Ængstelse for Augusta.

Jeg har just ikke meget Mod paa den Rejse, man kan jo ikke vide, om Augusta kunde blive rigtig syg, og i saa Fald, hvad skulde jeg da stille op med hende. Paa den anden Side har jeg nok Lyst til at komme hjem snart og faa noget at bestille, jeg er ked af det evindelige Driveri.

4. Juni. Det gaar kun smaat, Passaten har vi ikke faaet endnu, men den maa dog snart melde sig.

— En Mængde Hvaler og et Par Hajer har vist sig i disse Dage. Vejret er stadig smukt, men det er smaat med Vinden og ringe med Farten, Skuden er allerede godt begroet, der er Græs paa et Par Tommers Længde paa Siderne af den. Vi er nu paa 24° S. Br. og 3° Ø. Lgd. Her er ikke videre morsomt ombord, Humøret er daarligt paa os alle for den lange Rejse med ballastet Skib, og Augusta er aldrig rigtig rask.

10. Juni. Passaten er meget flov, og vi kommer kun smaat afsted. Der er stærk Dønning bestandig fra Vest, Vinden er ret agter ind, der er ingen Støtte i den, saa »Fingal« slingrer svært. I Morgen venter vi at faa St. Helena i Sigte, vi har kun et Etmaals Sejlads tilbage, og saa kommer det store Spørgsmaal, om vi træffer Damperen, og om vi har Penge nok til at komme hjem.

I Dag er her et Par Hvaler, som morer sig i Kølvandet og langs Siden, de kommer somme Tider saa nær, at vi kan naa dem med Baadshagen. De lader ikke til at have ondt i Sinde, men skøtter sig selv og laver Springvand fra Aandehullerne, saa Dækket oversprøjtes fra Ende til anden. Her har ogsaa været en Haj af uhyre Størrelse, vistnok en Grundhaj, ganske sort med hvid Bug. Efter Størrelsen at dømme, den var vist mellem 20 og 30 Fod, troede vi først, det var en Hval, men der er ingen Tvivl om, at det var en Haj. Den løb med svær Fart som en Damper med det spidse Hoved og noget af Forkroppen ude af Vandet, saa den var tydelig at se. — Forleden Dag signaliserede vi med Barken »Bosporus« fra Kina til London — 61 Dage ude. I tre Dage havde vi ham i Sigte, saa han sejlede ikke stort bedre end vi.

12. Juni. I Gaar naaede vi da endelig St. Helena, men paa Grund af Taage saa vi ikke noget til Øen, skønt vi efter Bestikket vidste, at den maatte være meget nær. Søen var rolig og Vinden svag, vi gik for smaa Sejl og holdt skarp Udkig hele Natten, men Taagen stod som en Mur omkring Skibet, der lydløst gled frem gennem Søen, og den dybe Stilhed afbrødes kun af Vagtmandskabets dæmpede Samtaler eller en eller anden Bloks Knirken oppe i Rigningen. Saaledes forløb Natten i spændt Forventning, men uden særlige Hændelser.

I Morges var jeg paa Dækket sammen med Hugo før Solopgang. Fremdeles Taage saa uigennemtrængelig, at man ikke kunde se en Skibslængde bort. Pludselig viste der sig en Lysning paa Himmelen lige over Hovedet paa os, et rødligt Skær, der var saa højt oppe, at jeg maatte lægge Nakken godt tilbage, medens jeg stirrede paa det og spekulerede over, hvad det vel kunde være. Det blev hurtig stærkere, og til min maalløse Forbavselse, ja, jeg kan næsten sige Rædsel, opdagede jeg, at det var en rød lysende Mur, der himmelhøjt oppe fra sænkede sig lodret ned mod os, svævende frit i Luften ovenover den graa Taage. Det varede noget, før det gik op for mig, at det ikke var et fantastisk Luftsyn, men Toppen af St. Helenas uhyre Klippevæg lysende gennem Taagen i den opgaaende Sols første Straaler.

Aldrig i mit Liv havde jeg set eller tænkt mig noget saa forbløffende, det maatte jo dog være en Umulighed, Øen kunde da ikke svæve der midt oppe i Himlen; men snart efter havde Solen spredt Taagerne, og den 2000 Fod høje Klippemur viste sig i hele sin Vælde, stigende lodret

op af Havet. Jo, jo! det var ganske rigtig St. Helena, vi havde for os, nærmere end vi just skøttede om, saa nær, at Raanokkerne næsten berørte Klipperne. Saa hævedes Fortryllelsen, Kommandoraabene smeldede hen over Dækket, Stævnen blev vendt udad, alt hvad trække kunde oven og under blev sat til, og »Fingal« slørede afsted langs Landet for ved Middagstid at ankre paa Læsiden af Øen ud for Jamestown. Noget mere vildt og øde end St. Helena set fra Havet kan man ikke forestille sig, man ser kun nøgne Klipper, som med deres spidse Tinder rager op over Skyerne, ikke et Græsstraa ses, kun enkelte Kaktus hist og her i Kløfterne. Klipperne, som bestaar af Granit og Ler i alle Farver, hæver sig lodret op fra Havet, der er ikke endog blot en Antydning af Strandbred, men favnedybt Hav klods i Land. Naar Solen om Aftenen gaar ned, ser Øen ud som et af de Lande, man læser om i Eventyrbøgerne; det er noget af det mest betagende, man kan se. Øen er kun tilgængelig paa et eneste Sted og da tilmed ad en i Klippen udhugget Trappe. Her ligger den lille By Jamestown i en lille Dal eller Kløft. Byen er meget lille, ren og pæn, den ser ud som et Dukkehus, smeltende varmt er der, det kommer af, at den ligger som i en Æske mellem to høje Fjelde.

Over Byen er flere Batterier, som hænger ligesom Svalereder paa Klipperne og er uindtagelige. Op til det største fører en Stige med 668 Trin; jeg kravlede op ad den, men kan ikke sige, jeg skøtter om at gøre det én Gang til, det var noget, der tog paa Knæene.

Hos den svenske Konsul var Hugo og jeg til Middag og fik angaaende Postdamperen den Besked, at den først gaar om 3 Uger, og Passagen

koster £ 40, saa der kan ikke være Tale om at gaa med den hjem; vi gaar saa foreløbig med »Fingal« til Pernambuco, hvor Fragterne siges at være gode.

1 3. J u n i. I Dag har Backe og jeg været ridende oppe omkring paa Øen. Vi saa selvfølgelig Longwood og Napoleons Grav, men der er ikke meget at se. Graven, hvor Napoleon jo forresten ikke mere ligger, er meget simpel, den er uden noget som helst Monument eller Indskrift og ligger i en lille Lavning omgivet af høje Cypresser. Det eneste, der minder om Kejseren, er to af hans gamle Grenaderer, der i fuld gammeldags Uniform staar Vagt dèr Dag ud og Dag ind og med Tak tager mod en Drikkeskilling. Det er to magre, ældgamle Fyre, som nok ser ud til at kunne have været med ved Austerlitz, Jena, Berésina og mange andre Steder, rimeligvis har de fulgt Napoleon til St. Helena og faar nu, som en Slags Pension, Lov til at tjene lidt Skillinger ved at gøre Honnør ved den tomme Grav.

Jeg plukkede paa Graven som en Erindring en Heliotrop, som jeg opbevarer endnu. Longwood er et lavt, én Etages Hus med en Mængde hvidtede, fuldstændig tomme Stuer, hvor intet som helst minder om Kejseren. Det eneste Møbel, der findes, er et tarveligt Bord, hvor der ligger en Protokol, hvori de besøgende kan have den billige, men som det synes meget eftertragtede Fornøjelse at skrive deres eget Navn i. Uden for Huset er et lille stensat, nu tørt Bassin, hvor Napoleon efter Sigende havde Karper.

Det indre af Øen er meget smukt med rig Afveksling. Der er ikke megen Vegetation, kun nogle Naale- og Piletræer, Lyng og Kaktus, sørgelige Planter at se paa, men som

passer saa godt til de vilde Klipper. Enkelte Steder forekommer dog nydelige Smaabuske nede paa Bunden af Afgrundene, smilende Oaser, som vandes af smaa Vandfald, der giver Græsset og Buskene dernede den friskeste grønne Farve, der kontrasterer saa stærkt til den øvrige livløse Natur. Vi vilde have været ud til et Krater paa den vestre Side af Øen, hvorfra man mener, at hele Øen er skudt op, men der er ingen Vej dertil, og det Øg, jeg red paa, var saa ondskabsfuldt og prøvede stadig at smide mig af paa de banede Veje, saa jeg vilde ikke risikere at komme med det Bæst ind mellem løsrevne Klippestykker og Afgrunde til alle Sider.

Man kan ikke tænke sig noget mere storartet end Udsigten oppe fra Øen. Man ser milevidt ud over det uendelige Hav til alle Sider, og enkelte Steder mod Vest, langt uden for Kysten, rager isolerede, taarnhøje Klipper op af Søen, hvor Brændingen evig og altid bryder med umaadelig Kraft. At St. Helena er af vulkansk Oprindelse, er sikkert nok, derpaa tyder alt, hvad man ser, man imponeres af alt det storslaaede, man staar stum og uforstaaende ved Tanken om de vældige Naturkræfter, der var i Virksomhed den Dag, da Øen dukkede op af Havet.

Batterierne over Jamestown behersker fuldstændig hele Ankerpladsen paa Læsiden af Øen; de ligger saa højt til Vejrs, at Skibene, set deroppe fra, ikke er større end Nøddeskaller, og det maa have været et kolossalt Arbejde at faa Kanoner og andet svært Materiel derop. Hvad Bestykningen angaar, da faar man det Indtryk, at den næppe har været fornyet i de sidste 100 Aar; det var svære Jernkanoner, sandsynligvis Skibskanoner, og ved hver Kanon laa Stabler af runde Fuldkugler, Lænkekugler og Stangkug-

ler (2 Halvkugler forbundet med Stang). Besætningen blev ikke overanstrengt, man saa den aldrig tage sig andet til end ryge Tobak.

Her ligger adskillige Hvalfangere, som formodentlig har Station her, da Havet omkring Øen vrimler af Hvaler. Her ligger ogsaa en Mængde Slaveskibe, som er opbragt og ført hertil af engelske Orlogsmænd. De er afriggede og bliver efterhaanden ophuggede. For 10 Dage siden bragte en Orlogsmand en lav, klipperbygget Bark herind, den var taget ved Congo-Kysten og havde 550 Slaver ombord, men hverken Kaptajn eller Styrmand, i det mindste sagde Mandskabet, de ikke vidste, hvem af dem det var, saa de har vel været lige store Kæltringer allesammen. Slaverne gaar nu og spadserer her, de venter paa at blive sendt hjem igen til Afrika.

Ifølge vort Løfte rapporterede vi her »Antilope«, som vi traf Østen for Kap Aguljas, men vi blev jo lidt flove, da det meddeltes os, at han havde været her for 3 Uger siden og rapporteret »Fingal«. — I Eftermiddag sejler vi vist, gid vi maa komme lidt rask til Brasilien, saa vi kan naa at komme hjem til de gamles Sølvbryllup 23. Septbr., jeg har da ikke opgivet det endnu.

18. Juni. Vi kom da først fra St. Helena den 15. om Aftenen og har siden haft Passaten dygtig frisk, saa vi allerede er avanceret 8°. Fra St. Helena fik vi en gammel Enke, Mrs. Ellis, med som Passager. Hun skal have fri Rejse med til England, hvor hun har en gift Datter i Liverpool, mod at gaa Augusta til Haande. Hun er 60 Aar, er født paa St. Helena og har aldrig været uden for Øen. Det er en lille, mager Person med et skarpt Nøddeknækkeransigt og et uopslideligt Snakketøj. Hun er Enke efter en eller anden lille Haandværker, mangler ganske al Skoleuddannelse, har ikke Mistanke om Geografi, ja kender ikke engang det engelske Flag, skønt hun har set det hver Dag i 60 Aar, og hvad der er for og agter paa et Skib, har hun intet Begreb om. Hun lader forresten skikkelig og synes at have kastet sin Kærlighed paa mig, saa jeg venter mig mangen artig Passiar med hende. Hun har faaet fast Station i mit Lukaf for at være ved Haanden i Kahytten, og jeg er flyttet op i Ruffet paa Dækket.

20. Juni. Det gaar nu stadig rask fremad, vi løber omtrent 2½° i Etmaalet og er allerede 12° Vest for St. Helena. »Fingal« slingrer svært, da Søen er høj og Vinden ret agter ind, man kan ikke sidde rolig et eneste Sted og kan intet foretage sig, saa her er grumme kedeligt ombord. Der er heller ingen større Fisk, kun Flyvefisk er her nok af, men dem kan man ikke faa fat i. Der er en Komet om Morgenen, jeg saa den Kl. 4½ i Morges, den staar i SO og er temmelig stor, vi opdagede den, da vi laa ved St. Helena. — Augusta syer Masser af Smaatøj i denne Tid; der er Klædningsstykker, jeg endnu aldrig før har set, men man skal jo lære, saa længe man lever. Mine gamle Skjorter er degraderede til Bleer. — »Madammen« (saaledes benævnes Konen fra St. Helena her ombord, og jeg vil herefter titulere hende saaledes) er søsyg den halve Dag, og den øvrige Tid benytter hun til at sy eller rettere rimpe paa Smaatøjet, og Augusta er i stadig Angst for, at hun skal gaa op paa Dækket med det, saa Folkene skal faa det at se. Ja, nu om Stunder gaar det for fuld Steam med Syningen i Kahytten; man skulde tro, der i det mindste ventedes Firlinger.

25. Juni. Stadig rask fremad. Vi er nu 28° 29 V. Lgd. og 10° 3 S. Br. og har kun 6° igen, saa forhaabentlig naar vi Pernambuco i Slutningen af denne Uge. »Fingal« er meget kilden, naar vi slører væk med Vinden agter ind, og man maa passe paa ikke at give den for meget Ror; det fik jeg at mærke forleden Dag. Vi løb med Læsejl baade over og under, rigtig fin Sejlads. Rasmus stod til Rors og bad mig tage Roret et Øjeblik, mens han løb ned i Lukafet efter en Skraa. Det gjorde jeg naturligvis; men saa snart jeg havde Hænderne paa Rattet, vaagnede Ærgerrigheden hos mig, jeg skulde vise, at jeg var Karl for at styre nøjagtig efter Kompasstregen uden mindste Slinger. Lige straks gik det godt, men saa begyndte den at gire, snart til den ene, snart til den anden Side, det kunde jeg ikke finde mig i, den skulde gaa støt efter Stregen. Jeg begyndte saa at arbejde med Rattet, men jo mere Ror, jeg gav den, jo mere girede den, tilsidst løb den helt løbsk. Det endte med, at den smed sig tværs i Søen, alle Raasejl og Læsejl slog bak, og der blev en Klapren og Knagen til Vejrs, saa man skulde tro, at hele Krammet vilde komme ned paa Dækket. Rasmus kom farende op fra Lukafet, Styrmanden fra Ruffet og Hugo fra Kahytten, jeg blev øjeblikkelig sat fra Bestillingen og lovede mig selv, at det skulde være sidste Gang, jeg vilde prøve paa at gøre mig vigtig som Rorgænger.

Det har vist sig, at vi ikke fik Livet af alle Rotterne, da vi røg dem ud i Natal, der er endnu nogle tilbage. Da vi i Gaar sad nede i Kahytten og vilde tage noget ud af et Skab ved Siden af Sofaen, røg en Rotte ud derfra, fo'r hen over Kahytsgulvet og ind i Kammeret ved Siden af, hvor den skjulte sig under Augustas Køje. Kvinderne forlod selvfølgelig skrækslagne Lokalet og reddede sig op paa Dækket, medens Hugo og jeg blev tilbage for at gøre det af med Udyret. Vi bevæbnede os med en Stok og forsøgte at jage den ud, men Mellemrummet mellem Køjebunden og Gulvet var kun et Par Tommer, og derinde havde den gemt sig og var ikke til at faa ud. Ud skulde den imidlertid; vi ladede en Pistol med løst Krudt, fyrede ind under Køjen, og det hjalp. Som skudt ud af en Kanon fo'r Rotten ud, ind i Kahytten, op i Sofaen og derfra op ad Væggene, hvor den fuldstændig forvildet entrede omkring imellem Skilderierne. Vi turde ikke slaa efter den med Kæppene, da vi risikerede at slaa alt muligt andet i Stykker; men tilsidst løb den i Vildelse ind i en Raaber, der tilfældigvis laa paa Bordet, og gemte sig dèr. I en Fart fik vi fat i Raaberen, rejste den op, saa den stod med den brede Ende mod Bordet, og Fyren var fanget. Undlives skulde den jo imidlertid, og det besørgedes med en Bajonet, som vi stak ned gennem Mundstykket paa Raaberen. Det er sandsynligvis første Gang, en »Speaktrompet« har været anvendt som Rottefælde.

Det er smeltende varmt; jeg har forsøgt at skaffe noget køligt Drikkevand ved at binde en Flaske fyldt med Ferskvand og vel afproppet paa Loglinen og dermed sænke den en 15—20 Favne ned udenbords; men det gaar ikke, Vandtrykket presser Proppen ind i Flasken, og jeg faar den op fyldt med Søvand.

Her er i Snesevis af Væggetøj ombord, Kahytten er dog fri endnu, men heroppe i Ruffet og Lukafet bider de, saa man ingen Ro har for dem. Vi har haft alting ude paa Dækket og vasket overalt med Gift, saa det maa vel hjælpe lidt. — »Madam-

men« er ligefrem forbløffende, hun har intet Begreb om de simpleste Ting; hun tror, at Danmark er en By i Kanada, og hun blev yderst forbavset ved at høre, at Danmark ikke var en Koloni af England. Hun spørger, om Rusland og Spanien ligger paa samme Kyst o. s. fr. Jeg har forgæves forsøgt at forklare hende, hvad Sne er for noget, det har hun aldrig hørt Tale om. Forresten er hun et skikkeligt gammelt Vrøvl, som ikke kan tie stille i 5 Minutter. Hun interesserer sig levende for mig og udspørger Augusta om, hvorledes jeg er, om jeg er gerrig osv. Hun kan brøle som en Ko, man tager Kalven fra, det gjorde hun forleden Dag til stor Opbyggelse for os, og om Aftenen sidder hun paa Dækket og kvidrer som en Lærke.

29. Juni. I Gaar Aftes fik vi da Landet i Sigte, og i Morges var vi tæt uden for Pernambuco, men Søen var saa svær, og der kom saa mange haarde Byger, saa vi hverken kunde ankre eller faa Baad i Land. Vi har nu ligget og krydset her udenfor hele Dagen og maa vente, til Vejret bedager sig. — I Morgen er det Søndag, saa kan vi ingen Besked faa om Fragterne, selv om vi ogsaa kunde komme til Ankers, saa den Dag er desværre spildt. Vi signaliserede med en Bark for at faa noget at vide om Fragterne, men den Flab vilde ikke saa meget som hejse sit Flag for os, langt mindre besvare Spørgsmaalene. Bare vi nu ikke driver for langt Nord paa med Strømmen, saa slipper vi vel ind i Morgen eller Overmorgen.

Her har været flere Fiskere i Dag. Deres Fartøjer (Catamaraner) bestaar kun af et Par Bjælker, der er føjede sammen som en Flaade og i Midten en Mast med et stort Latinersejl. Det er forbavsende at se, saa hurtig disse Tingester kan komme gennem Vandet, somme Tider løber de helt under, saa man kun ser Overkroppen af Besætningen. Det er hovedsagelig Negere, der benytter disse Fartøjer, og de gaar ofte flere Mil til Søs med dem, men man kan ikke faa Fisk hos dem, de tør ikke komme langs Siden af Frygt for, at man skal tage dem og sælge dem som Slaver.

Pernambuco ser meget smuk ud fra Søen; der er mange anselige Bygninger og Kirker, men det skal nok ellers være et ækelt Svinehul. — Olinda, et stort Nonnekloster, ser smukt ud og ligger højt, saa det kan ses langt ud til Søs. Om dette Klosters Tilblivelse melder Traditionen: »Engang i længst forsvundne Tider fandt nogle spanske Munke tilfældigvis en Kilde paa en høj, nøgen Bakke ud imod Havet. Straks stod det klart for den fromme Mand, at her var en Tjans til at tjene Penge og samtidig redde syndige Menneskers Sjæle, og Resultatet blev, at de bemægtigede sig Kilden og omgav den med et forsvarligt Hegn. Derefter sørgede de for, at det blev bekendtgjort i Omegnen, at det netop var i denne Kilde, hvor en eller anden nærmere betegnet Helgen eller Helgeninde havde renvasket sig, hvilket havde til Følge, at Kildens Vand blev helligt og havde den Kraft, at enhver, som drak deraf, straks fik sine Synder forladt. Rygtet fo'r viden om Land, der var ingen Mangel paa Syndere, og alle kom de til de fromme Fædre, Forretningen gik strygende, Butikken var stadig fuld, og da Varelageret var billigt og uudtømmeligt og Priserne store, varede det ikke længe, inden Kassen var saa velhavende, at Klosteret kunde opbygges, hvor det nu ligger. Kilden findes endnu, og er selvfølgelig lige saa hellig som før, men det forlyder, at der nu knap er saa mange Syndere,

der drikker af dens Vand, som forhen.

Byen ligger paa en flad Kyst og er ikke meget iøjnefaldende. Havnen dannes af et Koralrev, som staar lige i Overfladen af Vandet, naar det er Højvande, men med Lavvande er det tørt. Der staar i Dag en voldsom Brænding paa dette Rev, Søen ser ud som høje Skumtaarne, men lige indenfor ligger Skibene saa roligt som i en Dok. — Al Lossen og Laden foregaar med Pramme. I Gaar havde vi en svær Dolphin paa Eljen, men den slap af igen, saa det lader til, at vi heller ikke skal have noget Held med Fiskeriet denne Rejse.

2. Juli. Vi kom da til Ankers her udenfor den 30. og har haft et Par højst ubehagelige Dage med Byger og Slingring uden lige. Der laa en Baad til Ankers ligesom vi, den sprang læk og mistede sit Anker. Ude fra Søen nærmede sig et Fartøj, som saa højst aparte ud, saa vi ikke kunde blive klog paa, hvad det var for en Slags Skib. Da den kom ind og ankrede noget fra os, viste det sig at være en svær Brig ladet med Jernbaneskinner, den havde den foregaaende Nat slingret Rigningen overbord og kom nu ind alene med Undermasterne i Behold.

Vi slap heldigt ind i Dag og ligger nu bag Revet som i en Dam. Det sædvanlige Uheld følger os ogsaa her; havde vi gaaet til Rio, som vi lige saa godt kunde have gjort, havde vi truffet udmærkede Fragter, her er de kun daarlige, og vi maa tage, hvad vi kan faa, thi at gaa hjem i Ballast ogsaa herfra vilde dog være for galt. — »Fingal« er nu sluttet med Sukker i Sække til England, Falmouth eller Cork for Ordre. — Havnen her er en Kanal, der dannes mellem Koralrevet og Land, men der er kun én Ind- og Udgang for større Skibe, den anden kan kun benyttes af Baade. Her ligger en Del brasilianske Orlogsmænd, nogle smaa grimme, daarlig holdte Tingester, en større, formodentlig Admiralskibet, kom ind i Dag, det var en gammel Bark, saa kølsprængt, at det saa ud, som den skulde tabe begge Ender.

Landmilitæret her ser lige saa miserabelt ud som Marinen, ganske vist er Officererne fint udhalede med Guldstads, men de gemene er nogle sølle Stympere at se til, barbenede allesammen, men derfor lige storsnudede. Disciplin er vist et ukendt Begreb; jeg saa en Skildvagt for Gevær ganske rolig vinke en forbigaaende Officer hen til sig, for at han (Skildvagten) kunde faa tændt sin Cigar.

Byen ser meget katolsk ud med de mange Taarne og Kupler. Her er en Masse Munke, de fleste med »Yamsben«, højst uappetitlige, ja, ligefrem modbydelige at se paa med deres ophovnede og vanskabte Fødder indsvøbte i Klude. Alle Huse er hvidkalkede med Verandaer udenfor Vinduerne. Vejret er ganske nederdrægtigt her, det regner og blæser hver Dag, saa man sjælden kan komme i Land.

29. Juli. Der er ikke meget at se her, det eneste er at gaa i Land om Aftenen og spadsere udenfor Byen. Der er smukke Haver og de brasilianske Damer er altid paa Altanerne ved Solens Nedgang. Vi gaar ogsaa sommetider et Svip i Land om Formiddagen og faar et Glas Øl og en Passiar hos Skibshandleren, der holder en Slags Kro for alle de Tyskere, der bor i Byen. I Gaar var vi med den danske Konsul, Mr. Bidoulac, med Jernbanen omtrent 5 Mil inde i Landet. Vejret var imod Sædvane smukt, saa det var en meget behagelig Tur. Landet ligner lidt Natal, men her er langt flere Palmer. Det er

især Kokus-Palmer, der er dominerende, men ogsaa andre Palmearter findes. Kokusnødder kunde man faa for saa godt som ingenting, og jeg sørgede ogsaa for at faa en god Forsyning om Bord; men den største Nydelse, man havde af disse Nødder, var, naar man fik dem ganske grønne, endnu inden Mælken havde hærdet sig til Kærne. Man kunde da let skære Nødden over med en Kniv, baade gennem Basten og Skallen, og Mælken var da den lifligste, svale Drik, man kunde ønske sig. Annanas var ogsaa at faa for Spotpris; men intet kunde dog sammenlignes med Appelsinerne, især naar man selv plukkede dem af Træerne. Det var græsgrønne Frugter, saa store som 2 knyttede Næver, meget tyndskallede og saa fulde af den dejligste søde Saft, at det ligefrem klukkede, naar man bed Hul paa dem og formelig drak af dem. Saadanne Appelsiner har jeg aldrig set hverken før eller senere. Jeg prøvede paa at tage nogle af dem hjem; men det var en forkert Spekulation, de blev mindre og mindre for hver Dag, der gik, og da jeg endelig naaede hjem, var de, der ikke var raadnede paa Rejsen, reducerede til nogle smaa, brandgule, stinkende Tingester, der var bitrere end Chinin. En anden forfejlet Spekulation blev jeg Offer for: jeg købte et Par Tusinde gode Bahia-Cigarer til meget billig Pris. Da jeg kom hjem med dem, var hver eneste af dem i den Grad gennemgnavede af Orm, at de var fuldstændig uanvendelige som Cigarer og kun kunde bruges ituskaarne som Pibetobak.

Hugo lavede et Anker Guava-Rom, som der senere gik Ry af over hele Kalundborg-Egnen. Der lavedes i Pernambuco nydelige Fjerblomster; jeg købte en meget smuk, hvid Krans til Manne. Ligeledes købte jeg en hel Del forskelligt formede Vandkølere af porøst, gult Ler. Der findes endnu to af dem hele hos min Søn Mourits. De har Form som Taarnene til et Skakspil.

Backe og jeg var en Dag ovre paa Koralrevet for at fange Krabber, ved samme Lejlighed fangede vi en Blæksprutte, som sattes i Rom i Mangel af Spiritus. Jeg har været inde i et stort Skur, hvor det Sukker ligger, hvoraf »Fingal« faar Ladning. Der laa et helt Bjerg af Sukker, som saa højst uappetitligt ud. Det lignede meget fugtigt Bankesand, var lige saa mørkt som Tjære og fuldt af Vinger og Ben af Kakerlakker. En hel Bande splitternøgne Negere gik og trampede og spyttede i det, medens de fyldte det i Sække, saa man ligefrem væmmedes ved at se paa alt det Svineri. Naar jeg ser Klumper i Puddersukker, siger jeg endnu til mig selv: »Niggerspyt!« Ved Udskejningstid om Aftenen, mødte disse Negere ved et Slags Slæbested ved Kanalen, hver med en Bylt under Armen. De gik saa i Vandet og skrubbede det værste af Skidtet af sig og derpaa iførte de sig af Bylterne de mest forskellige og ofte højst latterlige Kostumer. I én Henseende var de dog alle ens; naar de havde faaet Klæder paa, var de Gentlemen, de oversaa og kendte ikke en Kammerat, som manglede Paaklædning.

I Prammene, som bragte Sukkeret ombord, havde jeg rig Anledning til at forøge mine Samlinger; der fandtes omkring i Krumholterne en Mængde Skorpioner og nogle væmmelige, giftige Tusindben (Centepier), som kunde blive 3—4 Tommer lange. Det var et besværligt Arbejde ombord at bakse med de tunge Sukkersække nede i Lasten, og Sveden drev af Folkene fra Morgen til Aften. Tørsten var derfor stor ombord blandt Mandskabet;

men af Sundhedshensyn maatte det forbydes dem uafbrudt at gaa og bælge sig af Vandfadene. Drikke skulde de jo imidlertid, og da det antoges, at det raa Vand vilde være mindre skadeligt, naar der kom lidt Spiritus i det, saa Bakterierne blev slaaet ihjel eller i det mindste bedøvede, blev der lavet en Slags meget tynd Grog, som stod til almindelig Afbenyttelse, medens Vandfadene blev spundset til. Groggen lavedes efter følgende Recept: Et Par Haandfulde sort Sukker fra Sækkene og ½ Pot ung Rom rodedes sammen med en beskidt Næve i en Pøs Vand, og Drikken var færdig. Den havde en blakket graabrun Kulør, var fuld af Vinger og Ben af Kakerlakker, lignede nærmest Rendestensvand, smagte nederdrægtigt, men havde den gode Egenskab, at ingen drak mere af den end allerhøjst nødvendigt, og Resultatet blev som forventet — ingen syge.

Mr. Bidolac var overmaade venlig og hjælpsom, og da han var gjort bekendt med Augustas Tilstand, sendte han hende Dagen før, vi skulde sejle, forskellige Kurve udsøgt Frugt samt en Sæk med 200 Pund Salep, en Forsyning, der antagelig vilde have været tilstrækkelig for et Aar til alle Apoteker i Holbæk Amt.

Vi har nu faaet Lasten ombord, godt, at vi kommer herfra; jeg tror ikke, jeg har været rigtig rask en eneste Dag her paa Grund af den evindelige Regn og Fugtighed. Gid vi nu maa faa en heldig Rejse, skønt den vil vistnok i hvert Tilfælde blive slem for stakkels Augusta. »Fingal« er haardt lastet, og Sukker er en død Last, saa det bliver vel nok en fugtig Rejse.

2. August. I Forgaars forlod vi Pernambuco og begyndte Rejsen meget uheldigt. Lodsen satte

os nemlig paa Grund paa Koralrevet, kun et Par Favne fra Fyrtaarnet. Vi stødte haardt, men gled dog af igen, og da Skibet ved Pejling af Pumperne viste sig at være tæt som en Potte, stod vi ud tilsøs. (Da Skibet senere kom i Tørdok i Liverpool, opdagedes det, at der var en vældig Bule paa Bundpladerne.) Vi fik straks svære Byger med høj Sø, og Vandet pølede saaledes over, at al Ting svømmede paa Dækket, og Skuden satte endogsaa Agterenden under, saa der kom en Sø ned i Kahytten. »Fingal« ligger saa død og tung som en Klat Jord og tager Vand over fra alle Sider. De fleste ombord er søsyge, især dog Augusta og »Madammen«. I Gaar var Vejret lige saadan, men i Dag lidt bedre, skønt Bygerne kan være stive nok. Passaten er forresten god rum, naar blot Søen vilde lægge sig.

7. August. I Morges passerede vi Linien 30° V. Lgd. Vejret er nu blevet manerligt, men nu har vi snart Variablen og skal vel saa trækkes med Bygerne igen. Der har i de sidste Nætter været en usædvanlig Mængde lysende Dyr i Vandet, jeg fangede en Del af dem. De er af Form som en Pølse, hule indeni og ligner ellers en knudret Istap. De er 2—3 Tommer lange og lyser meget stærkt, naar man rører ved dem. »Madammen« fortalte i Morges, at hun tydeligt mærkede det Jump, det gav, da Skibet hoppede over Linien; hun er det største Tossehoved, man kan tænke, næsten værre end gamle Stine hjemme.

12. August. Vi har nu St. Paul og St. Peter i Sigte. Det er en Samling af 5 nøgne Klipper, der rager et godt Stykke op over Havet. De er beboede af utallige Søfugle, en af dem kom flyvende lige hen over Skibet, den havde megen Lighed med en Skarv.

— Det er mærkeligt, saa Genstandene fortoner sig paa Søen, i lang Afstand ser disse Klipper ud som et lille Skib for fulde Sejl, og naar man kommer nærmere, skulde man tro, det var en By med Kirker og Taarne. De veksler Udseende og Farve hvert Øjeblik, eftersom Solen skinner paa dem, snart er de skinnende hvide, snart graa eller blaalige osv. Paa Atlanterhavs-Kortet staar den største Dybde, der overhovedet er maalt, anført ca. 1½° fra disse Klipper; de maa altsaa være Toppen af et uhyre undersøisk Bjerg, højere end noget paa Landjorden.

19. August. I Gaar fik vi fat paa NO-Passaten. Vi er nu paa 15° 24 N. Br. og 27° 21 V. Lgd. Variablen slap vi heldigt over, god Vind hele Tiden og ikke mange Byger. Det regnede et Par Gange stærkt, saa vi fik alle Vandfade fyldte, og Tordenvejr havde vi kun én Gang, men da tordnede og lynede det også, saa det kunde forslaa noget. Bonitter og Dolphiner ser vi kun sjældent og faar aldrig nogen af dem, de kommer ikke nær nok; Flyvefisk er der derimod nok af, men de falder ikke paa Dækket, nu det er saa lyst om Aftenen.

Her er en urimelig Mængde Væggelus ombord, man kan ikke nære sig i Køjen for dem.

Gid vi dog nu maa faa godt Vejr og rolig Sø, saa Augustaa lykkelig kan faa overstaaet den Tur; det er vist snart »lige op over«. — Henriksen, som har med Provianten at gøre, har nu overdraget Forretningen til mig, da ingen uvedkommende tilstedes Adgang til Kahytten, hvor Nedgangen til Proviantkælderen findes; jeg er saaledes for Tiden at betragte som Proviantforvalter.

Noget skal man jo gerne have til Afveksling i det ensformige Liv, vi fører, og det morer mig somme Tider at drive lidt Halløj med min gode Ven Backe, der er meget pertentlig og meget nysgerrig. Navnlig sætter han en Ære i, at Dækket er renskuret og hvidt som et Køkkenbord. Forleden Dag, da han havde Frivagt og var til Køjs, lukkede jeg Hønsene ud, og de benyttede, som forventet, Friheden til straks at overlave hele Dækket med Klatter, som jeg omhyggelige nummererede med et Stykke Kridt. Da hele Arrangementet var i Orden, raabte jeg ind ad Ruf-Døren: »Tørn ud, Styrmand! nu skal Nummerlotteriet trækkes!« Han fo'r op, gned Øjnene, men da han saa mig, sagde han forholdsvis rolig og uinteresseret: »Hvad er der nu i Vejen, det er vel no'en af Deres sædvanlige Tossestreger!« Dog, Nysgerrigheden sejrede, han stod op og kom ud og kastede et fortørnet Blik over det overklattede Dæk, men til sidst maatte han dog le med, og det samme gjorde Folkene, skønt de fik et Ekstra-Arbejde med atter at jage Hønsene ind og spule Dæk. Henriksen sagde blot som sædvanlig: »O Got! O Got!« Det var nu hans Maade at ytre sit Bifald paa.

Vi har truffet en Del Skibe den sidste Uge og har signaliseret med flere, blandt andre et stort, engelsk Transportskib, der skulde til Calcutta med Tropper. — I Forgaars slagtedes atter en Gris.

28. August. Nu er vi da kommet gennem NO-Passaten og befinder os nu paa 27° 15 N. Br. og 33° 44 V. Lgd. I Dag er det Augustas Fødselsdag, det er Blikstille og har været saaledes de sidste Par Dage. Varmen er utaalelig, 24° R. i Kahytten, som er det svaleste Sted. Traktementet i Dag er Chokolade og Kraftsuppe samt Flæskesteg og Rompunch, saa vi behøver ikke at være bange for at blive for-

kølede af Retterne. Augusta er rask og vel fornøjet, men endnu har ingen Arving vist sig; Skade, det trækker ud, nu var der ellers Tjans til at benytte det gode, stille Vejr, hvor vi alligevel ikke har noget andet at bestille. Her er en Mængde Dolphiner omkring Skibet i disse Dage, vi har faaet 4 af dem, men de er kun smaa. — En meget stor Skildpadde var lige paa Siden af Skibet i Gaar, den laa lige oppe i Vandskorpen, ubevægelig, som om den sov; men desværre dukkede den ned, inden vi fik gjort Harpunen klar. — Det er utroligt, saa stille det er, og Solen brænder, saa man ingen Steder kan være. Hver Aften lyner det stærkt i NV, og der staar svære Tordenskyer i Dag, saa vi faar vel ingen Vind, før vi har haft et rigtig General-Tordenvejr. — Vi signaliserede i Gaar med en Franskmand og har i Dag 3 andre Skibe i Sigte.

31. August. Endelig i Dag har vi faaet en Smule Vind, men den er skral, og vi løber næppe 2—3 Mils Fart. Nu har vi ogsaa haft Død-Dam-Stille næsten uafbrudt i 6 Etmaal og har saaledes saa godt som ingen Fremgang gjort i den sidste Uge. I Dag er her en umaadelig Dønning fra Nord; der er et godt Riffelskud mellem hver Sø, det ser ud som uhyre Dale og Bjerge. — Dolphinerne bliver ved at gaa om Skibet; vi har faaet 5 til af dem, men kun smaa. — I Gaar laa vi ganske nær ved en genuesisk Brig, men han havde ingen Signalflag, saa vi kunde ikke tale med ham.

Da jeg i Morges badede og vilde ind og klæde mig paa, var jeg saa uheldig at møde »Madammen«, der som sædvanlig stod midt paa Dækket og gnavede paa en Kokusnød. Jeg saa hende ikke, før jeg var klods paa Siden af hende, og blev selvfølgelig flov, da jeg gik med Skjorten i Haanden og var splitternøgen; men det syntes ikke i mindste Maade at afficere »Madammen«, hun gnavede væk og henkastede til mig et forbindtligt: »Fine morning, Mr. Lund!« Ved Frokosten sagde hun med en medlidende Mine til Hugo og Augusta: »Mr. Lund is very bashful!«

3. September. I Morges Kl. 4 purrede Hugo mig ud og meldte Ankomsten af en lille Datter. Alt vel! I Aftes Kl. 9 spadserede Augusta med os andre paa Halvdækket, saa det kan man kalde hurtig Ekspedition. Da jeg kom ned i Kahytten forefandt jeg den lykkelige Moder liggende paa et bekvemt Leje paa Gulvet, holdende i Armene en lille Pakke, hvori den nyfødte sagdes at befinde sig. Jeg saa dog først den unge Dame længere op paa Formiddagen, da det behagede hende at gøre Toilette. »Madammen« var nær ved at revne af Stolthed og Vigtighed over, at alt var forløbet saa godt, og det maa siges, at hun ogsaa havde vist sig som en habil Jordemoder og opmuntret den unge Moder med en stiv Romtoddy og givet den spæde en Sjat med. Det var en mærkelig højtidelig Stemning, der herskede ombord i »Fingal« den 3. Septbr. 1861; baade for og agter havde man en Fornemmelse af, at en overhængende Fare var overstaaet, og alle uden Undtagelse, det er jeg overbevist om, følte den oprigtigste Deltagelse for, hvad der passerede i Kahytten agter ude. Det var ligefrem rørende at se, hvor varligt Folkene traadte i Dækket; særlig naar Rorgængeren afløstes, gik de lydløst over Halvdækket; der lød ingen højrøstet Tale, al Kommando skete i dæmpet Tone, og Vilhelms Vid var lagt til Side, alt var saa stille og tyst ombord, som om man var i en Kirke eller et

Hospital. Og alt dette Hensyn af Folkene skete ikke efter Opfordring, det var deres egen gode Vilje og Takt, der her gav sig Udslag. — Den lille Tøs blev født paa Atlanterhavet Syd for Azorerne paa 31° 18 N. Br. og 34° 15 V. Lgd., hun har saaledes intet Fødeland og maa efter almindelig Talemaade betragtes som en Englænder.

Det er smaat med Vinden, vi kommer ingen Steder, maatte vi dog naa at komme hjem til Sølvbrylluppet; der vil blive Glæde over den lille Tøs, der saa uventet er kommet i Familien. Der er en Mængde Sargasso-Tang i Vandet, det kommer fra Golfstrømmen og er fuldt af Krabber, Rejer og andre Smaadyr.

7. Septbr. Det er dog jammerligt med den Vind, i 10 Etmaal havde vi Stille, og da vi saa endelig i Forgaars fik Vind, var den ret i Snuden med svær Sø, saa man ingen Fremgang kan gøre. I Dag klart Vejr og rolig Sø. — Da Hugo og jeg i Formiddags gik og spadserede paa Dækket, afbrød han brat vor Samtale ved uden tilsyneladende Anledning at brøle ud over Dækket: »Alle Mand op, giv op Bramsejl, klar ved Mærsefald for og agter, fald af!« Jeg troede, Manden havde faaet et Tilfælde, men da han pegede ud til Luvart, opklaredes Grunden. Det var en Skypumpe eller rettere Hvirvelvind, som kort fra os arbejdede, saa Søen sugedes højt i Vejret. Hele den Cirkel, hvori Vinden blæste, var vel omkring 20 Alen i Diameter og saa ud som en Kedel, der kogte. Alle Sejl blev givet op, den gik tæt foran om, og da vi straks efter fik en Regnbyge, opløste den sig. Det havde ellers været en slem Fyr at komme i Lag med, den kunde nemt have drejet Stængerne ud af Skuden. — I Forgaars fik vi 2 Dolphiner. — Augusta og den lille er raske.

Et Par Dage efter Barnets Fødsel, da det stille Vejr fremdeles vedvarede, regnede Hugo ud, at naar nu Augusta i Ro og Mag laa nede i Kahytten og samlede Kræfter igen efter Affæren, saa kunde Tiden passende benyttes til at give Langhalsene udenbords en Omgang med Høvlen. Altsaa blev Apparatet sat i Virksomhed, Folkene gik barfodede eller med Sejldugssko paa Dækket, al højrøstet Tale under Arbejdet banlystes, saa der i Kahytten kunde være fuldstændig stille og roligt. Da alt var kommet godt i Gang, og Langhalsene under Høvlens Paavirkning plumrede Vandet omkring Skibet, listede Hugo sig forsigtig ned ad Kahytstrappen, linnede Døren med største Varsomhed, forberedt paa at finde sin Viv hensunken i en blid og styrkende Slummer. Men om Forladelse, han fandt Mutter siddende overende i Køjen, maalløs af Rystelse og Sindsbevægelse. Der var nemlig ingen, der havde tænkt paa, at medens man oppe paa Dækket ikke hørte nogen Lyd af Høvlens Arbejde mod Bundpladerne, saa var der nede i Kahytten et aldeles infernalsk Spektakkel, omtrent som man kunde tænke sig et løbsk Jernbanetog fare igennem en Tunnel. Der var altsaa ingen Tale hverken om Søvn eller Hvile, og Skrabningen blev øjeblikkelig indstillet.

Forleden Dag var der nær blevet Ildebrand i Kahytten. Hugo sad med en Flaske Belysningsvædske, som der gik Ild i. Flasken sprang, og den brændende Vædske flød over Gulvet hen imod Augusta og Barnet, som laa der. »Madammen« greb Barnet i Nakken som en Hundehvalp og fo'r op paa Dækket med det, medens Augusta som en Kakerlak entrede op i den øverste Køje i Kammeret ved Siden af og smækkede Døren i efter sig. Hugo og jeg

blev tilbage i Kahytten og fik slukket Ilden med en gammel Slaabrok; Hugo fik den ene Haand en Del forbrændt.

10. September. Vi trænger svært til at komme i Land og faa noget ordentligt Proviant, Smørret ser ud som Sæbeskum og er saa harskt, at det river langt ned i Halsen, Skonroggerne maa vi slaa itu med en Hammer for at faa Størsteparten af de levende Maddiker ud, de, der bliver tilbage, skoldes ihjel i kogende Te, inden de nydes, og det amerikanske Kød, som vi fik ombord i London, og som nu har passeret Linien 2 Gange, er saa harskt og brandgult, at det kniber med at faa det ned. — Sukkeret i Lasten er sunket meget sammen, Siruppen presses ud af Sækkene og synker til Bunds, hvor det ligger og skvalper om og slikker endnu mere ud, saa det har været nødvendigt at pumpe store Masser overbord. Det er udmærket Sirup, fuldstændig ren og fri for Vand, da Skibet er tæt som en Potte, det er en hel Kapital, der saaledes gaar overbord; men det er nødvendigt, og vi har ingen tomme Fade at komme den paa. — Vi vasker alt Uldtøj i Sirup i Stedet for Sæbe, det gaar udmærket, Tøjet lægges en Timestid i en Pøs med Sirup, som opløser alt Fedt og Snavs, det behøver ikke at gnides og skylles af i Søvand. Naar det er tørt, er det fuldstændig rent og elastisk, langt bedre, end om det var vasket i Sæbe.

Det er stadigvæk Stille, det hører til Dagens Orden, skal det blive ved, kommer vi ikke hjem i Aar. — Der er et svagt Pust af NV i Dag, maaske den Vind kan faa Magt nu ved første Kvarter. At komme hjem til Sølvbrylluppet, maa opgives, kunde vi nu dog blot naa at komme til England og faa

telegraferet før den Dag. — Augusta og Barnet har det godt, de har flere Gange været paa Dækket. I Gaar sad Augusta sammen med os andre og spiste gule Ærter og Flæsk oppe paa Agterlugen. Hun er en Knop! — I Dag fangedes 8 Dolphiner.

16. Septbr. I Aftes fik vi frisk Vind af NNV og løber nu en ganske pæn Fart. Vi har passeret Azorerne og havde i Aftes og i Morges Corvo i Sigte, men saa langt borte, at den kun saa ud som en Sky. — »Fingal« er voldsom overgroet, den vil næsten ikke styre med Styrbords Halse. — Det er svært koldt i Dag, rigtig som en kold Efteraarsdag hjemme, vi har maattet trække i Vintertøjet.

19. September. Det er den bare Jammerlighed, nu er den gode Vind gaaet igen. Vi havde de to sidste Dage en rigtig Køre af Vest med 7—8 Mils Fart, men i Dag er Vinden blevet NNO, og det ser ud til, at den vil blive NO, altsaa stik i Stævnen, og det lader til, det vil blæse op. Faar vi nu en NO-Storm, saa Farvel til alt Haab om at komme til England og telegrafere hjem til Sølvbrylluppet. Vi har nu kun en Snes Grader igen, som vi godt kunde løbe i en Uge, men Skæbnen vil det nok anderledes, saa man maa være taalmodig, skønt det er haardt nok — »Fingal« er og bliver en uheldig Skude. — I Gaar havde vi en dobbelt Bekkasin ombord, nu vil der nok snart melde sig flere lignende Gæster. Dolphinerne er nu forsvundne, men vi har nu ogsaa faaet 23 af dem.

25. September. Den 21. fik vi en rigtig River af Vest som senere blev NV. Vi har nu lænset væk i 4 Dage med 7—9 Miles Fart stødt væk, saa nu er vi paa Højden af Falmouth. Vinden er nu N. Vi kan ikke komme til Cork, saa nu sættes Kur-

sen mod Falmouth, hvortil vi nu kun har 3½°. »Fingal« lænser udmærket, den har kun taget én Sø over, da Rorgangeren var uforsigtig og gav den for meget Ror, saa den løb tværs for ham, og en Sø bordfyldte den fuldstændig. Der var de første Par Dage en ganske umaadelig Sø; naar man stod henne agter paa Halvdækket og saa en kæmpemæssig Sø komme i Højde med Mærssejlene og saa nær, at man syntes, man kunde gribe ind i denne Vandmur med Hænderne, da fik man den Fornemmelse, at nu styrtede den ned og begravede Skib og det hele, men »Fingal« løftede stadig sin fede Agterstævn i rette Tid, og Søen brød under Gillingen, og der kom intet Vand paa Dækket. Og saa hvinede og tudede Stormen i Rigningen, saa man ikke kunde høre Ørenlyd. Vi hørte senere, at Kæmpedamperen »Great Eastern« i de selvsamme Dage havde ligget og kæmpet med Søen knapt 10 Mil fra os; den led saa stort Haveri, at den med Nød og næppe bjergede sig i Havn og aldrig senere kom til Søs igen. — Augusta og Barnet klarede sig stolt under Stormen, trods »Fingal«s halsbrækkende Bevægelser; Madammen derimod blev dunket og væltet omkring, saa hun er fuld af Huller og blaa Pletter paa Arme og Ben.

29. September. Vi ankom da lykkelig og vel til Falmouth i Forgaars. Vort første Foretagende efter at Ankeret var gaaet i Bund var at sende Baad i Land efter Posten, som kun bragte gode Efterretninger hjemme fra, og saa skulde den tillige bringe Masser af friskbagt Franskbrød og nykærnet Smør — Gud forbarme sig, hvor vi aad! Og saa i Land, og sende Telegram hjem om lykkelig Ankomst baade af Skib og Barn.

Godt var det, vi slap ind om Formiddagen, thi om Aftenen fik vi en forrygende Sønden-Storm, saa vi nær var kæntret med Baaden, da vi kom fra Land og skulde lægge langs Siden. Det sidste Udslag, jeg hørte af Madammens geografiske Begreber, var da vi passerede »Lands End«. Hun pegede ind paa Land og spurgte meget interesseret: »Any blackies in there Mr. Lund?«

Bugten her er meget smuk, Landet ser saa grønt og hjemligt ud og her er fuldt af Skibe, vel omtrent 150 Stykker af alle Nationer. Byen ser ud som de fleste andre engelske Byer, men der er de nydeligste Spadseregange langs Kysten. Ved Indløbet til Bugten ligger et lille Fort, meget højt, bygget paa en grønklædt Klippe, og herfra er en vid Udsigt over Bugt og Hav. Vejret er desværre saa ustadigt, at man ikke rigtig kunde faa set sig om. — Gid jeg nu snart havde mit Krammeri i Orden, saa jeg kunde komme af Sted hjemad, nu længes jeg mere end nogensinde.

4. Oktober sejlede »Fingal« til Liverpool, det var med vemodige Følelser, jeg saa dem forsvinde. Dagen efter gik jeg ombord i Damperen »Flory«, som skulde til London. Vi anløb Portsmouth, Plymouth og Southampton; men jeg var ikke i Land. I London var jeg et Par Dage hos Mr. Jakob Meyer, og sejlede derpaa med en gammel, raadden Damper til Hamborg. Dér var jeg kun en Dag, og tog saa over Kiel til Korsør, og 12. Oktober var jeg atter hjemme i Kalundborg, hvor jeg forefandt alt vel og alle raske.

Den Gang var ung jeg endnu,
Ej Sorgerne øded' mit Livsmod,
Da jeg som farende Svend
Drog ud med »Fingal« paa Langfart.

Fjærnt til Brasiliens Kyst
Og til den uldhaarede Blaamand
Flakked' jeg om paa det vildsomme Hav
Og sanked' mig Kundskab.
Nu jeg sidder igen,
En Gubbe, bedaget og aflægs;
Dog bliver ung jeg paany,
Naar Minderne atter fortæller,
Hvad jeg opleved' den Gang,
Jeg fo'r til de sollyse Lande.

Vi kom ganske vist 4 Dage for sent til Falmouth for at kunne sende Telegram hjem paa selve Sølvbryllupsdagen 23. Septbr.; men da det kom, vakte det en saadan Bestyrtelse, at de gamle hverken vidste ud eller ind. Da den første Forbavselse og Sindsbevægelse havde lagt sig, og det gik op for dem, at det virkelig var sandt, at de var blevet Bedsteforældre, var Glæden selvfølgelig stor, og Far fik travlt med at sende Bud til Slægt og Venner om denne fast utrolige Begivenhed. Blandt andet sendte han Bud til en gammel Ven paa Landet med dennes Tjenestekarl. Karlen afleverede den ham givne Besked med de mindeværdige Ord: »Jeg skulde hilse fra Købmand Lund og sige Husbond, at Augusta har faaet et Barn ude i Stranden.«

Augusta, Barnet og »Madammen« fulgte med »Fingal« til Liverpool, »Madammen« gik i Land dèr og er dermed ude af Sagaen. — Augusta med Barn rejste over London til Hamborg, hvor Fætter Christian Lund modtog dem og fulgte dem hjem til Kalundborg, hvor han afleverede dem i god Behold. »Fingal« indtog en Ladning Rocksalt i Liverpool til Fredericia og havde en meget haard Rejse dertil. En mørk Nat med Sne og Islag, da Vilhelm, trods gentagne Advarsler, gik til Vejrs med Træskostøvler paa for at rebe Mærssejl, faldt han overbord og druknede. — Da »Fingal« kom til Fredericia, fik jeg mine forskellige Samlinger og øvrige Efterladenskaber sendt hjem til Kalundborg. Af mine levende Skildpadder naaede kun én herhjem, de øvrige blev stjaalet af Toldvæsenet i Liverpool. Den, jeg fik hjem, forærede jeg Mormor, som havde den et Par Aar. Om Vinteren var den i Pension hos mig og stod i en Kasse oven paa Dampkedlen i Brænderiet, om Sommeren derimod havde hun den paa Kelleklintegaarden, hvor den gik i en Indhegning paa en Græsplæne. En Dag i Begyndelsen af Maj forsvandt imidlertid Skildpadden til stor Sorg for Ejerinden. Saa engang i Slutningen af September, da jeg netop var derhenne, kom Schæferen med et mærkeligt Dyr, som han havde fundet langt ude i Marken, og som han mente maatte være faldet ned fra en Tordenbyge. Jeg genkendte straks min gamle Ven Skildpadden, den var godt i Stand og vel ved Magt og lige saa spillevende som den Dag, jeg tog den nede paa Sandbankerne i Algoa Bay.

Om mine gamle Rejsefæller ombord i »Fingal« er at berette: 5—6 Aar efter min Hjemkomst, jeg var da gift og hjemfaren, ringede det en Aften paa Dørklokken. Jeg gik ud og lukkede op, og en køn, stor og svær Sømand stod for mig. Jeg troede straks, Manden var gaaet forkert, men saa sagde han i en underlig syngende Tone, som jeg syntes, jeg havde hørt før: »Men Luun, kender De ikke Niels?« Hans Maal røbede ham, han var en Laalik, min gamle Følgesvend fra Algoa Bay og Natal, nu Styrmand paa en Skonnert, der laa nede i Havnen. Det kan nok være, vi fik adskillige høje Toddyer den Aften, mens vi, til stor Fornøjelse for min Kone, opfriskede de gamle Minder.

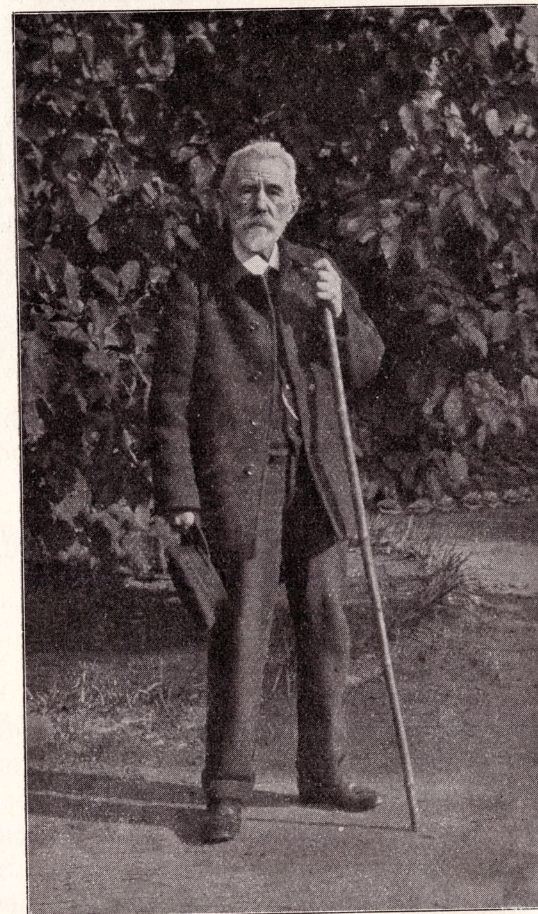
Vilhelm druknede, som fortalt, paa Hjemvejen fra Liverpool, Ivar fik samme Skæbne, efter at han havde forladt »Fingal«, Henriksen blev Skibsfører og gik til Bunds med Mand og Mus i det indiske Hav, og Backe, der ogsaa blev Skibsfører, forliste og endte som Klokker og Graver ved en af de københavnske Kirker. Om de andre véd jeg intet. Da Augusta kom hjem med Barnet, blev hun i Land, Hugo førte Skibet endnu en kort Tid, men opgav saa Søen og bosatte sig i København. Den nye Fører af »Fingal«, Permin, forliste ovre ved Fornæs. Skibet fik en stor Sten op gennem Bunden, løb fuld af Vand og overtoges af Assurandørerne. Senere blev det taget af Grunden og solgt. Under Navnet »Væring« sejlede det en Par Aar, indtil det til sidst lagde sine trætte Ben ovre i Aalandshavet.

Som fortalt i »Livet i den gamle Købmandsgaard« afleverede min Fætter Troels Lund min Græshoppesamling til Zoologisk Museum; min Samling af Vaaben o. a. m. gik til Etnografisk Museum, hvis Stifter, gamle Thomsen, sendte mig følgende Skrivelse:

Højstærede!

Det hører til mit Livs Aftens Behageligheder at se, at man vedbliver at understøtte de offentlige Samlinger, som staar under min specielle Bestyrelse. Det er mig vanskeligt at beskrive, hvor megen Pris jeg sætter paa denne Godhed og Opmærksomhed, og man tager ikke Fejl, naar man antager, at den, der vises imod Samlingerne, betragtes, som om den personlig vistes imod mig; det har saaledes meget fornøjet mig ved Deres Fætter at modtage de Sager, De har medbragt fra Port Natal.

Vi havde vel, efter at det ethnografiske Museum i lang Tid havde meget faa Genstande fra Syd Afrika, erholdt ved en dansk Mand, Apotheker Nesteds Interesse og Velvilje for

Forfatteren som 80-aarig.

Samlingen en betydelig Tilvækst af Sager, som han havde samlet under sit 5-aarige Ophold i disse Egne, saa meget mærkeligere er det mig at se, at hvad De efter et kort Ophold har medbragt, er forskelligt fra, hvad man tidligere saaledes har faaet og tildels tjener til at fuldstændiggøre dette.

Jeg takker Dem oprigtigt for denne Opmærksomhed, og det vil glæde mig at kunne vise Dem, eller om nogle af Deres Venner kom hertil, hvorledes det er anbragt. At det ethnografiske Museum bliver set, har jeg et godt Bevis paa, idet at det i Søndags blev besøgt af 641 Sjæle, thi deriblandt var en Del, som jeg endnu ikke tør kalde Personer. Dersom Deres Fader fra sin Ungdom erindrer den nu gamle Mand, beder jeg ham venligst hilset fra

Deres forbundne
Thomsen.

København, 30. Jan. 1862.

S. T.
Hr. Handelsbetjent O. Lund.

Resten, jeg havde tilbage af mine Samlinger, er nu i Sommer fordelt mellem Skoler i Kalundborg og Omegn.

December 1919.

O. Lund.

Udsigt fra Kulås skov (fot. eft. maleri på Dragsholm).

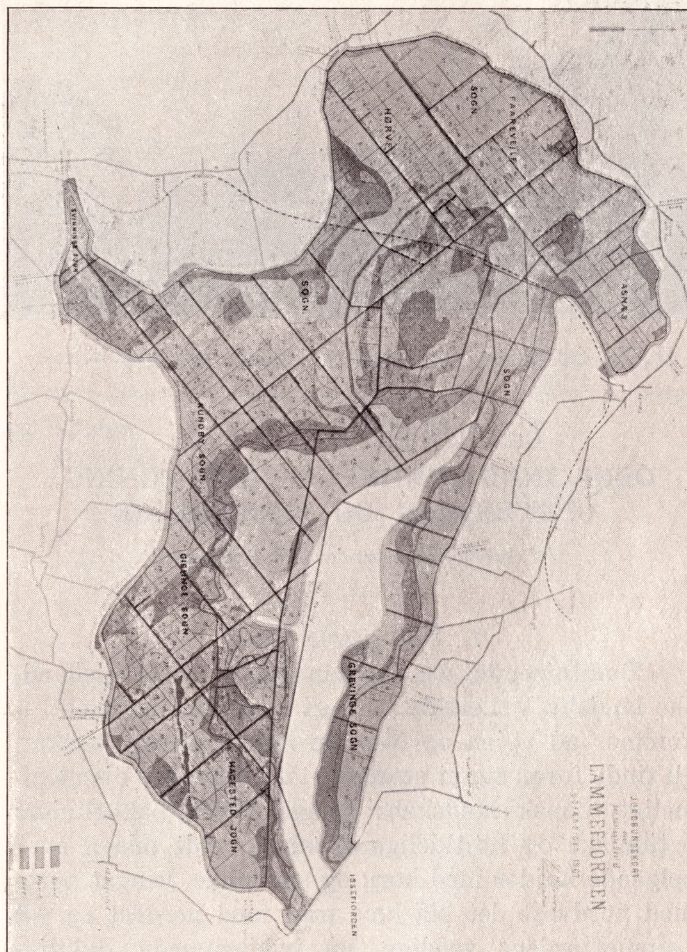
LAMMEFJORDEN,
DENS INDDÆMNING OG TØRLÆGNING, OPDYRKNING OG BEBYGGELSE

Af højskoleforstander **Povl Hansen.**

1. *Den gamle fjord.*

Den rejsende, som fra den lille nordvest-sjællandske landsby Vallekilde — med dens folkehøjskole — kommer ad vejen op over de høje Bjerresø-bakker, vil finde foran sig et storladent og især såre ejendommeligt, dansk landskab: Lange, bløde bakkeliniers rythmiske og højtidelige skønhed, vidt udsyn over bølgende højder med korn og smålunde, længst borte mod nordvest det blå hav, men mod nordøst og øst Lammefjordens vældige, nu inddæmmede, dybtliggende slette. Indrammet af mægtige moræner breder den sig, hvor før havspejlet glimtede.

På nordsiden går moræneåsen fra Gundestrup

Jordbundskort over Lammefjorden 1907.

til Vejrhøj — en strækning på henved et par mil. Ofte når den op til en højde af 100 meter og længst ude mod vest — som til en vældig afslutning — løfter Vejrhøj sit stolte hoved 122 meter op over Sejrøbugtens bølger, der her ruller ind mod dens fod.

Men også mod syd er moræne-rammen solid. Bjerresø- og Vallekilde-højderne når med Tinghøj op til 54 meter, og Kundbybanken længere mod øst med den hvide kirke, der i sin tid tjænte som sømærke, er også særdeles anselig.

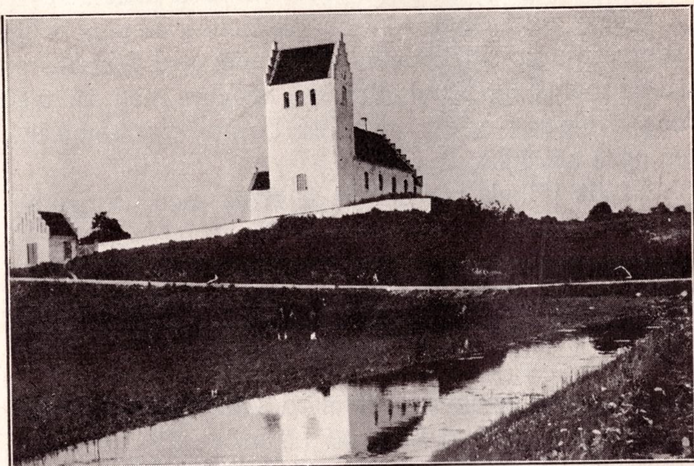
Lidt sejlads var der på fjorden, men næppe megen. Da Vallekilde folkehøjskole blev bygget 1866, blev alt tømmeret, som dertil blev brugt, sejlet ind og udlosset under skrænten ved Dragsmølle. Nord for præstegårdsmarken i Fårevejle var en lille anløbsbro, hvor småskibe kunde lægge til. En 60—70 meter derfra længere mod nord skød en stejl og høj skrænt som et forbjærg ud i fjorden. På dens top knejsede Fårevejle kirke — vide kendt som gravplads for jarlen af Bothwell. Dens kirkegård nåde helt ud til skræntens yderste rand. Skrigende fugleskarer kredsede bestandig om den. Ud for præstegårdshaven et lille stykke ude i vandet stod der en høj sten, som kaldtes »Skel-stenen«. Om den fortalte folketroen, at derfra kom de små børn.

Nogle små øer lå ude i fjorden. På deres kyster holdt utallige måger til; der indrettede de deres reder og udrugede deres kuld. Herfra indsamledes hvert år mange mågeæg. Adskillige brugtes ved taflet på Dragsholm.

Den grunde, fladbundede fjord havde i forne tider ligget adskilligt over havet. Efter udtørringen har man flere steder fundet rester af fordums skove, således på Hagesholms jorder ved Gislinge, hvor

meter-tykke egestubbe endnu trodser plov og harve, mens de tilsvarende stammer spredtvis titter frem af dyndet.

Også ud for landsbyen Hørve er der fundet ege-

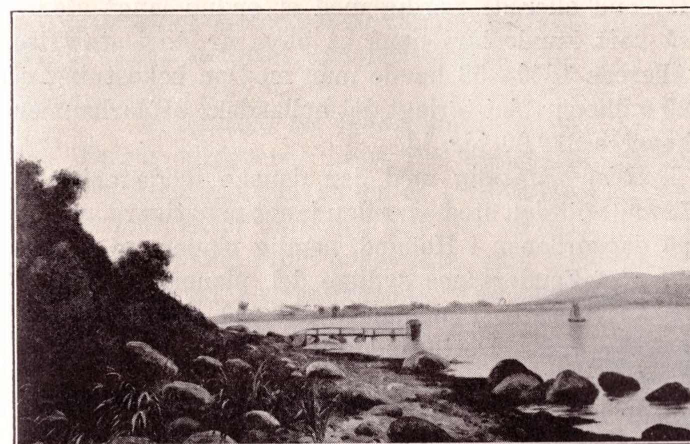

Fårevejle kirke.

stammer og det i læsvis. Ja, ved Fårevejle strand lå der med lidt dynd over som en hel egeskov; 30—40 egestammer haledes frem, nogle på 10 meter i længden og ¾ meter i gennemsnit. Tømmeret var ved optagningen endnu så frisk, at man antog, det kunde bruges til møbler.

Geologerne antager, at disse vældige egestammer er rester af store stenalderskove, der i ældgamle dage har dækket disse egne. I de dage lå landet her forholdsvis højere end nu. På den tid vandrede egen ind i Danmark og fortrængte fyrreskoven, der i et endnu ældre tidsrum havde dækket størstedelen af vort land.

Så atter i senere tidsrum sænker landet sig igen; havet skyller ind over den bund, hvor før de tusindårige ege løftede deres vældige kroner. Da bliver det ikke længer planterne, der kendetegner stedet; nu er

Udsigt over fjorden fra Hørve Lillevang.
(Efter Maleri paa Dragsholm.)

det især østersen, der med sine uhyre skaldynger har sørget for at efterlade sig minder, der ikke så let står fare for at udslettes.

Længere ned mod vor tid har fjorden atter hævet sig nogle meter, og østers-bankerne her egnede sig da ikke længer til bosted for de små skaldyr. De måtte atter forsvinde.

Men »strandskallerne« er nu som de store egestubbe kun minder om, hvad der før har været.

2. Inddæmninger andensteds.

Sysler tanken med Lammefjorden og dens inddæmning — som jo efter danske forhold er et væl-

digt arbejde, det største af den slags, som nogen sinde er foretaget her i Danmark —, da ligger det nær en stund at vende blikket mod de store inddæmningers land her i Europa, altså mod Holland. Da det danske inddæmningsarbejde foregik, var man i Holland allerede færdig med et endnu langt større, så vort kunde kun opnå at blive nr. to i størrelse. Allerede 1840—53 havde man med en bekostning på 20 millioner fået tørlagt det hollandske »Haarlemmerhavet«s 31,500 tdr. ld.

Men samtidig med den danske inddæmning af Lammefjorden stod et endnu langt mægtigere arbejde på dagsordenen i Holland, nemlig planer om tørlægning af Zeudersøens sydlige del, planer, der gik ud på at vriste et flademål på 320,000 tdr. ld. fra det grådige hav. Dette inddæmningsarbejde, vist nok verdens største, var den gang planlagt til at vare i 16 år og udføres med betydelig statsstøtte. Udgifterne var i alt anslået til mellem 200 og 250 millioner. Den inddæmmede flade vilde blive af størrelse som hele Holbæk amt, mens — til sammenligning — lammefjords-arealet i størrelse næppe nok når til halvdelen af, hvad alene amtets største ø — Samsø — måler i udstrækning.

Tanken om at inddæmme fra havet var egentlig ikke ukendt i denne del af vort land; allerede fra 1825 havde den danske stat som ejer af betydeligt gods i Odsherred syslet med planer om en inddæmning af Siddinge fjord. Arbejdet blev imidlertid først påbegyndt 1842. Det viste sig dog snart, at planens udførelse vilde koste langt mere end beregnet, hvorfor staten 1864 for 35,000 rdlr. (70,000 kr.) afhændede hele anlægget til forpagter C. Hastrup. Efter at det endnu et par gange havde skiftet ejer, var

man endelig omkring år 1900 nået så vidt, at et område på 690 tdr. ld. var sikkert inddæmmet og under god kultur, men da skal der også være ofret 800,000 kr. paa foretagendet. Hele inddæmningen omfatter 12—1300 tdr. ld.

Exemplet fra Siddinge kan således ikke siges at have virket særdeles opmuntrende.

3. Tanken om inddæmning opstår.

En vis »diggreve« Grove fra Slesvig var den første, der fremsatte tanken om en inddæmning af Lammefjorden. Efter hans død blev den optaget af ingeniør Hannemann. Men heller ikke ham lykkedes det at føre den ud i virkeligheden. Det blev først den kendte og i mange henseender mærkelige kammerherre, lehnsbaron på Dragsholm G. F. Zytphen Adeler*), som satte sagen i gang.

Allerede da »Svinninge vejle« (300 tdr. ld.) inddæmmedes (påbegyndt 1850), var Zytphen Adeler stærkt medvirkende; men nu blev hans planer større og tog sigte på Lammefjorden.

Efter den for Danmark så ulykkelige krig i 1864 kom der en tid, hvor mange i vort folk opgav troen på en fremtid for land og folk, formindsket og sønderrevet som det nu var; men der var også andre, der følte det, som om det netop nu gjaldt om på enhver mulig måde at »bøde på rigets brøst«; man nævner i denne forbindelse navne som Dalgas, Tietgen, højskolens ny mænd og mange andre. Det kan næppe nu oplyses, om også Zytphen Adeler var med i denne flok, der især med Dalgas gjorde den frem-

*) Om denne betydelige mand se for øvrigt den lille bog »Dragsholm« af Povl Hansen og Rasmus P. Nielsen, side 105 o. flg.

mede udlændings ord til sine: »Hvad udad tabtes, skal indad vindes«; men adskilligt kan dog tyde på, at lehnsbaronen på Dragsholm ikke har været ukendt med den følelse, hvoraf disse ord fremgik. Og kunde Lammefjorden eller dele af den tørlægges, da var der med det samme her indad til vundet et godt stykke af, hvad der i krigen udad til var tabt.

Foreløbig omfattede hans plan dog ikke den hele Lammefjord; den tog kun sigte på fjordens vestlige del. Ude i det grunde vand lå der flere småøer, og inddæmningen skulde da kun omfatte »øarealet« med den indre del af fjorden vest for de fire større øer: Inderøen, Flintholm, Mellemøen og Storøen; men selv som sådan var det dog et stort foretagende, der vilde erobre 2000 tdr. ld. fra havet.

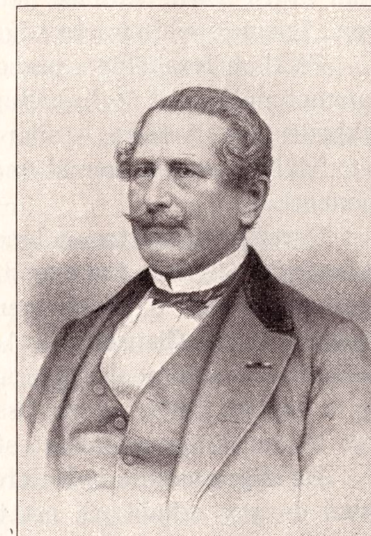
Det viste sig imidlertid ved nærmere beregning af udgifterne, at selv denne mindre inddæmning så lehnsbaronen sig ikke i stand til at gennemføre med den kapital, der stod ham til rådighed. Det gjaldt da om at interessere andre i sagen og drage pengestærke folk med til planens udførelse. Dette lykkedes med hensyn til tre sådanne mænd, nemlig kammerherre, greve W. Ahlefeldt-Laurvigen, prokurator E. Jørgensen og kapitain M. Rovsing.

Disse ny mænd fandt planen yderst tiltalende, men mente dog, at der ikke burde standses ved »øarealet«, men at dæmningen skulde lægges meget længere østerpå, så, praktisk talt, hele Lammefjorden blev indvunden.

Imidlertid trådte de fire mænd nu sammen i et »interessentskab« til virkeliggørelse af planen. Dette skete i de første dage af året 1872, og den 10. marts indsendte de da ansøgning om »concession« (bevilling) på Lammefjordens tørlægning.

4. Fjordbunden undersøges.

Mens ansøgningen nu gik sin rundtur til amtets og sognerådenes erklæring søgte man at komme til nærmere klarhed over planens udførlighed, og hvorvidt det kunde betale sig at gennemføre den.

Lehnsbaron Zytphen Adeler.

Som teknisk konsulent tilkaldte de Carl Brummer, den gang kapitain i ingeniørkorpset. Det blev nu denne mands opgave især at lade fjordens bundforhold undersøge og derefter udarbejde plan til gennemførelsen af en inddæmning. Til hjælp hermed antog han en anden ingeniør, kapitain W. Benzon. Og med det fornødne mandskab gav denne sig nu til at pejle fjorden både på kryds og tværs; dernæst blev der taget prøver af bunden og denne blev omhyggelig kortlagt, således at man nøjagtig kunde se, hvor prøverne var taget.

5. Andre forberedelser.

Mens disse undersøgelser blev foretagne og bearbejdede, gik de consessionssøgende i gang med at forhandle med alle de til fjorden grænsende lodsejere hele området rundt. Det gjaldt her om mod passende vederlag at få disse folk til at give afkald

på deres strandret. Lodsejernes antal var ikke mindre end 161, og dette store antal vanskeliggjorde forhandlingerne. Lodsejerne vilde jo nu ved fjordens inddæmning miste deres adgang til stranden, hvor man hidtil havde kunnet hente sand, grus, tang o. lign., fiskerne vilde miste adgang til fiskeri i fjorden.

På flere forskellige, passende steder blev der berammet møder til forhandling af sagen, og virkelig lykkedes det på disse — allerede i maj — at få truffet frivillig overenskomst med alle de mangfoldige mennesker.

Derefter nedsattes en landvæsenskommission, bestående af følgende tre mænd: herredsfoged Meinert, hofjægermester C. E. Grüner til Egemarke og proprietair P. C. Clausen til Asminderupgård. Denne kommission sammenkaldte nu til åstedsmøder d. 3. og 4. septbr. 1872; og på disse møder blev de frivillige overenskomster lovligt stadfæstede.

De tilgrænsende lodsejere fik som vederlag for, hvad de gav afkald på, ret til forlods at få udlagt som deres ejendom en strimmel strandbred på 20 meters bredde ud for deres lodder i disses fulde udstrækning. Først der uden for skulde så landvandskanalen graves.

Blandt dem, der måtte træffes overenskomst med, var også fiskerne, på fjordens sydside 19, på nordsiden 26. Vederlaget her blev penge. Til dem på sydsiden 480 rdlr. (960 kr.), og dem på nordsiden 800 rdlr. (1600 kr.).

Endvidere mældte der sig også en møller og et par købmænd, som også forlangte vederlag for den skibsfart, de mistede. Dette gik dog også i orden. Men mere kneb det, da man endelig til sidst skulde forhandle med kromanden i Gundestrup, der tillige

var færgemand mellem Odsherred og Tudsenæs. Han forlangte nemlig 20,000 kr. for afståelse af den færgeret, der efter kyndiges skøn kun indbragte ham 400 kr. årlig. Hertil kom, at hans ejendom vilde vinde betydeligt i værdi ved, at der over dæmningen anlagdes landevej lige forbi døren ind til hans kro og købmandshandel. Man prøvede på alle måder at nedstemme ham, uden dog at komme nogen vegne; og da her ikke var tale om ret til at expropriére, måtte de consessionssøgende bide i det sure æble og tilstå ham den glubske sum.

En anden overraskelse beredtes ansøgerne. De måtte gå ind på at betale 10,000 kr. til Holbæk amts fattigkasse. Man kaldte det vederlag for den sø, som fremdeles vilde blive tilbage på det inddæmmede areal efter vandstandens sænkning.

6. Brummers betænkning.

Imidlertid var Carl Brummer til begyndelsen af oktbr. bleven færdig med at bearbejde og ordne de undersøgelser af bundprøver o. dslg., som W. Benzon i sommerens løb havde foretaget. På grundlag heraf udarbejder han sin »Betænkning og forslag til inddæmning og kultivering af Lammefjorden«. Brummer fandt, at disse undersøgelser havde givet et meget gunstigt resultat. Undergrunden i den indre og større del af fjorden viser sig at bestå af ler og mergel og kun i den ydre og mindre del af fjorden er leret blandet op med sand. Men over denne undergrund findes der i langt den største del af fjorden dynd, dynd i flere meters dybde; og dette dynd, der består af planterester, iblandet bestanddele af dyr, måtte siges at være af

en ganske fortrinlig beskaffenhed og giver én ret til de største forventninger.

Betænkningen går derpå over til at redegøre i alle mulige enkeltheder for gennemførelsen af det store foretagende. Først følger en beskrivelse af den påtænkte dæmning.

Den første tanke var at lægge denne helt ud ved Lammefjordens munding fra Kongsøre Nebbe til yderste østlige spids af Tudsenæs. Det inddæmmede areal vilde da blive stort; men undersøgelserne har vist, at vandet her er 14 meter dybt og en dæmning her vil bestandig trods al omhu kunne stå fare for at gennembrydes af stormflod og højvande. Nej, Dæmningen må betydelig længere vestpå ind i fjorden, og stedet må da blive fra Audebo til Gundestrup. Her er der kun 7½ meter og undergrunden er fast og bæredygtig. Desuden vil en dæmning her tillige i fortrinlig grad kunne anlægges med en højlig ønsket og tiltrængt landevej, forbindelsesvej mellem Odsherred og egnene syd for fjorden med nem adgang til Holbæk og videre til København. Også fylden vil her fra de nærmeste lerskrænter på bægge sider være særdeles god og fast.

Vandstanden i fjorden bør sænkes 15 fod (ca. 4¾ meter). Hele den inddæmmede flade vil da komme til at udgøre 10,950 tdr. ld. Men når søen, som bliver tilbage i fjorden, og øerne trækkes herfra, bliver det indvundne areal 9800 tdr. ld. Heraf vil det bælte, der i flg. den før omtalte fri overenskomst langs strandkanten skal afgives til de tilgrænsende lodsejere udgøre 500 tdr. ld. Trækkes også disse fra, vil det vise sig, at der tilbage bliver 9300 tdr. ld., som sluttelig bliver tørlægningsforetagendets ejendom.

Ingeniørkapitainens »betænkning« går nu over

til en omtale af »landvandskanalerne« og deres nødvendighed.

Ved de fleste større inddæmnings-arbejder vil det vise sig nødvendigt at omgive det inddæmmede område med en kanal og et tilsvarende kanaldige, der kan optage og udlede til havet det overfladevand, der ellers fra den højere liggende omegn vilde strømme ind over inddæmningen og betydeligt forøge udpumpningsarbejdet.

Denne omstændighed må også tages i betragtning ved den her påtænkte inddæmning. Fra egnene nord for Lammefjorden strømmer overfladevandet fra et område på ca. 10,700 tdr. ld. ud i fjorden; men fra sydsiden er tilløbet betydeligt større i alt fra omtrent 23,000 tdr. ld. Det samler sig da også her i et par åløb, nemlig Svinninge å og Gislinge å. Dette tilløb må da ved hjælp af »landvandskanalen« ledes direkte ud i havet. Dette vil kunde ske gennem tre sluser, én ved Audebo ved dæmningens sydende, én anden ved Gundestrupsiden på dæmningens nordende og endelig en tredie i en hjælpekanal fra Lammefjordens inderste eller vestlige ende gennem det to kilometer brede »Draget«, der danner forbindelsen mellem Odsherred og det øvrige Sjælland. Denne hjælpekanal, der da munder ud i Nekselø bugt, vil dog fordre bygning af to landevejsbroer.

Skulde det vise sig, at vandet i disse landvandskanaler under særlig ugunstige forhold ved højvande i havet og samtidige stærke regnskyl stiger over kanalens bredder ud over de udenfor tilgrænsende enge eller marker, da skal det concessionssøgende selskab pålægges den forpligtelse, at om denne stigning når over 12 tommer (ca. ⅓ meter) over dagligt vande, og om den vedvarer i sommertiden 24 timer og i vin-

tertiden 12 døgn, da skal selskabet gennem »overfald«, anbragt i kanaldigerne, lede vandet ned i den inddæmmede fjord, for så derfra atter at pumpe det ud. Det vil dog være upraktisk at lade dette overfaldsvand få lov til at løbe lige ned til de 15 fods dybde, hvortil vandspejlet i fjorden agtes sænket. Han foreslår da, at der graves en mindre kanal ude på den inddæmmede fjord, men dens plads bliver ved 6 fods (2 meters) kurven. I denne lille extra-kanal skal det løbe ud til pumpeværket, som på den måde kun får 2 meter at løfte dette vand i stedet for 4—5 meter fra fjordens bund.

Kaptajn Brummer udvikler nu videre i næste afsnit, hvorledes »tørlægningen« tænkes udført, dels ved hjælp af dampmaskiner med vandhjul og centrifugalpumper, der opstilles i hus, og dels ved fritstående vindmøller med snegl.

Så snart dæmningen er lukket, bør dette arbejde sættes i gang. Han forudsætter, at tørlægningen vil kunne ske i omtrent 9 måneder.

Arbejdet på dæmningen ved Audebo og landvandskanalen bør sættes i gang samtidig for at spare tid, og så snart tørlægningen derefter er sket, bør der straks tages fat på at kultivere fjordbunden. Der skal graves kanaler og grøfter i fjordbunden; bunden skal hurtigst muligt beplantes eller tilsås med græs. Det bør også iagttages, at ikke bunden bliver for tør; om dette sker, da vil man med held kunne benytte vand fra landvandskanalen til at vande med.

Så når kaptajnen endelig til sidst til »rentabiliteten«, spørgsmålet om, hvorvidt det hele foretagende må antages at kunne forrente anlægssummen og betale arbejdet ved udførelsen.

I den henseende har kaptajnen de lyseste forhåbninger; han er vis på, at i løbet af få år vil den inddæmmede flade kunne nå til at »repræsentere og forrente en kapital af 4—500 rdlr (800—1000 kr.) pr. td. ld.«. D. v. s. i værdi nå op til 8—10 mill. kr.

Uvilkårligt vil den opmærksomme læser dog få et indtryk af, at kapitain Brummer her har malet med de lysest mulige farver; man er nær ved at spørge sig selv: mener han virkelig også, hvad han her fremsætter?

Men hvad vil nu gennemførelsen af dette store foretagende komme til at koste. Derpå vil jo dog til syvende og sidst det hele komme til at bero. Hvad skal der her voves for at kunne vinde de 8—10 millioners værdi, overingeniøren her stillede i udsigt?

Det kan ikke andet end overraske, når Brummer her opgiver en sum så lav som 1,500,000 kr., det er så meget mere mærkeligt, som denne opgivelse byggede på et overslag, ingeniørkapitain W. Benzon havde udarbejdet i følge sine meget nøjagtige undersøgelser. Men dette Benzons overslag lød på 3,000,000 kr., altså tre millioner eller det dobbelte af Brummers. Man fortæller, at da Benzon forelagde dette overslag for Brummer, skød denne det til side med en bemærkning om, at så stort et beløb vilde det være umuligt at rejse, hvorefter han halverede det*). Dette får nu stå ved sit værd.

7. *Aktieselskabet forberedes.*

Støttet til denne ingeniørkapitain Brummers ret vidtløftige »betænkning« blev nu de fire »interessenter« enige om at skride til handling. Og de indgav til indenrigsministeriet andragende om at få mi-

*) Se herom »Holbæk Amts Venstreblad« for 20. septbr. 1924.

nisteriel »concession« (bevilling) på at sætte det i værk, og den 28. oktbr. 1872 erklærede ministeriet, at det var villigt til at indstille til kgl. majestæt om concession, dog at ansøgerne til sikkerhed for overholdelse af det, de forpligtede sig til, stillede en sikkerhed på 10,000 kr. (depositum).

Det næste skridt blev nu dette at få et — helst kapitalstærkt — aktieselskab dannet til gennemførelse af foretagendet.

Dette viste sig at volde stærke vanskeligheder. Der var netop i disse år et sandt væddeløb efter at få dannet aktieselskaber; alle steder var man ude med bud efter al den kapital, der overhovedet stod til rådighed. Det store foretagende forekom desuden pengemændene alt for nyt, uprøvet og uoverskueligt, så ikke en eneste dansk bank kunde overtales til at finansiere foretagendet.

Dog, mens det danske pengemarked således måtte siges at være »stramt«, så var det modsatte netop tilfældet med det tyske. Den fransk-tyske krig var året forud bragt til en — for Tyskland — særdeles heldig afslutning, og den franske krigsskadeserstatning væltede nu ind over Tysklands grænser. Summen — 5 milliarder francs — var efter datidens forhold næsten svimlende. Hvad skulde man dog anvende alle de penge til.

Under disse forhold var de tyske bankmænd ikke bange for at vove sig ud i store foretagender, selv om de kunde se lidt vovsomme ud. Og ved henvendelse til forskellige bankierhuse i Hamborg lykkedes det at få dem med på planen om at danne et aktieselskab til gennemførelse af inddæmningsarbejdet.

Den 6. novbr. 1872 enedes man om at danne et sådant selskab. Det skulde til rådighed have en ka-

pital på 2 mill. kr. Hver aktie skulde lyde på 4000 kr., altså 500 aktier. Af dem tilbød Hamborgerne at overtage 340 eller de to trediedele, hvis Danskerne så selv kunde rejse den ene trediedel eller 160 aktier. Dog et vilkår endnu: af disse sidste 160 danske aktier skulde selve concessionssøgerne personligt overtage de 120.

På disse betingelser vilde Hamborgerne gå med.

Det blev nu concessionssøgernes opgave at få rejst de danske penge.

Men netop som sagerne stod sådan, indtraf en naturbegivenhed, som nær havde bragt det hele til at strande.

Det var stormfloden 13. novbr. 1872. På Lolland og Falster, hvor dens ødelæggelser var størst, gennembrød den dæmninger og forårsagede oversvømmelser og ødelæggelser i en grad, som man før aldrig havde oplevet magen til.

Alt dette indjog Hamborgerne en sådan skræk, at de erklærede at ville trække sig tilbage og opgive sagen.

Nu fik concessionsmændene travlt; de lod Brummers »betænkning« overgive til bedømmelse af en ingeniør, oberst Wenck, som Tyskerne kendte og havde tillid til fra hans virksomhed i Holsten før krigen. Obersten syntes heldigvis godt om planen, rejste til Hamborg og fik virkelig de tyske pengemænd beroliget.

De danske penge var imidlertid skaffet til veje i det forhold, Tyskerne ønskede, og dermed var den vanskelighed overvundet.*)

*) Vilkårene for tegningen lød på, at halvdelen af aktiekapitalen straks skulde indbetales gennem Landmandsbanken. Om indbetalingen af den sidste halvdel skulde generalforsamlingen senere fatte beslutning. — I sandhed en ringe sum til så stort et foretagende.

8. *Stiftelsen.*

Den 23. jan. 1873 blev så stiftelsesdag for »Aktieselskabet til Lammefjordens tørlægning«. Som fuldmægtige for de concessionssøgende og til på deres vegne at underskrive det påtænkte selskabs love og vedtægter blev fra dansk side to mænd udvalgt, nemlig generalmajor Kauffmann og grosserer J. Bernburg, bægge af København. Disse mænd hævdede de danske synspunkter med stor dygtighed under stiftelsesmødets forhandlinger. Sproget var på mødet tysk, og i samme Sprog affattedes det ny selskabs love og vedtægter; men det bestemtes, at de også skulde oversættes på dansk.

Til stede ved dette stiftelsesmøde var foruden de to danske også fire tyske; alle seks med de fornødne fuldmagter fra aktiehaverne.

Det forud udarbejdede udkast blev oplæst og uden forhandling vedtaget og af alle de tilstedeværende underskrevet, hvorefter »Aktieselskabet til Lammefjordens tørlægning« erklæredes for lovlig stiftet. Ved det derpå følgende valg til styrelsen blev følgende syv enstemmigt valgt:

Lehnsbaron Zytphen Adeler,
generalmajor Kauffmann,
gehejme-etatsråd Trap,
bankdirektør Glückstadt,
grosserer Bernburg,
landstingsmand Larsen og
grosserer Harald Hansen.

Den 28. jan. 1873 konstituerede styrelsen sig og valgte Zytphen Adeler til formand, Trap til viceformand og prokurator Kr. E. Jørgensen til sekretær og juridisk rådgiver. Oberst Brummer blev antaget

til ledende ingeniør. Under ham blev antaget to afdelings-ingeniører, kapitain W. Benzon og kapitain Tuchsen, mens oberst Wenck blev teknisk rådgiver.

Endvidere indkaldte styrelsen en hollandsk ingeniør-professor Henket til at afgive sin betænkning over hele tørlægnings-planen.

Dansk marine-direktør Münter skulde tage bestemmelse om hele dampanlægget ved udpumpningen, mens maskinmester i marinen Ursin skulde påtage sig at kontrollere maskinernes forfærdigelse og opstilling.

Selve pumpeapparaterne skulde konstrueres af ingeniør-kapitain P. Hansen.

Med disse omfattende foranstaltninger følte man sig sikret og udbød nu de forskellige arbejder til overtagelse (entreprise).

Den 15. febr. afholdt de fire oprindelige »interessenter« eller concessionssøgende et afslutningsmøde, hvori det blev vedtaget at overgive til Zytphen Adeler den protokol, de hidtil havde ført. Det blev nu meddelt ministeriet, at de havde overdraget deres ret til det nys stiftede aktieselskab.

Som svar på denne sidste meddelelse indgik så endelig den kgl. bevilling til det store foretagende. Den er dagtegnet den 18. marts 1873. Den kalder sig selv »Bevilling for »aktieselskabet Lammefjordens tørlægning« til at inddæmme og udtørre Lammefjorden i Holbæk amt«.

Det hedder i bevillingen, at aktieselskabet må have ejendomsret til det udtørrede område, og de må endvidere få skattefrihed i 20 år fra arbejdets udførelse at regne.

Blandt de forpligtelser, som selskabet må under-

kaste sig, skal vi her fremhæve følgende: I § 6 nævnes, at selskabet ikke må formene folk i at benytte fjorden til »sejlads, fiskeri, optagning af tang m. m., så længe sådant efter forholdene kan finde sted«.

I § 10 pålægges det selskabet at anlægge ved dæmningens yderside en skibsbro, således opført, at også store skibe her kan lægge til.

I § 11 tilpligtes selskabet at anlægge en kørevej af 10 alens (6 meters) bredde langs indersiden af dæmningen.

§ 14 fremhæver stærkt, at dersom selskabet eller senere ejere ikke fører planen igennem, forsømmer at holde dæmningen og alt andet tilsvarende i orden, da vil det atter tabe enhver ejendomsret til arealet. Og endelig pålægges det i § 15 aktieselskabet som et pant for overholdelsen af sine forpligtelser til indenrigsministeriet at indbetale (deponere) 50,000 kr.; og allersidst, at dersom ikke foretagendet er gennemført inden udløbet af den fastsatte tidsfrist, da skal selskabet til statskassen betale en bøde på 5000 kr.

9. Dæmningen påbegyndes.

Hermed var da alt forarbejdet tilendebragt; nu kunde der skrides til handling.

De indkomne tilbud på overtagelse af de enkelte arbejder blev gennemgået. Først og fremmest var det jo da det store dæmningsarbejde, det gjaldt. Dette arbejde blev overdraget til en ingeniør Sletting. Han skulde tage fat med så stor kraft, at arbejdet kunde være endt med udgangen af det indeværende år, 1873. Alt efter ingeniør Brummers plan.

Men så glat gik det nu ikke. Efter kort tids forløb kørte Sletting i stå, brød økonomisk fuldstændig sammen.

Nu antoges ingeniør-firmaet Høgh og Stratbøcker; men det gik ikke dem bedre end forgængeren. Efter at have sat en stor sum penge til, måtte også disse give blankt op.

Aktieselskabet vidste da ikke bedre råd end selv at lade arbejdet udføre, og dette gjorde det da med den prøvede ingeniør Benzon som leder.

Det viste sig efterhånden, at der opstod forskellige uoverensstemmelser mellem aktieselskabet og oberst Brummer. Det førte omsider til, at obersten trådte tilbage som den ledende ingeniør. Det blev kapitain Benzon, der også her måtte træde til og udfylde den ledige plads, mens Brummer stilledes til rådighed som konsulent.

Af det vanskelige arbejde med den store dæmning har Benzon selv i den tekniske forenings tidsskrift givet en udførlig fremstilling, som vi da her benytter.

Den 3. april gjordes det første spadestik til dæmningen. Det foregik ved Audebo mark på Tudsenæs. Herfra skulde dæmningen udgå i nordvestlig retning over fjorden til Gundestrup i Odsherred. Dens længde vilde blive 2400 meter (eller omtr. en fjærdingvej). I omtrent halvdelen af dens længde var der dybt vand. Den skulde hæve sig til en højde af $3\frac{1}{2}$ meter over dagligt vande. På ydersiden skulde store partier beklædes med svære rullesten. Kronen foroven skulde være $1\frac{2}{3}$ meter bred.

Vanddybden stiller sig således, at der fra Audebosiden først er en ca. 330 meter bred, flad strand, hvor der kun er $\frac{1}{3}$ meter vand; men så sænker fjordbunden sig stærkt, så man 2—300 meter længere ude

når ned til det dybeste omtr. 8 meter (25 fod). Kort efter hæver bunden sig igen og går nu med en dybde på omtr. 7 meter (22 fod) næsten over til Odsherred, hvor den temmelig stejlt atter løfter sig op til overfladen.

Man lod nu først bygge en slags pælebro, to rækker af svære pæle blev rammet ned med en afstand på 3½ meter mellem rækkerne. Pælene blev forbundne med »hammere«, som igen blev forenede med »tværstrøer« for hver 2 meter, og på disse fastgjordes skinner til tipvognene. De lå i en højde af 1⅔ meter over den daglige vandstand. Dæmningen, der blev påbegyndt fra bægge kyster, gik nu fremad med en bredde af 3⅓ meter oven for vandet, på siderne begrænset af pælebroens bræddevægge, der blev dannet ved at nedsætte flager langs pælerækken.

Udbringningen af jorden besørgedes ved hjælp af 60 heste og dobbelt så mange tipvogne. Aflæsningen foregik på den måde, at når vognen havde nået tippen på 16—17 meter nær, spændtes de to trækheste fra, og den såkaldte tiphest spændtes for vognene enkeltvis. Hesten satte nu vognen i fuld fart. Ved ankomsten ud til tippen gjaldt det nu om at få hesten snoet fra vognen, uden at den standsedes, men løb af sig selv videre ud på det fritsvævende åbne spor, hvor tipfolkene modtog den og kippede indholdet ned i vandet. De tømte vogne skubbedes nu længere og længere ud på skinnerne, indtil hele rækken var tømt, hvorefter de på ny blev skudt tilbage i land, først ind på et sidespor og dèr atter forspændt trækhestene.

Efter oberst Brummers oprindelige plan skulde dæmningen have stået fuldført til udgangen af året 1873. Men på dette tidspunkt var endnu kun en brøkdel af det store arbejde udført. For at beskytte det påbegyndte værk mod vinteren, hvori man ikke kunde arbejde, beklædte man skråningerne af de udførte jordmasser med tang, risknipper, fletværk o. lign., hvorved man da også undgik synderlig arbejdsskade på værket.

10. Vanskeligheder mælder sig. Sejren vindes.

Tidlig på foråret 1874 toges atter fat; pælebroen blev nu ført helt igennem tværs over fjorden, mens jordfyldningen fortsattes fra bægge sider, og således kom hen sidst i septbr. de to tipper efterhånden hinanden nær; men nu begyndte også vanskelighederne. De skrev sig fra ebbe og flod. I seks timer var der en indgående strøm, og de næste seks en udadgående, og således i bestandig vekslen.

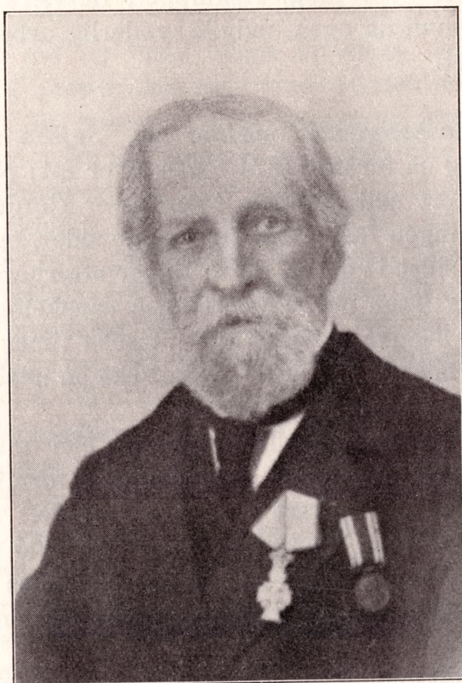
Som åbningen mellem tipperne blev mindre og mindre, blev strømmen gennem den formindskede åbning stadig stærkere og mere rivende. Den 21. septbr. blev man klar over, at al den fyld, der fra nu af blev kippet, lige så hurtigt skylledes bort af den rivende strøm og forsvandt snart til den ene og snart til den anden side.

De sagkyndige satte højst betænkelige miner op; en kendt ingeniør, som besøgte stedet, erklærede kort og godt, at dette hul aldrig lod sig lukke. Og sådan tænkte mange.

Nu var gode råd dyre. Det var, som sagen hængte i et hår.

Men kapitain Benzon tog kampen med naturmagterne op og spillede dem et ordentligt puds. Han havde lagt mærke til, at der ved vindstille var et tidspunkt på omtrent en time, hvor ebbe og flod holdt hinanden stangen, så strømmen standsede, og

vandet stod stille. Det blev ham klart, at netop dette tidspunkt skulde benyttes til at iværksætte en lukning. Men med fyld alene kunde dette ikke lade sig

Kapitain Benzon.

gøre, da der ikke på så kort tid kunde hidskaffes tilstrækkelige mængder.

Man tænkte en stund på at anvende faskiner, en art risknipper, men de skulde hidskaffes fra egnen ved Vejle og var meget dyre.

Da er det, at Benzon får den glimrende ide at bruge »sænkekasser«. Han lod lave nogle sådanne vældige 16 meter lange kasser, hvis sideplanker var

$\frac{1}{6}$ meter tykke. Kassens ryg var $7\frac{1}{3}$ meter høj, dens bundbredde omtrent 3 meter. Indvendig var kassen desuden afstivet ved flere stærke skillerum. De blev bygget på dæmningens østre skråning, således at de kunde »løbe af stabelen« ud i vandet og derpå — flydende på vandet — føres hen til det sted, hvor de skulde anvendes. Det beregnedes, at ved påfyld af 10 kubikmeter sten vilde en sådan kasse synke; men den kunde jo forøvrigt rumme mange fler.

Afstanden mellem de to tipper var lidt over 60 meter. Der skulde altså anvendes fire sænkekasser.

Mens man nu traf alle sine forberedelser, indtraf et særdeles gunstigt, næsten blikstille vejr. Vanddybden blev målt; den viste 8 meter. Bunden i gabet var åbenbart bleven ordentlig skyllet ud af de skiftevis ud- og indstrømmende vandmasser.

Under disse omstændigheder sattes sænkekasserne da i vandet, og under stor spænding førtes de hver især hen på sin plads i en af de timer, hvor strømmen var stilnet. De blev bugseret på plads ved hjælp af en firåret båd. Her blev de fortøjet til pælebroen, og denne blev igen — for at møde alle muligheder — surret sammen på langs med kættinger, der igen var forbundne med ankere, som var udlagt til bægge sider, for at broen ikke skulde forrykkes.

Mens dette ordnedes, havde man fyldt alle tipvognene med sten og ført dem ud på pælebroen, rede til at styrte dem ned i sænkekasserne, så snart disse blot nogenlunde var kommen på deres plads. Det var nu også på høje tid; allerede kunde man iagttage, hvorledes strømmen begyndte at give sig til kende.

Men nu gik det også løs. Ovenfra »bombarderedes« sænkekasserne med tipvognenes stenskyts, og

kasserne parérede øjeblikkelig ordre og sank til bunds netop dèr, hvor de skulde være.

Et mægtigt øredøvende hurra hilste det glimrende udfald af foretagendet. Nu var strømmens magt brudt, kasserne spærrede for det indstrømmende vand.

Dette skete d. 21. septbr. 1874, som derved blev en mærkedag i Lammefjordens nyere historie.

Med feberagtig hast skred man nu til at køre fyld hen ovenpå de stenfyldte kasser, og to dage senere forkyndte et nyt rungende hurra, at jorddæmningen nu gik fra kyst til kyst for aldrig mere at tillade havet at komme ind over det inddæmmede land.

Ingeniør Benzon var dagens helt; sejren var hans.

Omkostningerne ved kassernes bygning og sænkning løb i alt op til 6000 kr.

Naturligvis måtte sejren fejres med en fest, og en sådan blev da også foranstaltet d. 3. oktbr. som en passende afslutning på den store spænding og det mægtige højtryk under arbejdet.

Glanspunktet ved samme fest nådes måske ved afsyngningen af »en forhenværende tipkusk«s sang på melodien: »Krille ville vi bom bom«.

I sangen nævnes de fleste af dem, der havde havt del i arbejdets ledelse, f. ex. Strøm, Benzon, Andersen, Nielsen, Møller, Stratböcker, Höeg og Brummer.

Sidste vers lyder som følger:

»Og nu de mænd vi takke vil —
krille ville vi bom bom, —
som lagde pung og hoved til,
krille ....
som fanged tanken djærv og stor —
krille ....
at vinde ti tusind tønder jord.
Krille....................

Den tak kan jo forresten godt gælde den dag i dag.

Efter at gabet nu var lukket, skred man til at bruge et lille lokomotiv som trækkraft. Det kunde medtage 32 fyldte tipvogne med omkring 16 kubikmeter fyld . Lokomotivet kunde i reglen udføre 20—22 ture daglig. På den måde lykkedes det endnu samme efterår at få dæmningen forstærket så meget, at man med nogenlunde sindsro kunde se vinteren med sine storme og isskruninger i møde. Rigtignok forårsagede dæmningens alt for stejle sider en styg brænding ved sidevind. I sådanne stunder var der styrtregn over hele dæmningen, og ved lidt stærkere vind kunde hele brådsøer slå helt op over dæmningens øverste rand og fyge ind over søen på dæmningens indre side.

Ved sådanne lejligheder måtte man udvise den yderste påpasselighed, at der ikke skulde brydes hul. Dette arbejde kunde være særdeles besværligt, ja, til tider ligefrem livsfarligt, når brådsøerne brød altfor voldsomt på.

Den 22. oktbr., en måned efter lukningen, kunde det nær have gået galt; på et hængende hår kunde det den dag have kostet flere menneskeliv. Men heldigvis blev ulykken dog i sidste øjeblik afværget.

Hele efteråret fortsattes denne »kamp på kniven« med elementerne; men da endelig vinteren indfandt sig og tvang arbejdet i stå, følte man sig dog, som alt sagt, nogenlunde rolig.

Ved forårstide 1875 toges atter fat. Der var endnu megen fyld at påføre, og endelig var der det

lag sten, hvormed et bælte af skråningen mod ydersiden skulde beklædes.

Heller ikke dette år blev man færdig; også de to næste år gik med, så først d. 12. oktbr. 1877 kunde den tilkaldte landvæsenskommission ved en synsforretning erklære, at dæmningsarbejdet nu var udført i den stand, som concessionen forpligtede selskabet til.

Men til det arbejdes fuldstændige udførelse, som oberst Brummer havde beregnet én sommer til, var der altså brugt henimod fem år.

Den således fuldførte dæmning har i alt en længde af 2260 meter — en højde over daglig vande af $3\frac{1}{3}$ meter — og en vanddybde på hele midterpartiet af gennemsnitlig 7 meter (dybest 8 meter).

11. Skibsbro.

I nær forbindelse med arbejdet på dæmningen stod endelig også det tilsvarende med anlægget af en 43 meter lang og 9 meter bred*) skibsbro. Vandet på anlægsstedet var så dybt, at de største skibe, som overhovedet kunde komme ind i Issefjorden, her kunde lægge til, d. v. s. 3—4 meter. Broens retning er parallel med dæmningen. Den er forsynet med slæbested. Den er bygget som en mægtig trækasse af svære tømmerstokke, godt forankrede og indvendigt fyldt med jord og sten. Dens højde er 2 meter over dagligt vande.

Broen blev bygget allerede i året 1873—74. Det var et vanskeligt arbejde i den urolige og stormfulde vintertid; men det blev godt udført. Det synes dog

*) Målene her som overalt angives omtrentligt i meter.

nu, som om adskilligt af bulværket snart kunde trænge til en grundig fornyelse.

Ved Broen blev der en god plads til både vogne og oplag, og der er anlagt køreramper (-skråninger)

Dæmningen.

nede fra vejen langs dæmningen fra bægge sider, mens et spor af jærnbaneskinner lagdes fra broen til oplagspladsen ved pumpeværkets kedelhus. Det var særlig beregnet til transport af de kul, der især tidligere brugtes så mange af under udpumpningen.

Til det hele dæmningsarbejde med vej, skibsbro o. lign. brugtes ca. 600,000 kubikmeter fyld. I sandhed et mægtigt foretagende.

12. Sluser.

I bægge ender af dæmningen var der indbygget to store sluseanlæg. Det sydlige ved Audebo havde en længde på 35 meter foruden endepillerne og fløj-

murene, der går helt ind i dæmningen. Den har 7 åbninger, hver på 3¾ meters bredde. Af disse åbninger skulde de fire danne afløb fra landvandskanalen og de tre for vandet fra pumpestationen.

Slusen nordover ved Gundestrupsiden er mindre, kun 15⅓ meter lang. Den har 10 åbninger på hver 3¾ meters bredde; den er alene beregnet på afløb fra den nordre landvandskanal.

Bægge sluser er ensartet opført af cement på granitunderlag. Pillerne mellem åbningerne er 1,4 meter tykke og forstærkede med stræbepiller. Slusernes bund ligger 1,3 meter under dagligt vande. Over hver åbning er der mellem pillerne spændt buer ¾ meter over dagligt vande, så selve åbningerne ialt fra bund til overlag har en højde på 2 meter.

Slusebygningen er ialt 3 meter høj. Langs hen over piller og buer er der på hver side af slusebygningen opført en mur. Mellem disse to mure løber dæmningens krone. Til hele slusebygningen er kun anvendt skærvebeton.

Endnu en tredie sluse blev anbragt i den kanal, som fra Lammefjordens vestlige ende førte ud i Nekselø bugt. Denne tredie har samme dybde og samme vidde som slusen ved Gundestrup; men den fik tre gennemløb hver på 2½ meters bredde.

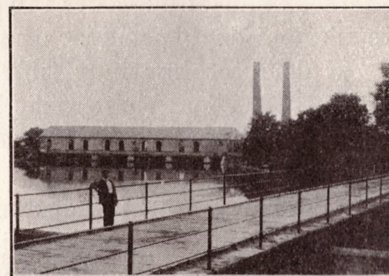
Ingen af de tre sluser fik stigbord, hvad der senere klagedes over.

13. Maskinhuset.

Til det store pumpeværk blev udset en plads lige inden for dæmningen ved dennes sydlige ende (Audebo).

Her opførtes det mægtige maskinhus, godt 47 meter langt og 9½ meter bredt. Og sammenbygget

med maskinhuset findes også kedelhuset; bag ved dette de to skorstene, der blev 23½ meter i højden. Disse skorstene var firkantede og indvendig delt i 5 stokværk. De havde indvendigt opgangstrin af jærn gennem hele højden, mens kronen afsluttedes med en støbejærnsplade. De skærmedes ved lynafledere. For oven som for neden havde de en vidde paa 1 meter*).

Maskinhuset 1901.

I maskinhuset stilledes de fem dampmaskiner, der indrettedes til at drive jærnskruer i åbne betonkummer. I kedelhuset anbragtes de seks dampkedler (den ene som reserve).

Vandet fra inddæmningen ledes gennem en kanal, der stadig uddybedes, eftersom fjordens vandspejl sænkedes.

Det løftede vand udkastedes i et bassin, som er adskilt fra landvandskanalen ved en betonmur, hvori der er anbragt et stigbord således, at forbindelsen mellem de to strømme kan tilvejebringes eller ophæves efter ønske. Derved sættes man i stand til at benytte dæmningsslusen på en sådan måde, at man,

*) Disse dampskorstene ved Audebo pumpestation er nu forsvundne fra det landskab, de i over 50 år har knejst over. Det skete i året 1928, da dampkraften afløstes af elektricitet. Murer Joh. Nielsen i Asnæs købte dem til nedrivning. Ved at underhugge dem, fik han dem væltet i novbr. 1928. Deres mørtel var stærkt forvitret; men skorstenene indeholdt iflg. »Holb. Amts Venstrebl.« mellem 80—100,000 mursten.

om ønskes, kan benytte hele slusen alene for pumpningen eller modsat alene for kanalvandet.

Under første udpumpning af fjordens vand havde den omstændighed især en del betydning.

Maskinhuset byggedes i to stokværk; i det nederste fik de 5 dampmaskiner og pumperne deres plads.

Kedelhuset har mur tilfælles med maskinrummet, men er ellers en særskilt bygning på 16 meters længde og 14 meters bredde. Alle tagflader er skiffertakte.

I januar 1875 foretoges en seks timers afleveringsprøve, som fik et meget tilfredsstillende udfald.

Hele anlægget var beregnet til at kunne bortpumpe vandet til 4¾ meters dybde.

Det hele samlede pumpeanlæg sammen med selve tørlægningen viste en anlægssum på 600,000 kroner.

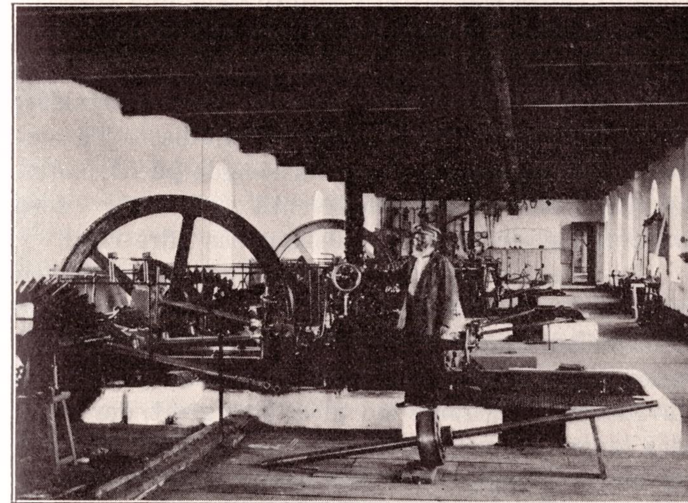
14. Landvandskanalen.

Vi skal nu gå over til en omtale af arbejdet med landvandskanalen.

En sådan kanal (en ringkanal), anlagt lidt over almindelig vandstand, viste sig ved opmåling at ville nå en længde på 5⅓ mil. Dens opgave var at modtage alt det overfladevand, der ved nedbør vilde strømme ned mod fjorden og lede det udenom inddæmningen, ud i havet.

Nu kan det jo imidlertid ske, at nedbøren om vinteren falder som sne, der kan ligge månedsvis uden at tø, men så pludselig i tøbrud i meget kort tid forvandles til store vandmasser. Denne omstændighed måtte der tages hensyn til ved et sådant kanalanlæg. I den udarbejdede plan hedder det da også, at den snemasse, der i løbet af 2½ måned kan ophobe sig, skal i tøbrudstider gennem kanalen kunne

bortskaffes i løbet af 12 døgn. I så lang tid skal de beboere, hvis jorder uden for kanalen grænser op til denne, finde sig i, at vandet står indtil ⅓ meter over almindelig vandstand. For imidlertid at sikre

Maskinhallen 1901.

de nærmeste jordejere mod en endnu større opstemning, så skal der på kanaldiget, langs kanalens inderside, hist og her indrettes ialt 6 »overfald«, hver på 7¾ meters længde. Disses overkant skal netop være således, at de tillader en vandopstemning i kanalen på ⅓ meters højde, men ikke mer.

Stiger opstemningen yderligere, da vil vandet glide over disse »overfald« ind i inddæmningen, hvorfra det da bliver inddæmningsselskabets sag atter at få det pumpet ud igen.

Disse overfald blev byggede på den måde, at der ind i grunden blev rammet en spundsvæg, hvis ender løb ind i kanaldiget, og hvis tænger indrettedes så-

dan, at de danner »overfaldet«s overkant. Væggen blev på bægge sider støttet af en skråtliggende stensætning.

Foruden disse »overfald« fandtes der ligeledes indlagt i kanaldigerne 6 stigbord til sænkning af vandspejlet i landvandskanalen. Disse stigbords åbning fik tilsammen en længde på 28½ meter, og da deres overkant lå i samme højde som de faste »overfalds«, så kunde de gøre samme tjæneste som disse. Tilsammen havde man da en overfaldslængde på 54 meter. Alt tilsammen en sikkerhedsventil mod alt for store oversvømmelser på landvandskanalens ydre rand.

De ovenfor nævnte 6 stigbord var efter planen beregnet på under længere tids tørke at skaffe de inddæmmede jorder en passende overrisling. Gennem rørledninger skulde det vand, man slap gennem de hævede stigbord, føres ind til en stor grøft, der gravedes langs den vej, der skulde findes over alt langs dæmningens inderside. Fra denne grøft kunde så det indstrømmende vand igen ledes efter bestemte systemer ud over den tørre jord og således komme til god økonomisk anvendelse.

Men i sådanne tørketider og under rigeligt brug af overrislingsvand kunde der måske blive fare for, at selve kanalens vandstand blev sænket så stærkt, at havvandet kunde strømme ind og ved sin saltholdighed ødelægge overrislingen.

Dette måtte da hindres, og i denne hensigt blev der inden for de tre store sluser — noget tilbage i landvandskanalerne og tværs over disse — bygget lette stigbord, som skulde tjæne til på den ene side at stoppe for vandets udstrømning af kanalerne og på den anden side at hindre det salte vand i at trænge ind og skabe det hele om til brakvand.

Den smukke overrislingsplan, hvoraf man syntes at have væntet sig en del, har dog vist aldrig været bragt synderligt i anvendelse.

Jordmassen fra den gravede kanal anvendtes til et dige, som — 1,6 meter fra kanalens indre rand — fulgte denne hele omgangen rundt. Dets krone målte 1½ meter i bredden og 1 meter i højden over dagligt vande.

Digets rå, opkastede jord blev straks, efter som arbejdet skred frem, tilsået med græsfrø; men dette grode kun meget trevent. De vanskeligste steder var strækningen udfor Svinninge ås udløb og den store bredning ved Vejleby.

Her bestod bunden mest af stærkt dyndblandet, fint sand. Og når vandspejlet i kanalen løftede sig, og vandets sidetryk øgedes, da skete det hyppigt, at der gennem den porøse bund dannedes små kanaler igennem eller ind under diget.

I begyndelsen var disse næsten ikke til at opdage; men lidt efter lidt brød de op inden for diget og blev som små kildevæld, der gjorde jorden rundt omkring sur og mer eller mindre bundløs for folk og fæ at færdes på.

Det næste, der sker, er, at diget synker sammen dér, hvor vandet siver igennem. Enkelte steder sank diget så dybt, at kanalvandet skyllede over og skar dybe render gennem diget.

Og var man da ikke på sin post, kunde renderne med rivende fart vokse til en faretruende størrelse.

Sådanne »gennembrud« skete i de første år ikke så sjældent, og man måtte efterhånden senere hen gå over til kunstig sikring, idet man lavede faskiner eller pakninger med tang.

På det vanskeligste sted måtte der endog nedrammes en plankevæg i grunden foran diget.

Rundtom hele den inddæmmede flade, langs indersiden af diget, anlagdes derpå en 3 meter bred vej og inden for denne en grøft. Planen var, at i denne grøft skulde optages og fordeles det vand, som gennem rørledningen lukkedes inden for diget til brug for mulig overrisling. Også i denne grøft skulde der anbringes skodder eller stigbord.

15. Broer.

Over denne lange landvandskanal blev der bygget mange broer. Et par af de største førte over den sidegren af kanalen, der førte fra dæmningen ud i Nekselø bugt.

Disse så vel som landevejsbroen over Svinninge å blev opført af granit. De fleste af broerne var ellers pælebroer, der over kanalen og diget danner forbindelser mellem det inddæmmede land og dets omegn.

Noget for sig selv er de langt senere tilkomne jærnbanebroer.

Landvandskanaler, diger, sluser, broer o. s. v. beregnedes til i alt at have kostet 316,000 kr.

Under alt dette havde man også begyndt på den næste store opgave, nemlig at få kultiveret den mægtige inddæmning, sådan at den rå, vanddrukne og døde bund kunde blive forvandlet til frugtbart land. Opgaven var stor: der skulde graves kilometer af grøfter, der skulde planeres store flader, bortryddes mængder af sten, skaffes udsæd, særlig græsfrø og 5 mil veje bygges af ny.

Men her stod man nu 1878 ved den allerførste spæde begyndelse. Der var endnu kun anvendt 24,000 kr. herpaa — en dråbe i havet.

16. Foreløbigt opgør.

Den 16. marts 1878 afholdtes en meget bevæget og bemærkelsesværdig generalforsamling. Af det forelagte regnskab fremgik, at der i alt var forbrugt en sum på 2,385,455 kr. Dog var heri medregnet 507,058 kr., som var udbetalt af consessionshaverne, til de tilgrænsende lodsjere og andet forskelligt.

Men til selve inddæmningen og tørlægningen var der kontant brugt:

til dæmningen med tilbehør	kr.	600,000
til tørlægnings-apparatet, tørlægningen og tilbehør	-	600,000
til kanaler, diger, sluser, broer m. m....	-	316,000
til kultivering	-	24,000
til lønninger og administration	-	150,000
til forskelligt	-	71,000
til renter	-	117,000
tilsammen	kr.	1,878,000

Til dette regnskab føjede styrelsen den oplysning, at hermed måtte man dog ikke tro, man var nået til enden. Der vilde endnu gå et par år, før man kunde slutte af, og i den tid vilde der medgå flere hundredtusinde kroner., så når man til den tid mente at kunne afslutte, da vilde man i flg. beregning være nået op til 2,582,000 kr.

Vandstanden vilde da kun være sænket ca. 2,8 meter. Derved vilde omtrent 7000 tdr. ld. være tørlagt, og hver td. ld. vilde således komme til at stå selskabet i en sum på kr. 368,86.

17. Kommissions-betænkning.

Allerede temmelig snart efter de store arbejders påbegyndelse begyndte man at få anelser om, at

Brummers overslag ikke kunde holde stik. På generalforsamlingen i 1874 vedtog styrelsen derfor at optage et lån på 600,000 kr. Men også denne sum gik med, og der var endnu langt til enden. Man måtte skaffe flere penge; men det viste sig nu vanskeligt at rejse ny lån. Pengemarkedet begyndte at blive betænkeligt. For her at få skaffet tillid besluttede man at tilvejebringe et »sagkyndigt skøn« så vel over alle foretagendets enkeltheder som i dets helhed. Man fik fire anerkendte mænd til at træde sammen i en kommission desangaaende.

Kommissionsmedlemmerne gav møde ude ved dæmningen d. 24. septbr. 1875.

I løbet af tre samfulde dage blev nu hele det store foretagende undersøgt og afprøvet på enhver mulig måde for at komme til bunds i, hvordan sagerne stod.

I deres »betænkning« fremlægger kommissionsmedlemmerne deres iagtagelser og overvejelser.

Hvad nu først den store dæmning angår, da er den forholdsvis godt fremme, kun noget fyld hist og her og en del stenglaci på dæmningens ydre side. Dæmningen må anses for stærk nok til at kunne trodse en stormflod.

Efter en længere beskrivelse af maskinanlægget kommer kommissionen til den slutning, at alt her er i en god orden, og så vel indrettet, som der kan forlanges.

Også kanal- og digearbejdet er godt fremskredent og udført. Dog må her bemærkes, at det for kommissionen synes indlysende, at landvandskanalen fra Svinninge ås indløb i denne og ud til udløbet ved Audebo åbenbart er for lille til at tage imod vandet i stærke nedbørstider. På denne strækning burde kanalen have været $1/3$ til $1/2$ meter bredere i bunden. Der vil gå for meget vand over overfaldene.

Men meget står endnu tilbage at udføre: udgrøftning og opdyrkning af det inddæmmede areal, anlæg af veje, broer o. s. v. Endelig sidst men ikke mindst en yderligere sænkning af vandspejlet fra 2,8 meter til $4 3/4$ meter under dagligt vande.

Om disse arbejder kan kommissionen vanskeligt udtale sig; kun må fremhæves, at der skal mange og store grøfter til.

På et område af et par hundrede td. ld. havde man set forsøg på at anvende fiorin-græs. Dette havde efter et års vækst også dækket ganske godt. Der kunde måske også anvendes andre græsarter af frø hentet fra avl i lignende inddæmmet land.

Også mange veje, over 5 mil, må der anlægges, og ud over de dybe dynd-arealer vil sådanne blive yderst vanskelige og bekostelige at grundlægge.

Alt dette vil kræve mange penge, og det samme vil den sidste udpumpning; alene denne vil vel kræve omkring 70,000 kr.

Alligevel må det af os hævdes, at det mægtige foretagende er ude over de tekniske vanskeligheder og fortjæner at blive gennemført helt og fuldt. De undersøgelser, kommissionen har foretaget af jordbunden, viser, at denne må i det hele regnes for en af de bedste, som nogen inddæmning i Danmark kan fremvise. Men, som sagt, penge skal der til, flere penge. En indgående beregning fører til det resultat, at der endnu må skaffes til veje en sum på 1,310,100 kr., og heri er endda ikke medregnet rentetabet på de allerede anvendte summer.

Denne vistnok ædrulige redegørelse fra den nedsatte kommission havde nær bragt selskabet til for-

tvivlelse og væltet hele det værk, der med så lyst håb var begyndt for de halvtredie år siden. At fuldføre arbejdet uden penge var umuligt; men at skaffe sådanne frem syntes lige så umuligt.

Stillingen var jo sådan, at hele den indbetalte aktiekapital var opbrugt, ligeledes de 100,000 kr., som straks var bleven laant. Og nu lånet i 1875 på 600,000 kr.; også dette var opbrugt til sidste skilling. Kommissionens redegørelse, som man i styrelsen havde håbet på skulde fremskaffe ny villighed til lån hos pengemarkedet, virkede modsat.

Men styrelsen vilde dog ikke give op.

Det var i november 1875, kommissionen afgav sin trøstesløse betænkning, og man gik nu til at indskrænke alle udgifter til det mindst mulige. Man opgav alle de ellers påtrængende kultur- og opdyrkningsarbejder. Disse udført havde kommissionen anslået til at ville koste 440,000 kr. Man opgav anlæg af de 5 mil veje, anslået til 90,000 kr. Ligeledes opgav man at få vandstanden sænket til de 4¾ meter; man måtte nøjes med de 2,8, man var nået til. Heller ikke turde man foreløbig indlade sig på at gøre kanalen bredere.

Men selv alt dette spart kunde ikke redde stillingen. Penge måtte der skaffes.

18. Salgsplaner.

Da dukker tanken op, om det ikke skulde være muligt at begynde salg af selve den inddæmmede jord. Det var især prokurator Jørgensen, som var tankens talsmand. Han indgav til styrelsen et udførligt forslag herom.

Det må nu bemærkes, at der til nærboende lodsejere allerede var solgt mindre arealer til i alt op mod 200 tdr. ld., men disse småstykker, der havde nået en pris af 530 kr. pr. td. ld., lå umiddelbart op til kanaldiget og ved vejen tæt inden for dette. Men salget syntes nu at ville standse, da det kom frem, at der ikke tænktes på at få bygget veje eller broer ud over fjorden. Under sådanne omstændigheder var der ingen købelyst.

Jørgensens plan gik ud fra som en kendsgerning, at om foretagendet nu brød sammen, vilde alle aktiebreve med det samme være plat ud værdiløse. Men hvad om nu alle aktionærerne fik lov til at overtage jord til eje mod at betale med deres aktiebreve. Beregnede man jordens værdi til 530 kr. pr. td. ld., kunde man f. ex. sige, at for hver således indbetalt aktie, lydende på 100 rdlr. måtte ejeren få kvitteret 150 rdlr. for hver td. ld., han købte mod at udbetale det øvrige af købesummen kontant. Kanske man da på den måde kunde redde de ellers værdiløse aktiebreves pålydende for ejerne, samtidig med at man atter fik penge mellem hænder og således skaffe mønt til derfor at bygge de nødvendige veje, broer o. s. v., kort sagt efterhånden ad den vej føre værket sin fuldendelse i møde.

En simpel beregning kunde oplyse om, at hver td. ld. for øjeblikket stod selskabet i 230 kr. Hvis da salg på de ovennævnte vilkår kunde finde sted, vilde der kunne tjænes gode penge. Og for at gøre begyndelsen stiller Jørgensen i udsigt, at han muligvis på disse betingelser vilde kunne skille selskabet af med 500 tdr. ld.

Styrelsen modtog dette forslag »med åbne arme«. Her er måske den længe eftersøgte redning. Et møde for styrelsen blev straks den 9. novbr. foranstaltet, og planen indgående drøftet.

Det vedtoges, at hvis der blot fremkom et nogenlunde antageligt tilbud om køb af et større areal, da vilde styrelsen indstille til generalforsamlingen, at salg på den måde måtte finde sted, dog med den ændring, at aktiebreve på 200 kr. (100 rdlr.) kun måtte gælde for 280 kr. som betalingsmiddel.

Denne beslutning meddeltes af formanden Zytphen Adeler skriftligt til Jørgensen.

Allerede den påfølgende dag, 22. novbr., meddeler Jørgensen styrelsen, at han er villig til på de af styrelsen nævnte betingelser at overtage 700 tdr. ld., ja muligvis indtil 1000 tdr. ld., om dette måtte ønskes, og han lader medfølge en i alle enkeltheder fuldt udarbejdet købekontrakt.

I en skrivelse, som fulgte med, vil Jørgensen hævde, at det egentlig ikke er, fordi han just ser sin fordel i at gøre denne handel; men det er først og fremmest for at få sagen i gang. Når nemlig de tilgrænsende lodsejere og andre beboere ser, at selskabets egne ejere tør vove at købe, da vil dette oplive købelysten. Man vil faa tillid til, at veje, broer o. s. v. snart vil komme, og således vil alt hurtigt komme i orden til ny fremstød for selskabet mod det store mål: en fuldendt inddæmning, udpumpning og kultivering af Lammefjorden.

Jørgensen er ved godt mod; her er åbenbart vejen ud af uføret.

Men hvad skér?

I styrelsesmødet d. 9. novbr. havde landvæsenskommissær Larsen tilfældigvis ikke været til stede. Men i et nyt møde d. 14. dcbr. optrådte han med stor styrke mod Jørgensens plan om salg. Og da Larsen skulde være den sagkyndige i landbrugsspørgsmål, blev styrelsen ængstelig for, at den her havde vovet sig ud i et hængedynd, hvorfor den ved en ny afstemning kuldkastede sin beslutning af 9. nvbr. Jørgensen fik besked om, at den givne tilladelse blev taget tilbage.

Denne ny afgørelse skyldtes altså Larsen, der fik den gennemført med fire stemmer imod formanden, Zytphen Adelers, der fremdeles fandt forslaget brugeligt.

Foreløbig gik således alt ved det gamle, d. v. s. alt stod stille.

På generalforsamlingen d. 16. maj 1876 blev styrelsen på ny tilholdt om at søge nyt lån. Det lykkedes virkelig endnu en gang at fremskaffe et lån. Det var »Internationale bank« i Hamborg, der gik ind på at yde 180,000 kr. Nu tog også landmandsbanken mod til sig og gik med til at låne endnu 60,000 kr. Dermed kunde atter fortsættes i den påfølgende sommer.

Men salgsplanen blev ved med at spøge blandt aktionærerne. Og det førte til, at styrelsen igen gav sig til at drøfte sagen. En ny salgsplan blev udarbejdet, temmelig uklar i sine udtryk og mindre gunstig for køberne end den, der tidligere var vedtaget. Den blev fremsat i sommeren 1876; men den førte ikke til synderligt salg, og man var bestandig lige nær. Og sådan gik det til året 1878. Den vigtigste begivenhed i dette år var lehnsbaron Zytphen Adelers død; han havde været sjælen i det store foretagende; der var næppe nogen, der kunde løfte arven efter ham. I stedet for den afdøde indtrådte landinspektør L. Bentzon i styrelsen.

På et styrelsesmøde d. 31. jan. 1879 fik stemmerne for salg dog atter overhånd. Fremdeles havde man jo pisken over hovedet for at skaffe kapital. Den

ny salgsplan, der i meget lignede styrelsens tidligere, blev så af denne forelagt på årets generalforsamling til dennes godkendelse. Men atter glippede det.

Aktionærerne bestod jo som bekendt af både danske og tyske. Grosserer Bernburg, som det var blevet overdraget at repræsentere alle de tyske aktier, foruden at han selv havde 20, havde efterhånden skiftet standpunkt og var fra prokurator Jørgensens parti gået over til landinspektør Larsens og var således salgsmodstander. Med sine 340 tyske og egne 20 stemmer repræsenterede han i alle spørgsmål flertallet og dermed afgørelsen ...

Jørgensen, der dog — som vi må huske — er part i sagen, stiller et regnestykke op, der viser, hvor stort et tab dette nøleri med at påbegynde salget havde påført selskabet. Regnestykket går ud på, at havde man solgt i 1875 efter hans forslag, da vilde der paa hver aktie være tjænt 50 pCt., mens der nu 1879 eller 1880 kun kunde være opnået 15 pCt. Så store var de udgifter, der efterhånden var løbet på. Det er dog selvsagt vanskeligt at se, om han heri har ret.

Året 1881 bragte selskabet til fortvivlelsens rand. I styrelsesmødet d. 28. oktbr. vedtoges det, at såfremt der ikke i de nærmeste dage skete en vending til det bedre, da vilde man indvarsle til en extra-ordinær generalforsamling og dèr gøre aktionærerne kendt med det uholdbare i stillingen og erklære selskabet ude af stand til at fortsætte.

At rejse ny lån havde vist sig at være umuligt. Ingensteds var der pengelån at få; nu syntes »alle sunde lukkede«. Selskabets skæbnetime var inde. Sammenbruddet stod for døren.

19. Redningen.

Da — i sidste øjeblik sker det ufattelige.

En af de største banker i Hamborg*), som var under likvidation, stiller pludselig hele sin betydelige beholdning af Lammefjordsaktier til salg ved offentlig auktion.

Det udbudte repræsenterede i alt 255,000 kr.

På dette blev Bernburg opmærksom, han byder derpå og får virkelig det hele slået til for den latterlig ringe sum af 4,000 mark.

Bernburg hævder senere, at det havde været hans agt at købe disse aktier for derved at kunne fremskaffe »det så meget eftertragtede salg« af inddæmmet jord. Prokurator Jørgensen skumler dog over, at Bernburg ikke lod selskabet overtage de indkøbte aktier; dem beholdt han selv personlig og drog mægtig fordel deraf senere.

Dette være nu, som det vil. Nu blev sagen om salg i det store taget op. Et selskab blev dannet, grupperet om Bernburg med det formål — på de tilbudte vilkår — at købe de såkaldte »Stubberup enge«, vel nok det bedste og værdifuldeste stykke af hele det inddæmmede areal.

Her kunde da Bernburg ved at betale med de så billigt erhvervede aktier tjæne store penge for sin egen del.

Men alligevel; netop ved at Stubberup enge, 1300 tdr. ld., blev solgt og betalt med en sum, der i alt løb op til 774,078 kr., fik »selskabet til Lammefjordens inddæmning« atter penge i kassen. Selskabet var red-

*) »Internationale bank«, med hvem der havde været ført forhandlinger om at oprette en stor herregård af det inddæmmede areal.

det fra fallit, og Bernburg var »den reddende engel«*).

Man tog nu straks fat på en yderligere sænkning af den inddæmmede søs vandstand, sådan at man nu nåde ned til 3⅔ meter under dagligt vande.

Hermed opnådes blandt andet, at søen nu fik så bestemte grænser, at der opstod mulighed for at kunne få den solgt, hvad der ligeledes vilde give rede penge og spare styrelsen for en mængde bryderier.

20. Forpagtning af fiskeriet.

Ved en skrivelse af 3. juli 1875 havde prokurator Jørgensen henledt opmærksomheden på, at nu måtte det tidspunkt nærme sig, da alt fiskeri af uvedkommende måtte ophøre. Jo mindre søen blev, des mere sammentrængt blev fiskebestanden, og desto lettere og mere indbringende blev fiskeriet. Han foreslog, at det — efter en kraftig aflysning overfor vedkommende — blev forpagtet ud.

Styrelsen fulgte ønsket. Fiskeriet blev udbudt til forpagtning på 5 år ved auktion d. 26. aug. 1875. Tømmermester C. Clausen i Holbæk blev højstbydende, og for en årlig afgift på 4250 kr. blev det ham tilstået for 5 år.

21. Fiskerkrigen.

Men nu fremkom der et mægtigt røre.

Skønt alle oplandets fiskere havde fået betalt og modtaget den sum, der med dem var aftalt for at give afkald på fremtidigt fiskeri i den inddæmmede fjord, så viste det sig dog nu, at aflysningen vilde ingen agte. Man henholdt sig her til et frivillig afgivet løfte, fiskerne havde fået, at de måtte fiske i inddæmningen, »så længe forholdene tillod det«. Det vage og noget tågede udtryk fortolkedes. Man hævdede, at om aktieselskabet endda selv vilde have drevet fiskeri, så kunde man måske have givet afkald på de utrolige mængder af fisk, som lidt efter lidt blev drevet sammen i den stadig formindskede sø. Men når man nu forstod, at fiskeriet skulde forpagtes ud til vildfremmede mennesker og således unddrages egnens folk, så vilde forbudet ikke blive respekteret.

*) »Stubberup enge« blev senere udskiftet og solgt.

Styrelsen henvendte sig da til politiet om hjælp; men her mældte sig nu en ny vanskelighed, idet birkedommer Muus i Nykøbing for nordsidens vedkommende vilde mene, at politiet ikke hermed havde noget at gøre, mens herredsfoged Meinert i Holbæk for sydsidens vedkommende straks trådte til og ved plakater, slået op langs sydsiden, lod tillyse, at fiskeri af uvedkommende vilde blive betragtet som tyveri og straffes derefter. Han indledede i den anledning sag mod ikke mindre end 36 personer.

Dog, det uholdbare i denne dobbelte opfattelse af politiet var jo indlysende, hvorfor styrelsen nu henvendte sig til ministeriet og udbad sig en afgørelse af spørgsmålet. Men heller ikke ministeriet vilde afsige en sådan kendelse. Sagen blev her henvist til domstolenes afgørelse.

Der var da ikke andet for end begynde proces. Fiskeriforpagter Clausen lod udtage stævning mod en fisker, der d. 18. dcbr. havde stanget ål på isen. Men ved Dragsholms birks politiretsdom blev han frifunden. Dommeren stadfæstedes senere af overretten d. 3. juni 1878.

Ålestangernes antal voksede nu med svimlende fart. Netop under sagens behandling ved retten var

det kommen for dagen, hvilke utrolige mængder af fisk, især af de dyre ål, der fandtes i den lille afspærrede sø. Ikke alene folk i de tilstødende egne drog nu ud på fiskeri i søen, men længere og længere borte fra kom man i samme ærinde. Helt inde fra det indre Sjælland kom man agende med både på vognene; mens man til søs ind gennem Issefjorden kom sejlende fra de sjællandske kystegne; ja, mange helt ovre fra Jylland så man i flotillerne, der efterhånden lagde til på dæmningens yderside, hvorefter man gav sig i lag med at slæbe bådene op over dæmningen og ind i søen, hvorved dæmningen på flere steder led stor skade. Og mens forpagtningskontrakten med Clausen lød på, at han kun måtte have to både i søen, og overhovedet ikke måtte formindske fiskebestanden, så kunde man nu til tider se 30 til 40 fiskerbåde i den mest hensynsløse virksomhed med at udtømme — ofte ødelægge — fisken. Her fiskedes bl. a. med trawlredskaber, der trude med helt at ødelægge yngelen. Men hvad gjorde det, blot man fik bådene fyldt. Der siges da også, at der har været både, der i løbet af sommeren fiskede indtil for 2500 kroner.

Ålestangningen på isen om vinteren dreves på samme ødelæggende vis. Kun de store ål brød man sig om at bære med derfra; de små, man havde stanget, lod man blive liggende på isen, til de ynkelig omkom.

Hverken aktieselskabets styrelse eller fiskeriforpagteren havde åbenbart havt nogen anelse om denne uhyre fiskerigdom, som fandtes i den lille dybtliggende sø.

Når retten til at forbyde fiskeri kunde gøres tvivlsom, da skyldtes det § 6 i den kgl. bevilling af

13. marts 1873 til at inddæmme fjorden. Denne § lyder som følger: »Bevillingshaverne (aktieselskabet) skal være uberettiget til at formene, at fjorden ligesom hidtil benyttes til sejlads, fiskeri, optagning af tang m. m., så længe sådant efter forholdene kan finde sted«.

Men denne § vilde først ophæves den dag, da selskabets fulde ejendomsret til alt det inddæmmede land godkendtes. Og det vilde først ske, når betingelserne derfor fra selskabets side var fuldført. Og dertil hørte blandt andet den ting, at vandstanden var sænket til de 4¾ meter.

Da der overhovedet på det daværende tidspunkt ikke var udsigt til, at dette kunde ske i overskuelig tid, så blev der til regeringen sendt ansøgning, om man ikke måtte få vandstandens sænkning indskrænket til de 3 meter, som man den gang, 1877, var nået til, og om så som følge deraf § 6 måtte sættes ud af kraft, og den fulde ejendomsret indtræde — også til søen og dens fisk.

Ministeriet svarede, at før en sådan tilladelse kunde gives, måtte det først have en landvæsenskommissions udtalelse derfor.

En sådan kommission blev nedsat, og i følge dens velvillige udtalelse fik selskabet så d. 21. nvbr. 1877 fra indenrigsministeriet meddelt, at ejendomsretten hermed i ét og alt var tilstået selskabet, således at selv om vandstanden kun var nået ned til 3 m, så skulde § 6 alligevel være ophævet og bortfalden.

Herredsfoged Meinert i Tudse herred lod nu offentlig tillyse i blade og ved opslagne plakater, at efter denne afgørelse var det på det strængeste forbudt under nogen form at drive fiskeri i Lammefjordssøen. Overtræderne vilde blive idømt straf.

Ligeledes indfandt sig politimesteren i Odsherred ved et møde med fiskerne på nordsiden og tilkendegav dem det ulovlige i at blive ved at fiske.

Men lige meget hjalp det.

Så greb også amtmand Benzon i Holbæk ind. De to politimestre fik ordre til at træffe uopholdelige foranstaltninger til at fjærne alle fiskerbådene fra søen.

Det hjalp i øjeblikket; men kort efter var det lige galt. Der blev ikke andet for: vilde C. Clausen have noget udbytte af sin forpagtning, da måtte der gribes til kraftigere midler. Han gik da over til at leje vagtmandskab til at følge den vagthavende politibetjænt og, om det gjordes nødvendigt, gå angrebsvis til værks mod de pågældende fiskere.

Denne ordning syntes at hjælpe.

Det skete således ved en bestemt lejlighed, at der for fulde sejl kom som en moderne vikingeflåde ikke mindre end 20 både med 60 mand om bord glidende ind mod dæmningen. Det var de ombordværendes agt at bane sig vej over dæmningen, selv om dette skulde ske med magt. Da man imidlertid fra »flåden« så den store forsvarsstyrke, tabte dog de fleste modet; 13 både strøg sejlene og blev liggende et stykke borte og turde ikke gå videre; de øvrige 7 fortsatte imidlertid sejladsen helt ind mod dæmningen; men da de fik øje på politibetjænten som anfører for forsvarerne, tog også disse reb i sejlene, bøjede af og sejlede atter bort sammen med kammeraterne længere ude.

Hele egnen var næsten som »på krigsfod«.

Nu rykkede selve amtmand Benzon i marken med »bekendtgørelse« af 17. juni 1882. Her var forbuddet skærpet. Alle uvedkommende forbydes kort og godt at betræde eller færdes på dæmningen, på glaciet og forstranden så vel som på voldene langs landvandskanalerne inddæmningen rundt.

Denne bekendtgørelse viste sig imidlertid at være et slag i luften. To overtrædere var blevet nappet af politiet. De blev ved underretten hver idømt en bøde på 40 kr.; men ved at lade sagen gå til overretten blev de bægge frifundne. Dette begrundedes ved, at amtmanden ikke skønnes at have myndighed til at udstede et sådan forbud, der kan pådrage overtræderne straf.

Der var en tid tale om at lade sagen gå til højesteret; men det skete dog ikke, og birkedommeren i Nykøbing tog da anledning deraf til at bekendtgøre, at amtmandens forbud herefter måtte anses som bortfalden.

Da fiskeriforpagter Clausen på den måde så sig henvist til privat søgsmål, tog han en kraftig beslutning og lod i kort tid ikke mindre end 100 søgsmål anlægge. Og her gik det slemt ud over »overtræderne«; alle blev idømt bøder fra 40 til 50 kr. og erstatninger af op til 500 kr.

En af disse anklagede var fisker Anders Jensen af Plejerup mark. Han anklagedes for, at han ved nattetid havde trængt sig ind i den inddæmmede fjord. Han havde medført en båd, og den havde han slæbt over kanaldiget, og dernæst over den tørlagte bund, ud til søen, hvor han derefter fra båden skal have fisket eller stanget ål.

Den 11. august faldt dom, og han blev idømt 50 kr. til Holbæk amts fattigkasse, 120 kr. i erstatning til Clausen og desuden 40 kr. i procesomkostninger.

Denne mand indanker sagen for overretten. Her faldt dom d. 9. marts 1883; men den lød på bekræft-

else af underretsdommen: Fra indenrigsministeriets skrivelse af 21. nvbr. 1877 måtte ejendomsretten tilhøre selskabet; og den afgørelse bør ved magt at stande.

Anders Jensen opnåde kun at blive idømt også denne proces' omkostninger, 80 kr.

Men nu vilde han drive sagen til det yderste. Den gik til højesteret. Udfaldet blev dog det samme. Dommen blev stadfæstet d. 21. maj 1883.

Dermed var endelig retspørgsmaalet afgjort.

Skønt underretsdommen straks ved sin fremkomst var blevet trykt og kundgjort i alle de stedlige blade, og skønt den endog var bleven oplæst ved alle kirker i Dragsholm birk, vedblev man dog med det ulovlige fiskeri. Der var dage, hvor der kunde tælles indtil 50 sådanne »fiskere« ved søen og på dens bredder. Først efter at højesteretsdommen på samme måde var bleven kundgjort, stilnede det endelig lidt af, selv om det ingenlunde helt ophørte.

Hele dette voldsomme postyr kom blandt egnens folk til at gå under navnet »fiskerkrigen«. Under den havde C. Clausen formentlig lidt store tab, og selskabet satte hans årsafgift ned til 2,000 kr. årligt i de fire år, »krigen« havde varet. Senere blev den atter sat op til de 4,250 kr.

Det sidste Skridt, der mældes om til sikring af fiskeriet, bestod i ansættelse af et særskilt fiskeripoliti med den opgave stadig at patrolliere rundt om søen for at holde øje med »fiskerne«.

At der var god brug for et sådant politi, men tillige, at tjænesten kunde have sine vanskeligheder, det ses af følgende: Natten mellem d. 11. og 12. febr. 1888 kom politiassistent Krebs på sin rundtur i spidsen for politi-patrouillen langs søens rand ved Gundestrup. Her fik patrouillen øje på 3 mænd, der var ivrigt i færd med at fiske fra isen. Da politiet nærmede sig, blev der fra »fiskerne« affyret skud imod det. De måtte da trække sig tilbage med uforrettet sag.

Nu fik politiet tilhold om også at føre skydevåben med sig på rundturene, og dette blev også oplæst rundt på egnens kirkestævner med den tilføjelse, at om nogen kunde give oplysning om dem, der havde skudt på politiet, og denne oplysning da førte til gerningsmændenes pågribelse, da vilde vedkommende få udbetalt 30 kr. i belønning; men også andre oplysninger vilde blive belønnet om end i mindre grad.

Der fremkom dog næppe noget i retning af at få oplyst, hvem der havde affyret de opskræmmende skud, og skønt der i de følgende år fremdeles var brug for den indrettede politivagt, så stilnede dog »fiskerkrigen« nu lidt efter lidt af.

22. Fiskebestanden ændres.

Interessant var det at følge den ændring, fiskeribestanden undergik, alt som vandet blev mer og mer fersk. Allerede i løbet af et års tid uddøde torsk, rødspætter og rejer. Silden viste sig mere modstandsdygtig; men den blev dog stadig mindre og mindre af størrelse og efterhånden så pilmager, at ingen brød sig om at fiske den. Størst betydning fik den åbenbart nu som føde for ålen.

Havde fiskeriforpagteren således stillet sildegarn ud, kunde man iagttage, hvordan ålene angreb de sild, der sad fast i garnet; alle den fangne silds indvolde var af ålene ædt den ud af livet.

Ud fra disse iagttagelser besluttede man sig til at frede silden som åleføde.

Ålen derimod befandt sig i Lammefjordssøen fremdeles »som fisken i vandet«.

Bestanden øgedes betydeligt ved, at den talrige åleyngel, som ved forårstid i uhyre mængder stod uden for sluserne mod fjorden og blot ventede på lejlighed til at smutte ind i landvandskanalerne, den prøvede man nu at fange dels med ketcher, dels med glasruser, for, om det lykkedes, da straks at kaste disse små påtrængende gæster ud i søen, hvor de hurtigt vokste til.

De fangne mængder af ål kunde umulig afsættes til omegnens befolkning, ikke en gang købstæderne kunde »tage fra« Men dette førte da til forbindelse med opkøbere fra Tyskland. Når ålefiskeriet hen ad forsommeren rigtig tog fart, indfandt Tyskerne sig med deres fiskekvaser ved anlægsbroen på dæmningens udvendige side. Og alt som forretningen udviklede sig, begyndte også små dampere at indfinde sig for at fyldes med de lækre og kostbare fisk. Var en kvase fuldt lastet, tog den vejen hovedsagelig til Stettin, hvor ålene løftedes over i store hyttefade, som ad de to floder Oder og Spree langsomt førtes op til Berlin. Her solgtes ålene så i de store fiskehaller eller på torvene. Disse Lammefjordsål regnedes i Berlin for at være af fineste og ypperligste kvalitét og serveredes på de store restaurationer, hvor tilrejsende danske kunde få lejlighed til at nyde den Lammefjords-ål, hvoraf ingen fandtes tilberedt i Danmark.

I landvandskanalen fandtes også en del laksørred, og i selve søen sattes yngel af tyske karper, som til en begyndelse trivedes særdeles vel. En udklæknings-anstalt for ferskvandsfisk og tropiske aquariefisk blev indrettet — noget den gang enestående i Danmark. Af den væntede man sig meget i fremtiden, og således prøvede man på forskellige måder at udslette det blodige spor, som den store »fiskerkrig« havde efterladt sig i søens fiskebestand. Det gjaldt om at få yngelen til at vokse op og udfylde de tomme pladser.

Men hvad nu udklækningen angik, da blev — ved søens formindskelse — forholdene for karperne ugunstige, og udklækningen tabte snart sin betydning.

Heller ikke gedden, som også fik indpas i søen, har givet synderligt udbytte.

Ål og lidt karper er nu omtrent søens eneste nyttefisk.

Før det store inddæmningsarbejde begyndte, havde der i tidligere dage været masser af søfugle på fjorden. Store mængder af vibe- og mågeæg opsamledes hver sommer på øerne i fjorden. De savnedes sjældent på den årstid ved frokostbordet på Dragsholm. Men nu var med inddæmningen den herlighed forbi. En del vildgæs og vilde svaner kunde jo nok i træktiden slå sig ned i søen og indbyde til jagt; men det blev dog aldrig til store ting. Enkelte harer fandt også vej ud på den store inddæmmede, uopdyrkede flade. De var gærne særdeles store og fede; men heller ikke denne jagt gav synderligt af sig, og da senere jorden udstykkedes og blev dyrket op, indskrænkedes deres tal yderligere og blev betydningsløst.

23. Søen sælges.

Det særdeles indbringende fiskeri i søen førte nu fiskeriforpagteren C. Clausen ind på den tanke

at købe søen af aktieselskabet. Han og broderen, murmester J. D. Clausen af Holbæk, indledede underhandlinger derom; men idet man mindedes årsagen til fiskekrigen, forlangte man, at selskabet, før handelen med søen gik i orden, skulde ad rettens vej fremskaffe en »ejendomsdom« for, at søen også virkelig tilhørte selskabet, og at ingen anden kunde gøre fordring på nogen som helst del i ejendomsretten dertil.

Det hjalp ikke, at selskabet gjorde gældende, at indenrigsministeriet ved sin afgørelse af 21. nvbr. 1877 jo fuldt ud havde anerkendt en sådan ejendomsret, og at de fældede domme over fiskerne netop havde støttet sig hertil; køberne blev ved deres, og selskabet besluttede sig da til at føje dem. Der blev udtaget stævning, og såvel ved Tudse-Merløse herred som ved Dragsholm birk faldt da i sommeren 1885 »ejendomsdom«, der selvfølgelig tilkendte selskabet søen som ejendom. Dermed måtte sagen vel være i orden.

Men her gjorde man regning uden vært, d. v. s. uden den ufortrødne fisker Anders Jensen fra Plejerup. Han forlangte sagen indanket for overretten. Men denne stadfæstede (23. aug. 1886) kun underrettens dom.

For nu til det yderste at slå det fast og dermed dræbe enhver tvivl om den ting, lod aktieselskabet sagen gå til højesterets afgørelse.

Dog også her fulgte Anders Jensen med og lod sit syn på spørgsmålet forfægte. Men højesteret stadfæstede d. 8. nvbr. samme år under- og overrettens afgørelse.

At brødrene Clausen dog ikke har været i tvivl om, hvad udfaldet vilde blive, kan ses deraf, at længe

før dommen faldt, havde de købt søen. Det skete allerede 15. marts 1884.

Købesummen var 360,000 kr.

Ved denne handel så vel som ved salget af Stubberup enge kom aktieselskabet ud over alle økonomiske vanskeligheder. Nu havde man penge i kassen til dermed at fuldføre, hvad man hidtil ikke havde kunnet magte.

I 13 år drev nu brødrene Clausen det rige fiskeri i Lammefjordssøen, men d. 16. febr. 1897 afhændede de atter søen, og denne gang kostede den ved salget 425,000 kr. Brødrene havde gjort en god forretning.

Køberne var det København-ske: »aktieselskabet til fremme af dansk ferskvandskultur«. Dette selskab må åbenbart have næret store forventninger til denne sin ny store ejendom. Som et udtryk herfor må vist nævnes indretningen af den dyre, men også enestående udklækningsanstalt ved Audebo — den gang uden mage i vort land — beregnet på at skaffe karpe-yngel til selskabets indsøer. Det må for selskabet have været følt som en dyb skuffelse, at det efterhånden viste sig, at karpeavlen i Lammefjordssøen ikke vilde lykkes.

24. Lodsejerlaget bliver førende.

Men nu dukker ny planer op.

I året 1904 var det stedlige »lodsejerlag« vokset så stærkt til, at det nu kunde besætte den formandsplads, som det gamle »aktieselskab til Lammefjordens tørlægning« hidtil ene havde rådet over. Og den første formand, valgt af selve fjordens beboere, blev da Niels Hansen Risegård.

Fra det øjeblik kom der ny fart i tingene. Længe havde der været talt om en ny sænkning af søens

vandstand. På mange af fjordejendommene føltes ulæmperne ved, at det endnu ikke var sket. For den bevægelse stiller Risegård sig i spidsen.

Hvad lodsejerlaget angik, da var det næppe vanskeligt at få dette til at optage planen; men hvad vilde »ferskvandsforeningen« sige til en sådan sænkning og dermed formindskelse af søen?

Den 12. Juli 1904 blev foreningens styrelse indvarslet til møde angående sænkningen. Den skulde nu ned til de 4¾ meter under dagligt vande. Driftsdirektøren oplyste tillige, at lodsejerlagets formand var kommen til stede for at udvikle og begrunde planen.

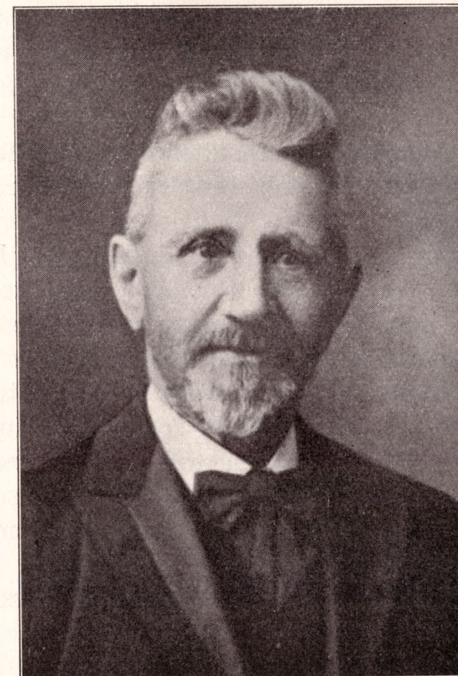
Risegård udviklede nu for styrelsen, hvordan »landet lå«. Ejendommen »Lammefjordssøen« bestod med sø og omgivelser af ialt omtr. 3,000 tdr. ld. Af disse kunde man regne 753 tdr. ld. for tørlagt nu, mens søens vandflade udgjorde omtr. 2250 tdr. ld. Blev vandstanden nu yderligere sænket til de 4¾ meter, således som den oprindelige plan for inddæmningen gik ud på, da vilde »aktieselskabet til fremme af dansk ferskvandskultur« få tørlagt ca. 1440 tdr. ld., således at den tilbageblivende sø kun udgjorde 1,000 tdr. ld., mens det tørlagte areal vilde vokse til omkring 2,000 tdr. ld. Risegård trode, at dette indvundne land vilde være af værdifuld beskaffenhed, og endelig måtte også erindres, at de 753 tdr. ld., der allerede var tørlagte, ved sænkningen vilde yderligere vinde i værdi.

Hvad selve søen angik, vilde fiskeriet blive betydelig lettere og mindre bekosteligt i denne mindre end i den tidligere større sø.

Taleren mente for resten, at lodsejerlaget som hidtil måtte foretage pumpningen også ned til de

4¾ meter, hvorimod da ferskvandsselskabet i stedet for 900 kr. for fremtiden skulde yde 4000 kr. årligt til pumpningen.

Styrelsen lovede at overveje sagen.

Niels Hansen Risegård.

Kort efter forelægger Risegård forslaget i lodsejerlaget. Det har dog her undergået den ændring, at »ferskvandskulturen« i stedet for at betale en årlig sum for udpumpningen gik ind på i lighed med deltagerne i lodsejerlaget at betale efter »dele« eller andele af det tørlagte areal.

Der blev nu d. 21. jan. 1905 afholdt fællesmøde af de to selskaber.

Man enedes om i bægge selskaber at arbejde på at komme til enighed om planens virkeliggørelse.

For yderligere at lette sænkningen, fik lodsejerlagets styrelse vedtaget, at de af lagets arealer, der hidtil havde været lavtliggende og plaget af vand, ved sænkningen skulde udrede større afgift end hidtil.

I den følgende tid afholdtes nu en række møder om sagen, snart i det enkelte selskab og snart fællesmøder af bægge.

Under disse nærmede man sig lidt efter lidt hinanden, og endelig d. 21. oktbr. 1905 udstedtes declaration om den endelige overenskomst: de enkelte punkter lyder da på, at lodsejerlaget skal sikre vandstanden sænket til 4¾ meter (15 fod) i årstiden fra 15. april til 15. juli og til 14 fod fra 15. juli til 1. oktbr., men til 13 fod i den øvrige tid af året.

Som gengæld herfor skal ferskvandsselskabet betale »dele« af alt det, der i deres ejendom ligger over 14 fods-kurven.

Og således gik det til, at også »aktieselskabet til fremme af dansk ferskvandskultur« endte med at blive en del af »lodsejerlaget«.

Til hjælp ved denne forøgede pumpning anskaffedes 1905 to små vindmøller og året efter endnu en, »den store vandmølle«.

Heller ikke hermed standsede man; i året 1914 gjordes et nyt fremstød; efter overenskomst med det store »Svinninge elektricitetsværk« blev der nu prøvet til med elektriciteten, idet en af sneglene fra nu af blev drevet ved elektrisk kraft.

Nu forløb en del rolige år; men d. 17. marts 1917 kom man atter et lille skridt videre, idet laget gik ind på at holde vandstanden nede på de 14 fod også om vinterhalvåret, imod at ferskvandsselskabet tog lidt flere andele i udgifterne.

Dog, nu var dette selskab kørt træt. Søen havde ikke svaret til forventningerne; den 24. maj 1918 solgtes den tilbageværende sø til forpagter Hans Buhl af Holløse mølle og overretssagfører Viggo Holm.

Købesummen var 187,500 kr.

Imidlertid fortsatte N. H. Risegård sit arbejde for en bedre og billigere ordning af arbejdet med udpumpningen, og d. 19. nvbr. fremkom han ved lodsejerlagets generalforsamling med plan om en udvidelse af vindmotoranlægget, hvorved vandstanden om sommeren kunde presses endnu lidt ned. Men her fremstod nu den ene af søens ny ejere og hævdede, at det vilde skade fiskeriet, om vandstanden om sommeren blev yderligere sænket, hvis sænkningen ikke også blev udstrakt til samtidig at gælde for vinteren.

Risegård fastholdt dog sit forslag, der nærmere bestemt gik ud på at få anskaffet to ny store vindmotorer, dog sådan, at disses pris ikke måtte overstige 100,000 kr.

Forslaget blev vedtaget, og de to ny vindmotorer anskaffet. Året efter standsede brugen af de gamle motorer; den ene af dem blæste ned i en storm.

I året 1924 vedtog lodsejerlaget at holde vandstanden nede paa 15 fod, ca. 4¾ meter, det hele år rundt — altså også om vinteren.

25. Nyt salg af søen.

Ved vandstandens sænkning var søens omgivelser kommen til at ligge så højt, at en del mindre lodder var blevet bortsolgt, så den nuværende sø med

sine bredder kun udgjorde et flademål — land og vand — på 950 tdr. ld. Og dette skiftede nu på ny ejer. For 100,000 kr. blev to ny mænd, forpagter Poul Larsen af Frederiksværk og repræsentant Svend

Udbedring af dæmningen, vindmøllerne ved Audebo.

Skovgård af København, tilstået ejendomsretten til denne formindskede Lammefjordssø.

Købekontrakten er undertegnet d. 8. dcbr. 1924.

Ved vandstandsmålinger havde det vist sig, at siden vindmøllerne i 1905—6 trådte i virksomhed, havde søens vandstand gennemsnitlig i 16 år været holdt nede på godt 16 fod (ca. 5 meter) under daglig vande om sommeren. Og da arbejdet for at komme endnu dybere ned vedblev, begyndte de sidstnævnte ny ejere at frygte for, at det med fiskeriet vilde tage en sørgelig ende. De nedlagde da for retten påstand på, at vandstanden ikke yderligere måtte sænkes, da deres ejendom derved vilde tabe i værdi.

Sagen gik til østre landsret, der d. 11. april 1926 kendte for ret, at lodsejerlaget har for tiltale fri at være. De to ejere af søen skulde betale 300 kr. i sagsomkostninger).

Hermed havde »laget« fået dom for, at sænkning til en hvilkensomhelst dybde måtte betragtes som tilladt.

26. Private udpumpninger.

Flere lodsejere havde imidlertid prøvet på egen hånd og eget areal at få vandstanden sænket endnu yderligere ned under de $4\frac{3}{4}$ meter ved at inddige arealet og derefter udpumpe vandet i hovedløbene eller i søen. Dette er således sket på den store ejendom »Hagesholm« (ejer: Johannes Clausen, Stubberupholm), hvor vandstanden er sænket endnu 8 fod altså lige ned til 23 fod (ca. $7\frac{1}{4}$ meter) under havets overflade. Udpumpningen foregår her dels ved vindmotor og dels ved petroleumsmotor. Derved er af ejendommen yderligere blevet tørlagt omtrent 550 tdr. ld., der nu er god og dyrkbar jord.

Proprietair Johannes Clausen.

På Hørve Lammefjord anvendes et sted til en

lignende mindre sænkning en vindmotor, og på Fårevejle Lammefjord anvendes en elektrisk pumpe, der automatisk ligeledes holder vandstanden lavere nede end i søen.

27. Værkets fornyelse.

Imidlertid begyndte nu det gamle pumpeværk med sine dampdrevne snegle efterhånden at forældes og blev som følge deraf for dyrt i driften. Med sine 5 dampmaskiner, sine 6 kedler og 8 snegle måtte det egentlig siges at have virket godt; men 50 år vil sætte mærker.

I de senere år havde man kun brugt de 3 snegle; men af dem havde den ene fået indlagt elektrisk drivkraft. Disse 3 snegle tillige med de 2 vindmotorer — der pumpede vandet op i to afsatser — kunde til sammen udpumpe 2,7 kubikmeter i hvert sekund.

Efter indgående forhandlinger skred lodsejerlaget da til en fornyelse. Den 6. marts 1926 sluttede det gamle pumpeværk sin virksomhed, og i årets løb indbyggedes nu et nyt, som blev indviet med en større festlighed på Gundestrup kro d. 20. decbr. Her var en stor og meget repræsentativ forsamling til stede, og almindelige tilfredshed herskede med, at sagen så snart og så godt var bleven ført igennem.

Selve den mægtige centrifugalpumpe er indkøbt i Holland, da den ikke kunde fremstilles her i landet i den størrelse. Alt det tilhørende maskineri er derimod lavet på danske fabriker. Denne pumpe må sikkert regnes for noget nær det ypperste, nutiden har at opvise på dette område. Den er langt den største, der findes i Danmark, tre gange større end den hidtil største. Og dertil er den gået over fra

brug af damp til elektricitet. Denne fås fra det store »Nordvestsjællands-højspændings-elektricitetsværk« i Svinninge. Dens brug af elektricitet er beregnet til 200,000 kilowatimer om året.

Anlæget ligger foran den gamle pumpestation. Det er bygget sådan, at om det utænkelige skulde ske, at dæmningen blev gennembrudt og vandet strømmede ind, så skulde det dog ikke skade anlægget eller hindre det i når som helst igen at begynde udpumpningen.

Pumpen, der står 3½ meter under fjordens daglige vande, er anbragt som i en dykkerklokke. Maskinrummet er bygget af vældige, uigennemtrængelige jærnbetonmure, omtrent som et betonskib.

Mens det gamle pumpeanlæg kun kunde løfte 2,7 kubikmeter vand de 4¾ meter op pr. sekund, så er den ny pumpes ydeævne oppe på 3,4 til 4,2 kubikmeter.

Men her skal jo også udpumpes 100 millioner tdr. vand årligt, idet nedbøren på Lammefjorden er beregnet til 300 millioner tdr. Deraf fordamper 100 millioner tdr., plantevæksten tager andre 100 mill., resten, 100 mill., skal pumpningen skaffe bort. Af dem er igen de 25 mill. beregnet til at løftes af vindmotorerne, de 75 mill. af den ny pumpe.

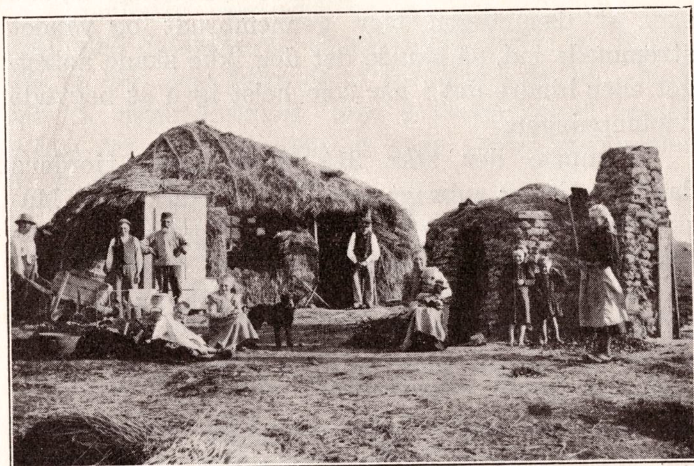
Den samlede anlægspris blev ca. 70,000 kr.

28. Odsherredsbanen.

Af stor og indgribende betydning for hele Lammefjordens vé og vel blev det, da Odsherredsbanen endelig i 1898 blev anlagt. To planer kæmpede oprindelig om sejren. Den ene gik ud på, at banelegemet skulde føres over selve dæmningen fra Audebo til Gundestrup og derfra videre til Nykø-

bing. Dette var det nord for fjorden liggende Odsherreds plan. Dens gennemførelse vilde med et slag bringe herredet et par mil nærmere København.

Det blev dog den anden plan, der sejrede, og det var nærmest hensynet til lammefjorden, der her

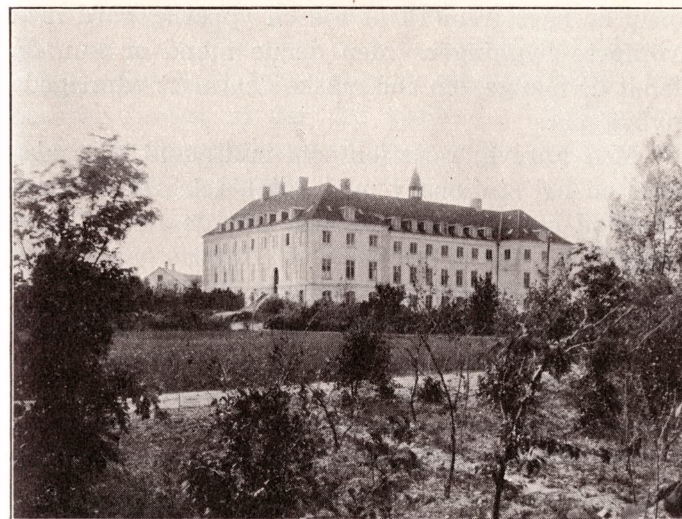

Nybyggerbarakker.

gjorde sig gældende. Linien kom til fra Hørve at gå ud forbi øerne til Asnæs. Hele det inddæmmede land blev derved omtrent delt midt over af Banelegemet. Og da der byggedes station ved Mellemøen ude midt i fjorden, så var dermed midlet kommet beboerne i hænde til at udnytte alle de rige muligheder, som det inddæmmede land så gavmildt bød dem.

Omkring Faarevejle station blomstrede snart en hel stationsby op på den gamle fjordbund, og her fandt meget af fjordens ind- og udførsel sted. Derfra går banevogne fyldt med de forskelligste ting til

udførsel, såsom østersskaller, kampesten (rullesten eller skærver), dyndgødning, tækkerør, hø, halm, rodfrugter (især sukkerroer til fabriken »Vestsjælland«), kartofler og mange forskellige havesager, navnlig dog asparges i sommertiden.

Fårevejle højskole.

Gennem disse forbedrede afsætningsforhold begyndte fjordens jordværdi at stige. Priserne på jord gik op fra 200 kr. pr. td. ld. til op over 1000 kr. Ganske enkelte jordstykker skal senere have nået op til 1500 kr. pr. td. ld. Dette var dog i efterkrigstiden.

Hjem efter hjem opstår; nogle som nybyggernes på Amerikas prærier, hvor man bor i jordhuse og halmstakke, indtil man — undertiden først efter åringers forløb — får råd til at bygge stald til

kvæget og endelig tag over hovedet til sig selv med familie. Kendte folk vil her med beundring nævne nuværende gmd. Søren Andreasen, der fra Gislinge flyttede med kone og børn ud til et sådant hårdhændet nybyggerliv på den åbne søbred; men som nu ved de gentagne vandstandssænkningers gode hjælp er nået frem til at eje en ypperlig gård med nyopførte bygninger. Men denne mand er kun én blandt de mange, om end måske den mest udprægede »nybygger«.

Med Fårevejle station som midtpunkt dannedes snart en hel stationsby med hotel, telegraf, telefon, købmænd og landhandlere med alle de forskelligste varer.

Nær op til stationsbyen, på »Flintholm«, en af de tidligere Lammefjordsøer, opførtes endelig år 1907 Fårevejle højskoles store bygninger, der ses langvejs omkring, som de løfter sig op fra den lille ø med sin have og sin betydelige træplantning.

Også: børneskoler, kommuneskoler, friskole og efterskole blomstrer frem med sigte på nybyggernes børn, hvoraf adskillige tidligere blev undervist hjemme, da der var for langt til skole.

Teglværk til forsyning af mursten og drænsrør fremstod; mejeriskorstene løftede sig mod himlen; villaer skød frem til hyggeligt aftensæde for gamle veltjænte nybyggere.

Af jordbrug findes enhver slags lige fra almindelige gårde nedad til boelssteder, statshuse og andre mindre husmandsbrug, men også opad til ejendomme som Hagesholm på omkring 1100 tdr. ld.

Naturligvis mangler der på fjorden heller ikke håndværkere og almindelige arbejdere.

28. *Skyldsættelse og — egen kommune?*

Lammefjorden er nu inddelt i over 1000 matrikulsnumre med over 500 hjem og måske over 2000 mennesker.

Da Lammefjorden efter de lovede 20 års skattefrihed endelig år 1900 blev skyldsat, fik beboerne efter ansøgning hartkornet nedsat med en fjærdedel. Der var i alt 324 tdr., men da hartkornet afløstes af ejendomsskyld, følte beboerne sig brøstholdne, idet de ikke syntes, at der ved vurdering til ejendomsskyld blev taget hensyn til den nævnte tidligere nedsættelse af hartkornet.

Der er for tiden folk i gang med et arbejde for at få denne nedsættelse godkendt hos myndighederne under henvisning til den store første-prioritet, der hviler på al Lammefjords-jord i form af »dele« til vedligeholdelsen og stadig fornyelse af alt det, der betinger inddæmningens sikkerhed. Måske vil der fra andet synspunkt her blive hævdet, at netop denne uafrystelige grundbyrde vil også have skaffet køberen sin ejendom så meget billigere. —

Afgørelsen er endnu ikke truffen.

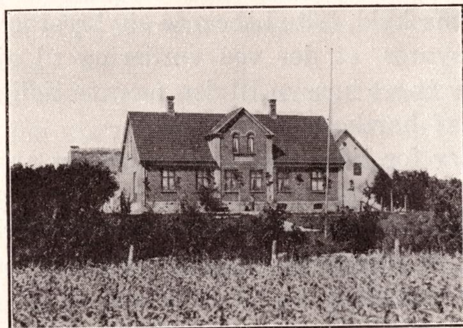
Samtidig med arbejdet for en nedsættelse af ejendomsskylden træder et andet arbejde nu også frem i forgrunden, nemlig om muligt at udskille Lammefjorden fra de andre kommuner og af det hele inddæmmede areal skabe en hel ny selvstændig Lammefjordskommune, der da selv kunde tage sine egne sager i hænde.

Johannes Clausen, Stubberupholm, der har trukket hovedlæsset i dette arbejde som i det om ejendomsskyldens nedsættelse, har talmæssigt underbygget sin påstand om, at en sådan fjordkommune vilde vinde betydeligt ved adskillelsen.

Heller ikke denne sag er endnu nået frem til sin løsning.

29. Kornavl og jordsalg.

Da »interessentskabet Stubberup enge« havde fået overdraget de 1320 tdr. ld. dyndjord længst inde i fjorden mod vest, var købet sket på det vilkår, at

Gården Ingersholm.

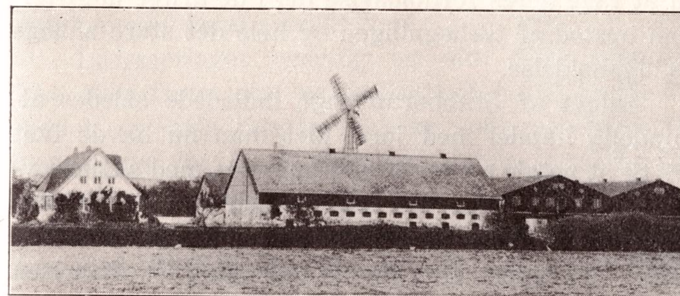
vandstanden skulde holdes nede på 12 fod (4 meter) under dagligt vande. Hvilket blev gennemført 1882. Hermed blev selskabet sat i stand til at gennemføre en god afvanding gennem et system af dybe grøfter.

Da systemet var gennemført, gik man over til som forsøg at tilså en indgrøftet fenne. Jorden blev først pløjet, harvet og — efter tilsåningen med havre — ringtromlet. Spændingen var stor og holdt sig gennem sommertiden, til den dag kom, da den modne, udmærkede afgrøde blev stillet til offentlig auktion.

Forsøget var faldet meget lovende ud, og samme dag, som auktionen blev holdt, blev også jordstykket solgt til fremtidig dyrkning. Hermed var kornavl indført på Lammefjordens bund.

Og som årene gik, udvidedes den, idet jordstykke efter jordstykke blev solgt.

Interessentskabet begyndte med at sælge til en pris af 300 kr. pr. td. ld.; men prisen steg hurtigt og nåde snart op til de 500 kr. Inden lang tid var da også de 1320 tdr. ld. solgt på nogle få sandagre nær, som blev lagt ud til byggepladser.

Stubberupholm.

Sælgerne var til freds; de havde tjænt godt, og køberne blev det ikke mindre, alt som det gik op for dem, hvor frugtbar deres ny ejendom egentlig var. Et af de følgende år oplystes det, at der paa 100 tdr. ld. en sommer blev avlet 2,600 tdr. korn. Det var mange fold, regnet efter udsæd.

Det første selvstændige landbrug på Lammefjorden anlagdes om den nyopførte gård Skovly længst vester ude. Den blev således banebryder på det område for alle de mangfoldige senere opbyggede og indrettede hjem på den gamle fjordbund.

Efter Skovly fulgte nu i hurtig rækkefølge andre gårde som Søholm, Ingersholm, Stubberupholm, Strandgård o. s. v. Også huse begyndte at dukke frem, først inde ved landvandskanalen; men efter-

hånden rykkede de dristigt længere og længere ud »fra land«.

30. »Lodsejerlaget« dannes.

I hvert et skøde, som udstedtes til de ny ejendomsbesiddere, blev der optaget en bestemmelse om, at disse købte jordstykker i al fremtid var forpligtet til at tage deres forholdsvise del i de årlige udgifter, som opstod af tørlægningen og hele det store anlægs vedligeholdelse.

Salget af Stubberup enge indledede således almindelig handel med jord, idet man nu havde fået lov til at betale en del af købesummen med aktiebrevene; men nu føltes det efterhånden som en nødvendighed at få faste og lovordnede regler for dette forhold i fremtiden. Det gav da anledning til dannelsen af det såkaldte »lodsejerlag«, hvis stiftelsesdag blev d. 8. dcbr. 1879.

Man havde fået landinspektør Petersen til at udforme en værdiberegning for hver enkelt plet af den inddæmmede jord, idet det alt blev boniteret i taxter fra 1 til 24.

Hele det inddæmmede land blev derefter inddelt i 100,000 »dele«. Købte en mand en ejendom, udregnedes i forhold til dens bonitet, hvor mange af disse 100,000 »dele« den købte ejendom udgjorde, og for hver 200 af disse »dele« fik han en stemme i »lodsejerlaget«. De jordejere, der muligvis ikke selv enkeltvis ejede »dele« nok til at stemme, kunde slå sig sammen med andre ligestillede og derved — når de 200 dele nådes — også vinde sin forholdsvise stemmeret.

Forpligtelse til at deltage i alle fælles udgifter går ind som en bestandig grundbyrde med panteret

forud for enhver gæld, der kan pådrages ejendommen.

Ved det oprindelige aktieselskabs årsmøde i Holbæk d. 7. juni 1882 gik aktieselskabet efter enkelte små lovændringer op i »lodsejerlaget«. I dette var enhver jordejer på fjorden medlem og således også selskabet selv som den største af dem alle. Enhver ejer, stor eller lille, havde den indflydelse, hans »stemmers« antal sikrede ham.

Lodsejerlaget overtog nu alle disse ejendele, løse eller faste, som aktieselskabet hidtil havde besiddet, og hvis benyttelse eller vedligeholdelse var nødvendige for det inddæmmede lands fremtid. Her kan således nævnes: dæmningen med sluser, broer, skibsbro, maskin- og kedelhus med alle dampmaskiner med tilbehør, landvandskanalen, et beboelseshus o. s. v., o. s. v.

Disse ting kan aldrig afhændes eller pantes, men er fra nu af fælleseje for alle jordejere på den inddæmmede grund.

Selvfølgelig fik det gamle aktieselskabs mænd i de første år langt de fleste stemmer; i styrelsen indsatte de to medlemmer mod de andres et medlem; men eftersom fler og fler jordlodder blev solgt til ejendom, blev forholdet efterhånden omvendt, og snart gled magten derfor over til de sidste.

I de forløbne år havde det til øjensynlighed vist sig, hvad der allerede tidligere var peget på, at hele den sydlige del af landvandskanalen var for lille til at føre det tilstrømmende overfladevand bort inden for den fastsatte tid. Det blev nu en af lodsejerlagets første opgaver at få denne kanal udvidet, helst så stærkt, at de indbyggede overfald blev gjort overflødige; ikke nok dermed: man håbede at få amtet til

efter arbejdets fuldendelse at optage landvandskanalen som et af amtets hovedvandløb.

Efter uendelig lange forhandlinger snart inden for selve lodsejerlaget og snart med amtsrådet og snart igen med nedsatte kommissioner, lykkedes det at gennemføre planen. Lodsejerlaget lod udvidelsen og oprensningen foretage på egen bekostning og gik ind på fremdeles at overtage vedligeholdelsen, mod at den hele landvandskanal så vel mod syd som mod vest og nord blev optaget mellem amtets offentlige vandløb.

Den 25. nvbr. 1891 godkendte amtet arbejdet som fuldført og overtog selv sine forpligtelser desangående.

Det hele foretagende tog 3 år at føre igennem og kostede ialt 100,000 kr., men derom var alle enige, at disse penge var vel anvendt.

31. Kamp mod ukrudt.

Kun en ulæmpe viste sig: Under kanalens oprensning lå den opkastede jord- og dyndmasse i længere tid uænset hen; og i utrolig hast myldrede da frem uhyre mængder af ukrudt. Det var især følfod og tidsler. Overalt dækkede de jordmasserne og spredte deres frø ind over det inddæmmede land til stor fortræd og mange udgifter for ejerne de følgende år.

Også andre ukrudtsplanter gjorde forsøg på at hindre udbyttet af den unge kultur. Og her må da nævnes agerkålen, som straks ved de første dyrkningsforsøg myldrede frem i utællelige millioner; ukrudtsharven og sprøjtning satte dog omsider grænser for dens formerelse og faretruende vækst.

På samme måde optrådte senegræsset eller kvikroden; favnelangt kunde den i løbet af sommeren sprede sine grådige fangearme ud gennem dyndjordens fede masse og danne et filter så tæt og så stærkt, at hestene for avlsredskaberne undertiden var nær ved at tvinges i stå af det tykke, seje rodnæt, der filtredes om avlsredskaberne.

Fik man endelig jorden pløjet op og harvet, så blev det en nødvendighed at samle disse sejlivede rødder sammen i store bunker, der i reglen blev brændt for dog at få død på dem. Stod man og så ud over de angrebne strækninger en dag ved sådan årstid, da kunde man få et stærkt indtryk af den bitre kamp med disse påtrængende gæster ved at se de mangfoldige dynger, der mest lignede små høstakke, blusse i røg og rød lue rundt om på markerne.

Men også her blev angriberne slået tilbage; de ihærdige jordbrugere vandt sejr, men kun efter en hård kamp.

Endnu en plante, vildtvoksende på den inddæmmede fjordbund, skal her nævnes; den trådte dog hurtigt i venligt og tjænende forhold til mennesket halvvejs som kulturplante. Det var tækkerøret. Flere steder, men dog navnlig ved bredderne af den ny indsø skød den til vejrs og bredte sig i mægtig frodighed.

Mangfoldige er de traver af tækkerør, som i de forløbne år er vandret fra deres våde, dyndede vugge op til fjordens og omegnens hustage, mens de samtidig har ydet deres ejermand en både betydelig og kærkommen indtægt. For enkelte arealer med simpelt rørskær, og som står under vand om vinteren, har der været betalt op til 650 kr. pr. td. ld.

32. *Opdyrkning.*

Med opdyrkningen af de store arealer gik det kun langsomt. De strækninger, der endnu ejedes af det gamle aktieselskab, henlå hovedsagelig dækket af græs. Og på disse græssletter tilbød man omegnens beboere at få deres ungkvæg og plage sommergræssede for en meget rimelig pris. Navnlig Dragsholm gods benyttede i en årrække denne fremgangsmåde for dog at skaffe sig nogen indtægt af det endnu uopdyrkede land.

Som tidligere nævnt ejedes øerne i Lammefjorden af godset, og ved tørlægningen overdroges disse da med de temmelig store strækninger uden om, hvor den såkaldte strandret gjaldt, til Dragsholm, der lod det hele indrette til sådanne kvægfolde.

Sært fremmed for danske øjne kunde det tage sig ud at se de store skarer af løsgående unge dyr strejfe hen over græssletterne. Tanken gled uvilkårligt hen på Ruslands stepper eller amerikas prærier. Kom så efteråret, og dyrene igen skulde indfanges, da kunde dette tit have sine store vanskeligheder. Et og andet af de unge dyr, der i sommerens løb havde glemt menneskene og omgangen med dem, téde sig som vilddyr og rasede mod de herrer, der nu vilde gøre sin ejendomsret til det gældende ved at lægge tøjr på det. Adskillige vil her kunne fortælle både om muntre og farlige tilfælde med de uregerlige dyr.

Enkelte lodsejere prøvede på at sælge hø og — senere også — halm til København. Høet blev kørt til Jyderup st. (på Kalundborgbanen); derfra med tog til København. Dernæst på lejede vogne til Københavns halmtorv og efter salg til køberens brugssted.

Omkostningerne herved blev dog altfor store; netto-prisen for et kilogram særdeles godt hø kunde ikke nå højere end til 2 øre, og det var for lidt.

Man gjorde forsøg med at sende høet til London. Overslaget lød her på en fortjæneste af 6 øre pr. kilogram; dette var altså betydelig bedre; men gnidningsmodstanden under udførelsen blev for stor. Denne handel fik aldrig nogen betydning.

Nu gik man også over til at udleje jordstykker til beboerne i de omliggende sogne. Lejerne tog i reglen først en kornafgrøde, hvorefter jordstykket blev udlagt med græs og kløver. På de frugtbare dyndarealer kunde kløveren, denne herlige foderplante, nå en størrelse og en frodighed, som folk sjælden havde set mage til noget andet steds.

Værst var det at få disse uhyre hømasser kørt hjem fra fjorden. Ofte var det umuligt; hvis sommeren var lidt våd, da kunde dyndvejene slet ikke bære et hølæs.

Mærkeligt var det at se sådan et hølæs køre frem ad de endnu ikke sten- eller gruslagte veje. Vognen gik som dybt nede i en bølgedal; både foran og bagved vognen betydeligt højere end netop det sted, hvorpå læsset befandt sig. Man måtte bestandig som køre op ad bakke på hele den ellers tilsyneladende så fuldstændig flade strækning.

Man opsatte da helst transporten, til frost og sne om vinteren havde hærdet vejbanen. Men på sådanne dage kunde man da også blive øjenvidne til en særdeles livlig kørsel med de store hølæs.

At lejernes marker oppe på det »gamle land« fik godt af den betydelige tilførsel af gødning, er en selvfølge; mangen en gårdmand fik herved midlet i hænde til at få sine marker sat i god gødningskraft

uden anvendelse af den dyre og endnu noget uprøvede kunstgødning.

Men på Lammefjordens dyndarealer vesterude vedblev man i en årrække at så og høste og bortsælge avlen uden at gøre sig fjærneste bekymring om tilførsel af ny gødning. Ved blot at pløje lidt dybere kom ny dyndlag frem, der ikke endnu var blevet udtømt for gødningsstoffer, og så gik det endnu en stund. Ved en foretagen boring til 22 fod var man endnu ikke kommen igennem den fede dyndmasse.

Men at denne rovdrift ikke kunde blive ved, er dog en selvfølge. Også her kom den tid, da man måtte give agrene vederlag for høstens afgrøde. Og dermed ophørte lidt efter lidt udleje af jord og bortsalg af avlen.

Man begyndte nu også at indføre ny planter, der bedre end de almindelige landbrugsplanter forstod at tilpasse sig efter forholdene. Og her må da især nævnes asparges. Forsøget med denne faldt overordentlig godt ud, og i en årrække gik den nu sin sejersgang ud over den gamle havbund, hvis saltholdighed den i høj grad yndede. Mangt et nybyggerhjem blev mer eller mindre grundlagt på aspargesdyrkningen. Den gav om forsommeren et overvældende arbejde fra tidlig solopgang; selv i de længste dage i juli kunde man se alle i huset ude på lodden at »stikke asparges«. I den tid blev der ikke sovet meget i sådanne hjem; men udbyttet kunde da også i reglen kaldes udmærket. De fleste stukkede asparges afhændedes til København.

Måske er aspargesdyrkningen dog nu noget i tilbagegang.

Også dyrkningen af forskellige sorter græsfrø

er der slået ind på. Her måtte jo især være naturlig jordbund for avl af forskellige arter af enggræs. Adskillige lodsejere har her drevet det vidt i sådan frøavl og har på den nået at blive landskendte mænd.

Træplantning blev også forsøgt, først rundt om hus og have ved de nybyggede hjem. Hvad man plantede grode i begyndelsen godt til; men sædvanlig standsede dog træerne tidlig i væksten og truede med at sygne hen. Jordbunden, der i årtusinder har ligget dybt under havets overflade, skulde først ordentlig udluftes. Her var hverken regnorme eller de bakterier, som plantevæksten så dårligt kan undvære. Det faste lér henlå som fuldstændig uigennemtrængeligt.

Tiden har dog efterhånden ændret dette i stedse stigende grad. Nu vokser læplantningen snart normalt; større og mindre plantager skyder sig hist og her frodigt frem, mens frugt- og blomsterhaver skaber hygge om og forskønner de mange nybyggede hjem.

33. *Andre værdier.*

Lå der store værdier gemt som ubrugte gødningsstoffer i de mægtige dyndarealer vester i fjordbunden, så viste der sig også andre værdier især længere østerpå. Her tænkes da især på »skallerne«.

Roder man op i de store og små »køkkenmøddinger«, der forefindes hist og her ved den inddæmmede fjords bredder, da vil man undres over de store masser af østers-skaller, som her træffes blandt disse stenalderfolkenes affaldsdynger. Fjorden må den gang have været en yppig vokseplads for østersen. Hvad menneskene har hæntet op heraf til fortæring, må dog have været som en dråbe af havet.

Derom vidner de vældige dynger af skaller, som

nu på flere steder dækker den gamle inddæmmede fjordbund i lag, der i tykkelse kan nå op mod 1 a 1½ meter. Disse østers- eller »strandskaller« har efterhånden fået en betydelig salgsværdi som hønse-

Skallegravning og -rensning.

og svinefoder ud over hele landet, ja ikke nok hermed, der er også sat i gang en ikke ringe udførsel til de omliggende lande, navnlig England og Sverige. Det er muligt, at skallerne også anvendes til andet brug, hvad der dog ikke her skal dvæles ved.

Opgravningen og maskinrensningen af disse skaller giver særlig om sommeren arbejde til mange mennesker, og udførselen af skallerne er næst efter landbruget Lammefjordens største. Udførselen sker hovedsageligt fra de nærmeste jærnbanestationer, hvorfra mængder af vognladninger hver sommer afsendes.

En anden lignende naturværdi, som den inddæmmede fjordbund her gav mennesket i hænde, var de

talrige sten, der hist og her, men navnlig omkring Lammefjordsøerne kom for dagen.

For dem blev der god anvendelse, da man endelig var så vidt, at de mange mil veje skulde udbygges. Over dyndstrækningerne var der brug for næsten uendelig mange. Men også ved opførsel af grundvold for husene, så vel som stenbro på de nyskabte gårdspladser og lignende kom disse sten godt til pas og sparede ellers nødvendige udgifter.

34. *Kampen mod havet.*

Lammefjordens inddæmning er en erobring fra havet, et storstilet forsøg på at fravriste denne Danmarks barske nabo boplads til hundreder af landets børn. Men at denne erobring ikke kan bevares og udnyttes uden igennem en uafladelig kamp, er indlysende. Bestandig må nybyggerne være rede til at forsvare, hvad der allerede er vunden.

Den slagne fjende ligger altid på lur, om det dog ikke skulde være ham muligt atter at fravriste erobreren, hvad han tidligere har vunden.

Sådan må Lammefjords-beboerens stilling ses over for det udestængte hav. Gennem de skridende år har han bestandig måttet være på vagt dag og nat mod de vrede naturmagter.

Som en lille bidsk forpostfægtning mindes endnu fjordens ældste beboere det voldsomme »luftangreb«, hvirvelstormen, som med påfølgende skypumpe d. 10. juli 1880 truende drog ud over fjorden. Angrebet rettedes navnlig mod pumpestationen, »Lammefjordens hjærte«.

Det blev dog kun stationens tag, der blev fjendens bytte. Men det blev der da også handlet svært

ilde mod; det blev afrevet og flænget i tusinde stumper og stykker.

Det næste angreb blev en søtræfning. En hård nordenvind optrådte som avantgarde og dannede højvande. Og da den så sprang om til øst, blev det truende; større og mindre stykker af dæmningens østside begyndte at skride ned i havet. Dog, fjendens kraft var allerede brudt, vinden løjede af, bølgerne trak sig tilbage. Et meget stort hul i dæmningens side mindede om kampen; men gennembrud var der da ikke sket. Angrebet var slået tilbage, og hurtigt blev skaden udbedret og det fæle sår lægt.

Nu kom det til en længere våbenhvile eller væbnet nevtralitet, og da den gamle modstander endelig således mente, at freden havde gjort beboerne trygge, så kom hovedangrebet. Det indtraf d. 24. oktbr. 1921.

35. *Hovedangrebet.*

Storm og bølger havde her sluttet forbund om at gennembryde dæmningen. Fremgangsmåden var følgende:

En voldsom storm af nordvest drev ustandselig store vandmasser fra Kattegat ind gennem Issefjordens munding, så der efterhånden blev stærkt højvande.

Så sprang stormen pludselig om til nordøst, og nu trængtes vandmasserne ind i snævringen mod Lammefjordsdæmningen, der således måtte tage kampen op med både storm og højvande. Uophørligt fløj skumflager og vandsprøjt op over dæmningens krone, mens de grumme bølger forsøgte at flænge den ydre skråning.

Et medlem af lodsejerlagets styrelse, boende i nærheden, fandt anledning til i det hårde vejr at undersøge forholdene. Han opdagede da straks, at nu var der fare på færde. Bølgerne væltede sig helt op over den stenklædte skråning og flængede der oven for grønsværen væk og åd sig ind i dæmningen. Et enkelt sted i nærheden af pumpeværket var dæmningens side næsten helt oprevet; et mægtigt hul gabede ham i møde.

Nu blev der gjort anskrig og blæst hærblæst, og både lammefjordsfolk og omegnens beboere styrtede til for at afvende den truende fare. Flere hundrede mennesker var snart i arbejde med oppe på land at fylde sandsække og med at få dem kørt ned til slagmarken for med dem at dæmme op mod de frådende bølgers ødelæggelser. Kampen rasede timevis. I længere tid så det ud, som om fjendens utrættelige angreb skulde krones med sejr. Time efter time gled hen; tusinder af sandsække gled ned i malstrømmen og forsvandt uden tilsyneladende at ændre det fjærneste i stillingen. Nu hentedes halmlæs efter halmlæs, navnlig fra Hagesholm; de pressede halmballer blandedes ind mellem sandsækkene for på den måde at bryde bølgernes raseri. Alle var på det rene med, at dette var »krig på kniven« og kamp for liv og arne. Hvad vilde ikke gå tabt, om kampen endte med et nederlag, et dæmningsbrud med hele havet væltende ind over den dybtliggende fjordbund med de mange menneskehjem.

Ud over hele fjorden var budskabet om den overhængende fare gået som en løbeild. På de lavere steder, især ude midt i fjorden, blev alt gjort rede til hurtig udrykning; selerne blev lagt på hestene, mens de bedste møbler og dyrebareste værdisager læssedes på vogne, der stod trukket frem ude på gårdspladserne. Ængsteligt spejdedes efter, om vand-

et i grøfterne steg, mens man samtidig lyttede efter, om det store vandfalds brus begyndte at lyde. En og anden familie oplevede nok her deres livs uhyggeligste stund. Idelig drejede samtalen sig om,

Istandsættelse af dæmningen efter stormfloden.

hvorvidt nogen tilstedeværende vidste, hvor dybt netop dette hjem lå under havfladen; om man måske dog kunde vade og køre i land, hvis havet pludselig kom. Og hvordan vilde det arte sig, når dæmningen gav efter, og den store bølge kom; vilde den komme pludselig, hurtigt og rende alt over ende på sin vej, gårde, huse, træer og stakke, eller vilde vandet komme langsomt, ustandseligt stigende til alt igen var hav, som det før havde været? Overalt drøftedes det af bange mennesker; nogen holdt på det ene, andre på det andet.

Endnu den dag i dag kan man i et fortroligt lag tage dette spørgsmål frem og ivrigt drøfte bægge

muligheder, medens fjordboerne med en indre gysen mindes hine timers angst.

Imidlertid fortsattes kampen ude på frontlinien. Særlig uhyggeligt blev det, da dagen afløstes af den mørke efterårsnat. Ustandseligt gled læs efter læs af sandsække, halmballer, sten og grus ud i bølgebråddet hele den lange nat. Endelig lysnede det af morgen. En af de længste nætter, deltagerne havde oplevet, veg for morgengryet. Endnu stod dæmningen, men den tynde væg mellem havet og det dybtliggende land blev tyndere og tyndere. Det var vist håbløst længere at stå imod.

Proprietair A. Wiuff,
mangeårig formand i lodsejerlaget.

Da netop kom omslaget. Et stykke hen på morgenstunden begyndte stormen at løje af, bølgernes brøl tystnede, mens anløbene tabte i vælde og kraft. Angrebets magt var brudt. »Stormen på Lammefjorden« var afslået. Men dæmningen lignede en valplads, hvor skyttegravskrigen havde raset.

Dødtrætte drog forsvarerne lidt efter lidt hjem til den arne og den familie, som nu måtte betragtes som reddede.

Men megen hvile kunde der nu næppe nydes; ti skaden skulde jo udbedres og det helst snarere end snart; ti kom stormen igen mod den læmlæstede dæmning inden dens udbedring, var man fortabt.

Men befolkningen lagde sig heller ikke på den lade side. Med en utrolig offervilje tog alle fat, den ene hellere end den anden, på ved frivilligt arbejde og gratis kørsel at skaffe sikkerhed til veje.

Da ulykken truede, var proprietair A. Wiuff, Søholm, lodsejerlagets formand.

Denne mand lod straks, da stormen stilnede af, på eget ansvar tilkalde sagkyndig hjælp fra København for at få klarhed over stillingen. Ligeledes blev ejerlagets styrelse straks sammenkaldt og en generalforsamling indvarslet. På denne blev enstemmig vedtaget en opfordring til styrelsen om at få dæmningen genopført og forstærket under sagkyndig ledelse og derefter få saglig tilsyn til vedligeholdelsen i fremtiden.

Bægge disse Ting blev da også gennemført. Da det vidtløftige arbejde var tilendebragt, havde det kostet 60,000 kr. Men nu er også det store forsvarsværk adskillig mere stærkt og modstandsdygtigt end nogen sinde tidligere, mens det stadig tilses af folk, der har særlig uddannelse i faget.

Trygheden er da atter vendt tilbage derude på fjorden; naturen blev på ny gjort mennesket underdanigt.

Men de vilde naturkræfter havde endnu ikke »strakt gevær«; to år senere var de igen på færde; i en rygende storm blev de to ældre vindmotorer ødelagte. men hertil indskrænkedes dog skaden denne gang.

36. Efterkrig.

Dog, et langt farligere angreb forberedtes fra en kant, hvorfra et sådant slet ikke var væntet. Gennem en usædvanlig langvarig vinter med stærk frost og stærkt snefald blev på flere steder landvandskanalen efter næsten at være bundfrossen fyldt med vældige snemasser. Nu påfulgte et voldsomt tøbrud med usædvanlig stærke regnskyl. Fra de højereliggende egne strømmede vandet ned mod kanalen, og da isen hindrede kanalen — navnlig på nordsiden — i at føre smæltevandet bort, svulmede dette efterhånden op til hele søer uden for kanaldiget.

Til sidst steg de vældige vandmasser så højt, at de nåde helt op til kanaldigets krone. Det kunde omsider ikke længere stå imod, særlig hvor det ved opførelsen var bleven iblandet enten dynd eller sand, således f. ex. ved Faarevejle-kanalen. Diget gav her efter for det mægtige tryk og sprængtes af vandmasserne, mens disse strømmede ind over fjordbunden. Andre steder brød vandet sig vej ind under diget og sprang atter frem som store kildevæld inde på fjordbunden.

Beboerne strømmede sammen og forsøgte på alle mulige måder at standse det sejrrigt frembrydende vand ved at stoppe bruddene, men dette viste sig at være umuligt.

Her var gode råd dyre.

Styrelsen lod nu indkalde ingeniører fra hovedstaden; men sagkundskaben havde ingen særlig fremgangsmåde at anvise i dette tilfælde. Beboerne måtte selv finde på råd. Man tog da ud til kanalens to mundinger ved Nekselø bugt og ved Issefjord. Og her fra begyndte man da med dynamit at søndersprænge isen, som opfyldte kanalen og hindrede vandet i at

komme ud. Den sønderspængte is blev derefter flådet ud i havet. Efterhånden som isen fjærnedes, brød det tilstrømmende vand på og begyndte at skylle isflagerne af sted mod kanalmundingen.

Flere dage gik nu her med ihærdigt arbejde af en stor skare mænd. Endelig kom man så vidt, at vandet fik fri fart gennem hele kanalen, men store vandmasser havde imidlertid trængt sig ind i fjorden. Over den nybyggede landevej, som fra Fårevejle station fører til Asnæs, stod på et bestemt tidspunkt vandet en halv meter dybt. Det måtte altsammen pumpes ud igen.

Arbejdet med at bøde kanaldiget blev efter vandets bortgang taget op med kraft. Det kom til at strække sig over det meste af den følgende sommer og blev udført af frivillige arbejdere. Også de mange kørsler blev udført gratis. Der blev lavet store lerspunds, som indsattes i kanaldiget rundt om, hvor dette havde vist sig skrøbeligt, og hvor man havde sporet mangel på modstandsdygtighed.

Også her mener man nu at have sikret sig mod den slags ubehagelige overraskelser i fremtiden.

Men høstafgrøden den påfølgende sommer kom på store strækninger til at bære sørgelige mærker af denne ubehagelige oversvømmelse. Dog, angrebet var på ny afslået.

37. *Det sidste tag.*

For i øvrigt er der endnu en ting, som styrelsen i lodsejerlaget i den senere tid har syslet stærkt med. Det er en fornyet plan til grundig udpumpning af den tiloversblevne Lammefjordssø.

Kunde dette lykkes, vilde der vindes op mod 7—800 tdr. ld. dyrkbar jord, samtidig med at det

allerede tørlagte vilde vinde betydeligt i frugtbarhed ved den dybere afvanding.

At lodsejerlaget dog ikke ene magtede den sag, var man så temmelig klar over; men var der ikke her en opgave for landets jordlovsudvalg, således at dette erhvervede Lammefjordssøen — der for tiden ejes af forpagter Poul Larsen, Frederiksværk —, udtørrede den og derefter udstykkede den i henhold til jordloven af 1919.

Da hverken landbrugsministeren eller jordlovsudvalgets formand stillede sig afvisende til sagen, fremskaffede styrelsen et tilbud om salg fra Poul Larsen. Derpå blev udarbejdet et overslag over udgifterne ved planens gennemførelse, og det hele — ledsaget af et andragende, underskrevet af alle styrelsens medlemmer — indsendt til landbrugsministeriet.

Med dette andragende fulgte forskellige oplysninger, blandt andet et tilbud fra Poul Larsen om, at søen var til købs for 75,000 kr. Endvidere medfulgte et udarbejdet overslag af udgifterne ved foretagendets gennemførelse.

Det ses heraf, at skal vandstanden ned til 22 fod (7 meter), da vil den årlige brug af elektricitet stige med 105,000 kw, lig 6200 kr. Denne årlige merudgift må da skaffes til veje af lodsejerlagets folk.

Ved den dybere sænkning af vandstanden antages, at der på de nu dyrkede, men vandlidende jorder — antagelig 2600 tdr. ld. — vilde kunne høstes 5 fold mer, tilsammen 13,000 tdr. korn. Dette må da også tages i betragtning.

Overslaget sætter de samlede udgifter ved denne sidste udtørring (sænkning til 7 meter) til 203,000 kr.

Vil staten her træde til og lade dette arbejde

udføre, da mener lodsejerlagets styrelse, at ny jord kan vindes til Danmarks befolkning, samtidig med at opgaven: Lammefjordens tørlægning endelig er bleven løst til bunds; idet kun et par små søer eller

Gmd. Chr. Hansen, Åvang, lodsejerlagets nuværende formand.

dybe huller på hver omkring et halvt hundrede tdr. ld. da er alt, hvad der bliver tilbage af den oprindelige Lammefjord.

»Den, der lever, vil få at se«, om planen kan gennemføres, og om endnu 7—800 tdr. ld. kan blive gjort menneskene »underdanig«.

Sagaen om Lammefjordens inddæmning og tørlægning er da måske ikke endnu afsluttet — også ny forsvarskampe vil vel i fremtiden blive at udkæmpe. Men så langt, vi har fulgt denne saga, kan vi med sandhed sige, at den er storladen. Mange millioner blev her begravet. Det første slægtled spandt sandelig ikke silke ved det foretagende. Navnlig gik det ud over Tyskerne i Hamborg.

Men har det første slægtled tabt meget, så har det næste vundet des mer; stort er mistet, og stort er vundet; et nyt og ejendommeligt kapitel er føjet til vort lands historie; men så meget står fast: ingen nu om dage vil ønske dette kæmpeværk ugjort.

38. Efterskrift.

Der er en tanke, som atter og atter påtrænger sig den, der sysler med Lammefjordens historie: mon ikke det snart var paa høje tid at få oprettet en mindesamling, et museum for hele det stolte værk.

Det vil endnu være muligt til indlemmelse heri at finde billeder af arbejdet under udførelsen, f. ex. på dæmning, kanaler, pumpeværk, så vel som de første jordhytter og stakkestalde, man hist og her begyndte i.

Her ind under vilde også falde billeder af de mænd, som til de forskellige tider bar sagen frem.

Der er vel også bevaret ting fra aqvariet og den store udklækningsanstalt.

Ligeledes må der vel også være tegninger til og lævninger af det gamle dampanlæg, vindmotorer, snegle o. s. v.

Endelig måtte der også foretages en indsamling af alle de skrivelser og andre aktstykker, der vist fra fortiden opbevares i selskabets arkiv. Ja, også

det, der i de forskellige blade tid efter anden er fremkommen, og som omhandler Lammefjordssagen — også dette burde her findes til fremtidig oplysning for kommende slægter om sagens historie og udvikling. Dette var vel ikke vanskeligt at opnå ved en henvendelse til de stedlige blade.

Måske en sådan mindesamling kunde skaffes plads i selskabets egne bygninger ved pumpestationen eller måske også som en særskilt afdeling ved det historiske museum i Holbæk.

KILDEANGIVELSER

Prokurator E. Jørgensen: »Lammefjordens tørlægning, 1872—1892«.

Amtmand C. St. A. Bille: »Fra Holbæk amt« i »Danmark i skildringer og billeder II del«, side 547 o. flg.

Trap: »Danmark«.

J. Andersen: »En plet af vort fædreland«.

Povl Hansen: »Strejftog gennem Holbæk amt«. Endvidere de mange folkelige trykte eller skrevne forslag, planer, redegørelser, oversigter, declarationer, resuméer og extrakter eller hvad navn man brugte til alt dette, der før og under arbejdet med udtørringen indgik til eller udgik fra arbejdets ledende mænd.

Endelig må ikke glemmes den hartad utallige mængde artikler desangående, små og store, som i årenes løb har set lyset i vore dagblade, navnlig de tre Holbæk-blade: Holbæk amts avis, Holbæk amtstidende og Holbæk amts venstreblad.

Fotografierne til billederne er — på et enkelt nær — leverede af hr. fotograf S. Bay-Hansen, Asnæs.

SVINNINGEKREDSENS HISTORIE

1866—1918.

Af Højskolelærer **Jens Peter Jensen.**

Da Oberst Tscherning den 28. Juli 1866 — kort før Folketingets Slutningsmøde — nedlagde sit Mandat som Svinningekredsens Folketingsmand, var dette en af de store Begivenheder i Rigsdagens Historie. Hvor ofte havde det ikke i Tidsrummet 1849—1866 lydt fra Formandspladsen: »Det ærede Medlem for Holbæk 2. har Ordet«? Og naar saa Indehaveren af denne Betegnelse — Oberst Tscherning — rejste sig, hvor ofte havde da ikke baade Folketingsmedlemmerne og Tilhørerne lyttet til den Veltalenheds Strøm, der kom fra denne Mands Læber, og hvis Røst var saa stærk, saa den kunde høres ud til de fjerneste Kroge i den store Sal. Tscherning havde gjort Svinningekredsen berømt, og »han havde« — som der er blevet sagt af hans Modstandere — »ladet denne sin Valgkreds yde de livligste og, kvantitativt set, det største Bidrag til Debatterne i vor Friheds Ungdomsdage«. Ingen tog saa ofte Ordet som han. Saaledes i Rigsdagssamlingen 1860—61, da han havde Ordet 433 Gange; eller i den sidste Rigsdagssamling, han deltog i (1865—66), da han tog Ordet 301 Gange, heraf 73 Gange om Grundlovsspørgsmaalet. I de 17

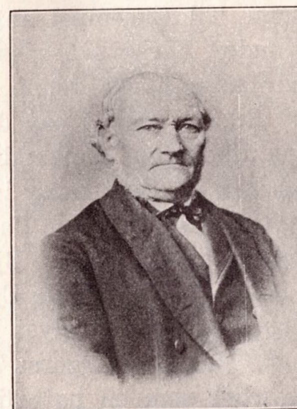
Aar, Tscherning repræsenterede Svinningekredsen, havde han været paa Valg 9 Gange, og hver Gang var han blevet valgt ved Kaaring og — fraregnet den første Gang, da en Arbejder var opstillet imod ham — uden Modkandidat.

Den 5. August 1866 stod Tschernings Afskedsord: »Til Vælgerne i Holbæk Amts 2den Valgkreds« at læse som Spidsartikel i »Holbæk Amts Avis«. Nu blev det Vælgernes Sag at finde en Afløser for Tscherning. Snart begyndte »Oktoberforeningen« sine Møder i Valgkredsen. Og den 22. September vedtoges det énstemmigt paa et Vælgermøde i Tudse Kro at anbefale Valget af Gaardmand Hans Jensen i Kundby til Medlem af Folketinget, ligesom enhver, der var tilstede ved Mødet, lovede at virke for hans Valg i Svinningekredsen. Den 28. September blev dette bekendtgjort af Gaardejer Niels Pedersen, Kundby, i »Holbæk Amts Avis«. Og i samme Nr. af Bladet meddelte Hans Jensen, at han havde modtaget Opfordringen, og at han anbefalede sig til de ærede Vælgere. De nye Folketingsvalg skulde afholdes den 12. Oktober.

Hans Jensen, Kundby (1866—1876), (hvis Livshistorie udførlig er skildret i Aarbogen »Fra Holbæk Amt« 1914 og 1915, og hvortil henvises), var omtrent 50 Aar gl., da han modtog denne Opfordring. Fire Gange før havde han i korte Perioder haft Sæde i de lovgivende Forsamlinger, saaledes i 1853, da han i 3 Maaneder var Svinningekredsens Folketingsmand, i 1864, da han i 2 Maaneder var Medlem af Rigsraadets Folketing, i 1865—66, da han i 14 Maaneder atter var Medlem af Rigsraadets Folketing, og endelig i Sommeren 1866, da han den 4. Juni

blev valgt i Frederikssund som Medlem af Rigsdagens Folketing, hvor han fik Lejlighed til sammen med Tscherning at stemme imod den reviderede Grundlov.

Nu opgav Hans Jensen Frederikssundkredsen til Fordel for den gamle Bondevennefører Baltazar Christensen og stillede sig i Svinningekredsen, hvor han Valgdagen den 12. Oktober blev valgt ved Kaaring og uden nogen Modkandidat.

Hans Jensen.

I 9½ Aar kom Hans Jensen til at repræsentere Svinninge - Kredsen som Tscherning Afløser. Som mangeaarig Formand for Sogneraadet og Medlem af Amtsraadet var han godt hjemme i kommunale og andre lokale Spørgsmaal. Han var pligtopfyldende til at møde paa sin Plads i Folketinget, men det var kun faa Gange, han lod sin Røst lyde her. Ialt havde han i disse 9—10 Aar talt henved 40 Gange i Folketinget. Han havde sine bestemte Meninger, som han fastholdt, og var den folkelige Frihedssag hengiven, som hans Afstemninger i Tinget viser. Som Politiker var han afholdt, selv af Modstandere, fordi — som der blev sagt — han var et af disse lykkelige Mennesker, hvis Sind aldrig forbitredes af Strid og Splid.

Da der i Efteraaret 1869 atter skulde være Folketingsvalg, blev der gjort Forsøg paa fra konservativ Side at møde Hans Jensen med en Modkandidat. Ved et Prøvevalg i Viskinde Kro den 14. Sep-

tember tog den gamle 75-aarige Jens Gregersen fra Kundby Ordet, da Hans Jensen ikke var mødt, og spurgte den paatænkte Modkandidat, om han vilde virke for lavere Skatter; om han vilde virke for, at Præsterne fik fast Løn, og om han vilde virke for, at Kirkerne blev overdraget Menighederne til Ejendom. Til Eksempel anførte Jens Gregersen, at for Kundby Kirke svaredes der aarligt 500 Td. Byg til Kirkeejeren, og denne reparerede maaske ikke for 20 Rd. om Aaret paa denne Kirke. Men Hans Jensen fik ingen Modkandidat denne Gang. Han valgtes den 22. September igen ved Kaaring i Svinninge, og samme Aar sagde Baron Zytphen Adeler om Hans Jensen ved en Fest i Bjergsted, at Hans Jensen var i Besiddelse af alle de Egenskaber, man maatte sætte Pris paa hos en oplyst Landbostand. Han besad tilfulde sine Medborgeres Tillid, optraadte ved alle Lejligheder som en naturlig Talsmand for den Befolkning, hvorfra han var udgaaet, og viste saavel paa Rigsdagen som i Amtsraadet, hvorledes der skulde gaas frem for at opnaa virkelige Fremskridt og iværksætte gavnlige Foranstaltninger.

Men da Hans Jensen for 3. Gang som Tscherning's Efterfølger skulde paa Valg i Svinningekredsen, fik han en Modkandidat for Alvor i sin gode gamle Ven og Byfælle, Skrædder og Postbud Jens Hansen fra Kundby, der ved dette Valg, den 20. September 1872, lod sig opstille som den første Landarbejderkandidat, der var paavirket en Del af den ny socialistiske Lære, der Aaret i Forvejen var begyndt at vinde frem her i Landet.

Jens Hansen var født den 30. September 1827 i Sandby, Kundby Sogn ved Svinninge. Han var altsaa henved 20 Aar gl., da det stærke Bonderøre i Fyrrerne for Alvor lod sig mærke ved Bondevenneselskabets Oprettelse i Holbæk 1846. Især fra 1848 blev Jens Hansen som Tjenestekarl paa Kundbyegnen levende interesseret for Politik. Senere rejste han til København og havde ogsaa Planer om at udvandre til Amerika, lærte Skrædderhaandværket, blev gift og bosatte sig i Kundby. Allerede i sine Ungdomsaar havde han vist Forstaaelse af de ringe og fattige Kaar, Landarbejderne dengang levede under, og han blev stærkt optaget af den danske Jærnstøber Lundes Planer i saa Henseende. Imidlertid var Jens Hansen ogsaa blevet Postbud ved Svinninge Posthus; og da han i 1872 fik det ny Blad, »Socialisten«, at se, som var begyndt at udkomme i 1871 under Ledelse af H. Brix, blev han snart en stadig Læser af dette og agiterede ogsaa for at skaffe Bladet Holdere.

I »Holbæk-Posten« for 8. August 1872 meddelte Jens Hansen, at han efter Opfordring vilde stille sig ved det forestaaende Valg i Svinninge.

»Jeg tror« — skrev han i nævnte Artikel —, »at Vælgerne af Arbejdsklassen næsten aldrig tidligere ret med Overlæg har tænkt over, hvem de burde stemme paa. Enhver ved godt, at denne Klasse sjældent er taget med paa Raad; naar de har mødt ved Valgene, har de i Reglen stemt paa den, de andre indbyrdes er blevet enige om, skønt enhver Vælger burde være selvstændig og nøje overveje, om den, de stemte paa, virkelig har Interesse for alles Vel. Dette skulde Arbejderne gøre nu, da Arbejderspørgsmaalet er rejst. Nu bør alle være med til at virke for dets heldige Løsning, at det ikke skal dø hen uden at bringe Velsignelse og en forbedret Stilling for Arbejderne.

Vælgere af Arbejdsklassen bør ikke længer nøjes med, at Kandidaten erklærer, at han hører til »det forenede Venstre«; de bør ogsaa være visse paa, at han er en sand Arbejderven, idet jeg er vis paa, at enhver Arbejderven ogsaa er en sand Frihedsven, — ja vistnok den rette Friheds- og Ligheds-mand, der vil virke til Gavn for alle uden Hensyn til Formue og Fødsel.

Jens Hansen.

Skal man lære at kende Stemningen blandt Vælgerne, da bør Vælgermøderne afholdes paa Tider og Steder, saa det med Grund kan ventes, at alle, som ønsker det, kan komme med. Kro-Prøvevalgene interesserer jeg mig ikke for, ja hvis der bliver afholdt nogen af disse, da ved jeg ikke endnu, hvorledes jeg vil forholde mig over for dem.

— Jeg har stor Interesse for Oplysningen, og jeg ser deri et af de store Midler til at fremme Velstand og Lykke og befæste Friheden, men der maa tillige virkes for, at Arbejdernes materielle Stilling betydelig forbedres, thi naar Armod staar for Døren, faar Oplysningen ikke let Adgang eller kan vente at bære gode Frugter.«

Jens Hansen blev haanet og overset, fordi han kunde »hitte paa noget saa taabeligt« som at stille sig op imod Hans Jensen (se f. Eks. Artikler i »Holbæk-Posten« for August Maaned 1872), men i »Holbæk-Posten« for 29. August var der dog to kraftige Indlæg for ham, og selv skrev han:

»Mine Angriberes Sindelag over for Arbejderne kan godt passe med, hvad Fr. Barfod har skrevet i en Sang fra Fyrrernes Dage: »Herren og Bonden rejste sig op« afsunget ved den store Folkefest paa Ulkestrup Bakke ved Ondløse 1847), naar vi tager sidste Del af Verset:

»Og er Du ikke god, slaar Laas jeg for Din Mund.
Det er jo Hundedag, og Du er kun min Hund.
Frihed for mig og Mundkurv for Dig!
Se saadan skal Visen lyde!«

Men lad os Arbejdere over for det Slags Folk tilføje Slutningen i Sangens sidste Vers:

Frihed for mig og Frihed for Dig!
Se saadan skal Visen lyde.

Jeg vil blot tilføje, at uagtet jeg er en fattig Mand, har jeg dog saa meget Blæk i mit Blækhus, at jeg ikke behøver at dyppe i en andens.«

Da Carl Plougs Blad »Fædrelandet« en Dag i Eftersommeren 1872 nævnte Jens Hansen som »Levebrødsmanden, der som Landpostbud ved Svinninge Postkontor havde forsøgt og ogsaa opnaaet »at udbrede Bladet »Socialisten« i ret stor Maalestok paa hele den Egn, han daglig gennemvandrer«, og »Fædrelandet« saa senere kom med den haanlige og overlegne Bemærkning om den fattige Skrædder, at han ingen politisk Fortid havde, da blev Jens Hansen gram i Hu, og i »Holbæk-Posten« gav han »Fædrelandet følgende Svar:

»Man siger, jeg har ingen politisk Fortid. Spørg Hans Jensen, Kundby. Jeg tror ikke, han vil benægte,

at jeg har en politisk Fortid. Thi hans og mit politiske Liv begyndte vist omtrent paa en og samme Tid, nemlig i Frihedsaaret 1848.«

Heri havde Jens Hansen sikkert Ret. Iblandt Gaardejer Hans Jensens (Kundby) efterladte Papirer findes der et gammelt og meget langt Brev fra Jens Hansen til Hans Jensen, der viser, at Jens Hansen i 1854—55 var meget stærkt interesseret i det politiske Liv, eftersom Størstedelen af Brevet omhandler Politik. Brevet, der ogsaa kaster Lys over det Venskabsforhold, der da bestod mellem den 28-aarige Jens Hansen og den 38-aarige Hans Jensen, er et ret interessant Aktstykke, som her skal meddeles, da det ikke før har været trykt:

København, den 16. April 1855.

Gode Ven!

Jeg takker Dig paa det anstændigste for Din venskabelige Skrivelse af f. M., tillige da Du vilde skrive mig til, uagtet jeg aldrig har skrevet til Dig. Jeg kunde behøve at bruge nogle Undskyldninger, naar jeg kunde træffe de rette; dog Skamfuldhed, tror jeg, er den bedste Undskyldning. Ja jeg virkelig skammer mig, naar jeg tænker paa Hjemmet, fordi min Bestemmelse at udvandre gik overstyr den Gang. Jeg synes, naar jeg forestiller mig Hjemmet, at den første Tiltale, jeg vilde faa af enhver, vilde blive omtrent saaledes: Naa, har Du nu været i Amerika? Dette paa Hjertet volder mig megen Ærgrelse og gør mig næsten mit Fødesogn til et foragteligt Sted. Men jeg er særdeles veltilfreds i min Stilling, lad da Folk sige, hvad de vil.

Jeg takker Dig ogsaa meget, fordi Du var saa god at skrive mig Jørgens Svar, det er jo meget tilfredsstillende, men jeg synes, min Stilling er saaledes, at jeg nu ikke kan bevæge mig til at give Slip derpaa og kaste mig i en mere usikker Stilling. Vil Gud, jeg maa beholde Helsen, saa staar den Vej jo altid aaben, og hvis jeg skulde nu faa Sind om at rejse (til Amerika), da tror jeg nok, jeg er lidt bedre skikket dertil, end da jeg i Fjor rejste hjemmefra. Jeg har omtrent hele Vinteren ladet mig instruere i Engelsk, og efter min Lærers Sigende, da tror han nok, da jeg holdt op med at gaa til ham, at jeg kunde klare mig dermed.

Ved Din Skrivelse gav Du mig ogsaa en Oplysning i en Sag, som jeg meget ser efterlyst, nemlig om jeres Brandassurance[1]). Jeg søgte i flere Slags Blade, inden jeg fandt Resultatet deraf, endelig fandt jeg det i »Dagbladet«, i en Artikel, hvori J. A. Hansen skildres paa den skammeligste Maade. Han havde været saa fræk at fortrænge deres Yndling, Gleerup, som var Stifteren af Brandassuranceselskabet og altid havde bestyret det saa godt. Men — trøstede »Dagbladet« sig ved — rigtignok var J. A. Hansen valgt til Formand med $^{19}/_{20}$ af Stemmerne, men Gleerup var dog allerede sikker paa 4 til 6 Mill. (Rigsdalers Assuranceværdi), som vilde gaa fra den nuværende, og mange særskilte, som naturligvis vilde have Gleerup til Formand. Bladet talte slet ikke om, det skulde være en Stiftsassuranceforening. Den store Majoritet, som J. A. Hansen blev valgt med, havde efter »Dagbladet«s Mening intet at betyde. Det var Oppositionen mod Gleerup, der var mødt; hans Venner var blevet hjemme. Efter den Artikel (i »Dagbladet«) har Gleerup og hans Allierede været af samme Mening som det afgaaede Ministerium[2]), thi det troede jo ogsaa, at om endogsaa enhver Valgkreds valgte en Oppositionsmand, havde dette intet at betyde, thi de, som blev hjemme (Valgdagen), var Kærnen, og den, mente Ministeriet, var deres; men Ministeriet maatte dog bukke under, og saaledes maa det, og saaledes vil det gaa Gleerupianerne.

Jeg indrømmer ogsaa med Dig, at det var et glædeligt Resultat[3]) og gav Holbæk Amts Bondestand en stor Agtelse — det vil sige fra dets ligesindede, ikke fra Intelligentsen. Men faar I Æren derfor, saa geraader jeres Rigsdagsmand for 2. Valgkreds[4]) jer det modsatte. Intet Menneskes Stilling

[1]) 1846 havde Bondevennen A. C. Gleerup (1809—1865) oprettet Holbæk Amts Brandforsikringsselskab, hvis Formand han var indtil 1855, da J. A. Hansen saa valgtes til Formand. — Det nationalliberale Blad »Dagbladet« var 1851 oprettet af C. S. A. Bille, der senere blev Amtmand i Holbæk.

[2]) Ministeriet Ørsted, der gik af i December 1854 og efterfulgtes af Ministeriet Bang.

[3]) At Gleerup blev sat af som Formand og J. A. Hansen sat ind paa denne Plads.

[4]) Anton Frederik Tscherning.

kan man mere forundre sig over end hans. Han er dog vistnok endnu Demokrat, og alligevel skulde man synes, han har bidraget til Frihedens Tilintetgørelse, nemlig derved, at han saa stærkt understøttede det afgaaede Ministerium[5]). Jeg har set i flere Blade, her efter »Holbæk Avis«, at nogle, formodentlig Jens Gregersen og Kolleger med Ludvig Mortensen[6]) i Spidsen, har opfordret Tscherning til at oprette et nyt Bondevenneselskab, da en Del af de rette og sande Bondevenner ikke længer kan understøtte det nuværende, fordi Bestyrelsen gaar den modsatte Vej, de bør. Manden [Tscherning] har jo dog fornuftigvis sagt Nej, thi maaske han dog i den Sag har bedre Indsigt end de, som har givet denne Opfordring. Hvad Bevæggrunde mon de har haft, som har givet denne Opfordring? Mon de antager, at Tscherning med Gert Winther ene gaar den rette Vej og Bondevennebestyrelsen med omtrent den hele Rigsdag den urigtige? Naar nu de andre af Bestyrelsen havde fulgt Tscherning, ja saa Gud ved, hvad Følgerne havde bleven? Enten havde Eksministeren[7]) endnu siddet ved Roret eller Bondevenneselskabet vist gaaet til Grunde. Naar de »rette« Bondevenner vilde følge de »urigtige«, men endnu bestaaende, mon de da ikke kunne kølne deres Iver for Oprettelsen af et nyt Selskab. Mon de synes, dette slet ikke udretter noget for Bondestanden? Nu fik vi dog en Forbedring i Kommunalloven; det kunde Eksministeriet ikke gøre efter deres Overbevisning. Sognebaandet blev løst, og flere smaa Love blev færdig, som før var en Umulighed. Alle de Sager har de urigtige Bondevenner dog ikke svigtet. De har vist bidraget lige saa meget som Tscherning til deres Fremme. Fæsteloven og flere andre vilde jo kun være til Tidsspilde at fremkomme med, saa hvori har de svigtet deres Barn? Men maaske det er deri, at de bidrog til at fremme Rigsretssagen (mod Ørsted), hvori Tscherning maatte staa som en Nar og stemme ene[8]). Jeg var nede paa Tilhørerpladsen (i Folketinget) de Dage. Du kan tro, det var muntert.

Jeg kan ikke tro, at I fra Holbæk 2. Valgkreds gik med

[5]) Ministeriet Ørsted.
[6]) Ludvig Mortensen var fra Marbjerg ved Roskilde, kendt som politisk Agitator og Forsamlingstaler.
[7]) Ørsted.
[8]) Tscherning stemte imod Rigsretsanklagen.

noget glad Sind til Valgpladsen den 1. December f. A.[9]) Thi jeg tror sikkert, de fleste afgav Stemmerne med sure Miner ved at vælge Tscherning. Og hvis du var en af hans Stillere og vilde anbefale ham, kan jeg ikke begribe, hvad Ord Du har sagt. Og lige saadan tror jeg, det vil blive Tilfældet, hvis Rigsdagen bliver opløst, og I da vælger ham igen. Jeg vil ikke, I skal forkaste ham; men hvis jeg var Vælger i den Valgkreds, jeg vilde ikke stemme paa ham; jeg vilde blot møde og ganske taalmodig høre paa ham; men give mit Bifald tilkende for ham skulde jeg nok blive fri for, og ved Kaaringen vilde jeg ganske ligegyldig lade mine Hænder blive nede; thi da havde jeg ikke nødig at bebrejde mig selv, at jeg havde stemt imod mit Princip, og saaledes tror jeg, de fleste Vælgere der i Distriktet kunne forsvare at bære sig ad. Men ved med Begejstring at vælge ham, udsætter de Bondestanden for en Tort, ikke alene for dem selv, men for hele Bondestanden; thi det faar Udseende af, som om de ikke har nogen Ide om, hvad de gør; thi hvor meget har Tscherning ikke gaaet fra den Vej, man kunne antage, han burde gaa. Han understøttede et reaktionært Ministerium, han modtog Valget som Rigsraadsmedlem tilligemed flere Aristokrater. Han betegnede Forordningen af 26. Juli f. A. som et Gode, naar blot den fik nogle smaa Forandringer — som de fleste ansaa for et Grundlovsbrud og en Forbrydelse.

Du vil vist forundre dig over, at jeg har skrevet saa meget om Politikken. Det faar næsten Udseende af, som om jeg vilde belære Dig, uagtet Du er meget klogere end jeg. Dette er ogsaa langtfra min Mening. Jeg har blot skrevet dette, for at Du kan se, jeg ikke endnu lever paa Kjøbenhavner-Maner; thi de bryder ikke deres Hoved med Politikken.

Nu til Afbrydelse hilses Du og Din Kone paa det venskabeligste fra mig, og jeg takker Eder af et oprigtigt Hjerte for Eders Forhold mod mig. Jeg beder Eder hilse Jeres Forældre; Din Broder Jens hilses paa det venligste fra mig, og Niels Nielsen og de øvrige af Dine Folk. Hvis der passerer

[9]) Den 1. December 1854 valgtes Tscherning i Svinningekredsen ved Kaaring.

noget i politisk Henseende ude hos Jer, da bringer Du mig en stor Fornøjelse ved at meddele mig dette.

Lev stedse vel!

Ærbødigst
J e n s H a n s e n,
Hjørnet af Adelgade og Dronningens Tvergade 4. Sal.

Min Adresse er: Jens Hansen hos Assessor Thaastrup, København.

Der laa mange Aar mellem den Dag, da Jens Hansen sad og skrev dette lange Brev, og til den Dag i 1872, da han meldte sig i Svinningekredsen som Hans Jensens Modkandidat. Jens Hansens Interesse for dansk Politik var ikke blevet ringere med Aarene. Det kendte Hans Jensen ogsaa bedre end de fleste. Han og Jens Hansen kom for Resten godt ud af det som Modkandidater, selv om Valgkampen med dens Uro og Spænding til Tider førte en Del Ophidselse med sig. Der fortælles af gamle Folk, som husker det, at Skræder Jens Hansens Søn, Carl, i 1872 tjente som Karl hos Hans Jensen netop paa det Tidspunkt, da Jens Hansen gjorde Alvor af at stille sig som Modkandidat til Hans Jensen. Flere talte om, at den unge Karl, der var flink til sit Arbejde, skulde tage og flytte hen et andet Sted, da det maatte være pinligt for ham undertiden at høre sin Fader blive omtalt ringeagtende af Folk, der kom hos Hans Jensen og ikke brød sig om Jens Hansen og hans Politik. Og Jens Hansen og Hans Jensen var ogsaa enige om at indrømme dette og stillede den unge Karl frit over for Valget, om han vilde flytte eller blive. Men Jens Hansens gode Søn, der senere blev Typograf, vilde ikke flytte fra Hans Jensen. Han blev i sin Tjeneste, hvor han var glad ved at være.

Saa kom Valgdagen den 20. September 1872. Valghandlingen i Svinninge ledede af Baron Zytphen Adeler, der bad Vælgerne om at udtale sig roligt og bestemt om Spørgsmaalene. To Kandidater havde meldt sig, nemlig: Jens Hansen og Hans Jensen.

S k r æ d e r J e n s H a n s e n blev anbefalet af Væver, Dannebrogsmand Hans Hansen i Svinninge, Hmd. Jens Frederiksen af Sandby og Hmd. Peder Madsen af Svinninge. De anbefalede ham som den sande Arbejderven, der bedst vidste, hvor Skoen trykker.

Saa fik Jens Hansen Ordet. Han glædede sig over den frie Luftning, der nu begyndte at røre sig, hvilket viste sig ved den store Masse Vælgere, som i Dag var mødt her. Han anbefalede sig som Arbejderven, der vilde udrette for Arbejderne, hvad godt han ad lovlig Vej kunde opnaa. Han antog, at Lovgivningsmagten kunde virke hen til, at Arbejdernes Boliger kunde blive noget bedre og hyggeligere, og at ingen skulde svare Husleje i Form af Arbejde, da dette let blev Hoveri. Han vilde virke hen til ikke alene, at Arbejdernes materielle Kaar blev forbedrede, men ogsaa til, at den Guddomsspire, som er nedlagt i ethvert Menneske, bliver plejet og udviklet mere end hidtil, nærmest ved en forbedret Skoleundervisning.

G a a r d e j e r H a n s J e n s e n blev anbefalet af Skolelærer Nielsen, Trønninge, Skolelærer Fogtmann af Thorslunde, Hmd. Jens Hansen af Thorslunde og Hmd. Lars Nielsen, Thorslunde, som en prøvet Frihedsmand, der vilde udrette alt, hvad han formaaede, for at fremme frisindede Reformer, og at Hans Jensen vilde kæmpe for Arbejdernes Vel, havde

han især vist ved sin Virksomhed i Grundlovskampen 1865—66.

Hans Jensen paaviste i sin Tale, hvorledes de indviklede politiske Forhold, hvori Danmark havde været siden 1849, var Skyld i, at de frisindede Reformer ikke var blevet fremmet i den Grad, som man kunde ønske. Og i den senere Tid, siden 1866, havde Venstre ikke engang Flertallet i Folketinget endsige i Landstinget. Af de Reformer, som Venstre vilde fremme, nævnte han de kirkelige Reformer, Toldloven, de kommunale Skatteforhold samt Bygningsafgiften. Med Hensyn til Arbejderspørgsmaalet udtalte han sig for Statsstøtte til Selvhjælpsforeninger. Til Arbejderhjemmenes Fremme maatte man virke for en mere fyldig Undervisning og særlig Oprettelse af Haandgerningsskoler. Ligeledes en Ordning, saa at den stræbsomme fattige kunde holdes uden for Fattigvæsenet, og at Fattiggaardene kunde blive overflødige.

Ved Valget i Svinninge den 20. September 1872 faldt Stemmerne saaledes ved den skriftlige Afstemning, hvor 31,2 % af Vælgerne afgav deres Stemme:

	Vælgernes Antal	Af 100 Vælgere stemte	Gdr. Hans Jensen fik flg. Antal Stemmer	Skræder Jens Hansen fik flg. Antal Stemmer
Udby Sogn	137	43,1	58	1
Hørby	113	39,8	30	15
Hagested og Gislinge	189	54,0	67	35
Kundby	277	52,0	67	77
Hjembæk og Svinninge	233	30,9	49	26
Stiftsbjergby og Mørke	222	46,8	88	16
Skamstrup og Frydendal	186	33,3	62	»
Jyderup og Holmstrup	321	28,7	72	20
Værslev	111	9,0	7	3
Jordløse	94	21,3	12	8
Viskinde og Avnsø	221	15,8	31	4
Bregninge og Bjergsted	376	16,0	45	15
Følleslev og Særslev	301	20,6	41	21
	2791	31,2 %	629	241

Hans Jensen blev altsaa valgt paany som det forenede Venstres Kandidat. Men Jens Hansen opnaaede den Dag i Svinninge at samle det største Antal Stemmer, som nogen Arbejderkandidat fik i hele Landet.

Til Sammenligning anføres Stemmetallene for næste Valg, den 14. November 1873, da Højremanden, Sognefoged Hans Pedersen af Svinninge, stillede sig imod Hans Jensen:

	Hans Jensen.	Hans Pedersen.
Udby Sogn	17	3
Hørby	22	5
Hagested-Gislinge	61	24
Kundby	153	8
Hjembæk-Svinninge	35	93
Stiftsbjergby-Mørke	71	66
Skamstrup-Frydendal	64	9
Jyderup-Holmstrup	86	21
Værslev	34	4
Jordløse	20	5
Viskinde-Avnsø	51	14
Bregninge-Bjergsted	64	66
Følleslev-Særslev	29	91
	707	409

Ved dette Valg havde 39,7 % af Vælgerne stemt.

Aaret forud, den 20. September 1872, opnaaede »det forenede Venstre« (med C. Berg og J. A. Hansen som Ledere) at faa Flertal i Folketinget. Og for at fremtvinge et parlamentarisk Ministerium nægtede dette Parti Aaret efter — den 17. Oktober 1873 — Finanslovens Overgang til 2. Behandling med 53 St. 45 Folketingsmænd stemte imod, 2 var fraværende og 1 stemte ikke. Saaledes var Stemningen i Folketinget overfor Ministeriet Holstein. Men Ministeriet blev siddende og opløste Dagen efter — den 18. Oktober — Folketinget. De nye Valg skulde afholdes den 14. November.

Ved Valget i Svinninge den 14. November stillede Jens Hansen, Kundby, sig ikke. Derimod fik Hans Jensen, Kundby, sig en Modkandidat i Højremanden Sognefoged Hans Pedersen fra Svinninge. Men Hans Jensen klarede sig og blev valgt med 707 St., medens H. Pedersen opnaaede 409 St.

Hans Jensen havde foruden sit Rigsdagshverv mange andre Tillidshverv at varetage, og da han ved Midten af 70'erne fandt sig overlæsset med Arbejde, besluttede han sig til at ville frasige sig sit Rigsdagshverv, naar næste Valgdag nærmede sig. Som sin Afløser havde han i Forening med flere i sin Valgkreds udset den unge, snart 30-aarige Gaardejer Hans Peder Andersen i Gislinge. Den 30. Marts 1876 blev Folketinget atter opløst, denne Gang af Ministeriet Estrup og fordi Folketinget ikke vilde gaa ind paa Estrups Krav om Københavns Befæstning. De nye Folketingsvalg skulde afholdes den 25. April. En Dag i Begyndelsen af April kom der to Kundby-Gaardmænd kørende ind i Hans Peder Andersens Gaard i Gislinge. Det var Folketingsmand Hans Jensen og H. P. Andersens Farbroder, den velkendte politisk interesserede Bondemand Niels Pedersen, der ofte havde et myndigt Ord at sige ved Vælgermøder. De kom for i Forening at opfordre H. P. Andersen til ved Valget i Svinninge den 25. April at stille sig som Afløser for Hans Jensen, der ikke mere vilde lade sig opstille. Hans Peder Andersen, hvem denne Meddelelse vel ikke kom helt overraskende, lovede at stille sig, saafremt det paa Vælgermøderne skulde vise sig, at Vælgerne var stemt for ham.

Hans Peder Andersen, Gislinge (1876—1880).

Det var en ualmindelig dygtig og veludviklet ung Gaardmand, som Hans Jensen her havde udpeget til sin Efterfølger i Svinningekredsen. Men da der i flere Aar har foreligget en Bog paa Tryk om Hans Peder Andersen[10]), skal hans egentlige Livshistorie kun i al Korthed berøres her. Han var født 1846 som Søn af Gaardfæster Anders Pedersen i Gislinge, der døde 1871. I to Vintre var H. P. Andersen Elev paa Hindholm Højskole, nemlig 1861—62 og 1868—69. Ved Faderens Død var han 25 Aar gl. Nu skulde han styre Gaarden for sin Moder, og det gjorde han med stor Dygtighed, ligesom han i Aarene forud, 1869—71, trods sin Ungdom, havde faaet grundlagt et Foreningsliv i Gislinge Sogn, som der milevidt kom til at gaa Ry af. H. P. Andersen fik saaledes sat en folkelig Aftenskole i Gang, hvor han selv tildels ledede Undervisningen for de Unge; endvidere en Brugsforening, saa en Sygekasse, en Skytteforening o. s. v. Hjemme paa Gaarden, som han overtog 1874, oprettede han og hans unge Hustru, Sofie, et moderne

H. P. Andersen.

[10]) Jens Peter Jensen: Den sjællandske Bonde Hans Peder Andersen fra Gislinge. 114 Sider. H. Hagerups Forlag. 1919.

Vandmejeri, og hele Gaardens Driftsmaade blev lagt om og indrettet tidssvarende. At der ikke alene var gode Raad at hente, men ogsaa direkte Hjælp og Støtte at finde hos H. P. Andersen, var der mange, der kom til at erfare i Aarenes Løb. Hans Peder Andersen sagde en Gang: »Man faar selv den største Glæde, naar man giver noget hen«.

Men denne unge Mand, der var med til bl. a. at sætte flere gode Oplysningsforetagender i Gang paa sin Hjemegn, var ogsaa meget tidlig stærkt optaget af det politiske Røre. Og om hans Deltagelse i dette før han blev Rigsdagsmand skal der meddeles nogle Eksempler, som Bogen om ham ikke har faaet med.

Som Højskoleelev paa Hindholm havde han gjort sig bemærket ved sin Evne til at føre Ordet. Og ved en stor Folkefest i Lunden ved Nysonnerupgaard i Tudse den 20. Maj 1872, hvor Skytteforeningens ny Fane, skænket af Kvinder, blev indviet, og hvor 700 Mennesker var samlet, holdt Ungkarl H. P. Andersen ikke mindre end 3 Taler. Folk hørte ham gerne.

Og omtrent ved det Tidspunkt var det ogsaa, han iøvrigt begyndte at tage Del i de politiske Møder, begejstret som han var for det forenede Venstre. Ved det store Prøvevalgsmøde i Jyderup Søndagen den 1. September 1873, hvor Hans Jensen og Skrædder Jens Hansen, Kundby, havde en Holmgang sammen, talte Gaardbestyrer H. P. Andersen tilsidst varmt og indtrængende for det forenede Venstre, idet han — uden at gøre noget som helst Udfald mod Jens Hansen — anbefalede Hans Jensen med den Bemærkning, at en prøvet Mand var langt at foretrække for en uprøvet.

Men smukkest og mest beundringsværdig var

den Maade, han ledede et Møde paa i Gislinge kort før han i April 1876 gav sig hen i Valgkampen i Svinningekredsen. Og derfor skal dette Møde, der i sin Tid blev nævnt med saa megen Anerkendelse, nærmere omtales i denne Afhandling. Her var det, at H. P. Andersen saa nobelt og frisindet første Gang mødtes med Socialistførerne Pio og Geleff til en fredelig og frugtbar Forhandling, der foregik saaledes som et af de stedlige Blade har fortalt i et Referat:

Søndag Eftermiddag den 2. April 1876 holdt Gislinge Brugsforening sit Maanedsmøde i Gislinge Skole. Mødet var besøgt af ca. 200 Mennesker, dels Medlemmer, dels Ikke-Medlemmer, vistnok som Følge af, at Foreningen tillige holdt Arbejdermøde, hvortil de Herrer Pio og Geleff havde indfundet sig.

Foreningens Formand, den knapt 30-aarige Gaardejer H. P. Andersen fra Gislinge aabnede Mødet med at byde Forsamlingen velkommen. Saa blev der sunget et Par Sange, og efter Foreningens Sædvane holdt Formanden derefter et Foredrag, denne Gang om »Slaget paa Københavns Red den 2. April 1801«. Formanden gik derefter over til at omtale Arbejderspørgsmaalet. Han havde ved et Møde i Thorslunde, som blev afholdt der, erklæret sig enig med Socialismen i meget, hvilket havde haft til Følge, at han i »Holbæk Amts Avis« var blevet stemplet som Socialist. Han var enig med dem, der sagde, at Socialisterne vilde gaa frem ad Lovens Vej, og derfor maatte han agte dem som et politisk Parti. Taleren havde senere overvejet de socialistiske Anskuelser og derefter talt om dem i Brugsforeningen, og da de fleste af Forsamlingen ikke dengang havde været til Stede, vilde han her gentage sin Tale. Hvad han særlig havde imod Socialismen, var dens materielle Livsanskuelse; ved denne vilde et Folk gaa under, og derfor vilde han kæmpe for den kristelige Livsanskuelse; thi fik denne Indgang, vilde den hjerteløse Haardhed fra Arbejdsgivernes Side og ligeledes Klagerne fra Arbejderne falde bort; naar Socialisterne vilde fravige den materielle Livsanskuelse, da kunde man blive enige. Læresætningen om, at »al Ejendom er Tyveri«, vidste han nok var ikke bogstavelig saadan ment,

men den kunde dog misforstaas, og det vilde rokke Samfundet i sine Grundpiller. At Staten skulde overtage Opdragelsen af Børn, hvis Forældre ikke selv vilde sørge for, at deres Børn blev ordentlig opdragne, fandt han ligeledes uheldigt, da det vilde være uretfærdigt, at man skulde betale for andres Børns Opdragelse, fordi Forældrene ikke havde Lyst til selv at opdrage dem; dette vilde tillige rokke Familielivet. At Staten skulde overtage alle Produktionsmidler, fandt han uheldigt; det vilde give mange Ulyst til at arbejde, da de ikke vilde faa synderligt Udbytte af deres Arbejde. Afskaffelsen af Arv vilde føre til, at den enkelte ikke vilde samle mere, end han efterhaanden havde Brug for. Han troede ikke, at saadanne Omvæltninger kunde foregaa paa en rolig Maade.

Skræder Jens Hansen fra Kundby, som derpaa fik Ordet, mindede om, at der i en Arbejdersang stod: »Op, Brødre, vaagn op!« Dermed er ikke ment den legemlige Søvn, thi med Hensyn til denne maa Arbejderne vaagne, men den aandelige Søvn, og af denne var Arbejderne begyndt at vaagne. For 100 Aar siden blev Landarbejderne kun betragtede som Trælle, og der blev dengang sagt, at dette var Skæbnens Gang. Da traadte en Del Mænd sammen med daværende Kronprins Frederik og talte for Arbejderne og fik Trældommen ophævet. Derefter kom en mangeaarig Stilstand, indtil der igen i Fyrrerne var Mænd, der optraadte for Arbejderne; de blev, ligesom nu Socialisterne, forhaanede; men Røsterne blev stærkere og stærkere, saa der maatte lægges Mærke til dem. Saa kom 1848 og med dette Friheden. Nu troede man, det vilde blive en gylden Tid; men hvad der var opnaaet, vidnede de talrige Fattighuse om, som var blevet mer og mer fyldt. Og nu var der atter kommet Røre, da de to ædle Mænd: Pio og Geleff, som her var til Stede, tilligemed Meningsfæller var optraadt for Arbejderne. Naar der er blevet sagt, at Socialisterne vilde have Religionen afskaffet, da er det en Fejl; man vilde kun have en friere Kirke. Børneopdragelsen af Staten fandt han heldig, da det nu er sørgeligt at se, hvorledes mange Børn bliver opdragne. Arveretten vilde man ikke afskaffe, men derimod lægge større Afgift paa Arven.

H. P. Andersen anførte, at der havde staaet flere Artikler i »Socialdemokraten« dels om Religionens Afskaffelse og dels om, at Ejendom er Tyveri. Kapital er opsparet Arbejde, og Kapitalen kunde ikke forbydes. Det var benægtet, at man vilde have Arveretten afskaffet, men dette havde staaet i »Socialdemokraten«, og derfor fastholdt han det som et af Socialisternes Formaal.

Geleff vilde kun imødegaa nogle af de Anker, H. P. Andersen var fremkommen med, da han vilde overlade det til sin Kollega, Hr. Pio, at besvare de Anker, der nærmest vedrørte ham. — Naar det var bleven sagt, at Kapital er opsparet Arbejde, var det urigtigt. Han vilde kalde den ophobet Arbejde; thi naar Kapitalen var opsparet Arbejde, vilde mange flere være Kapitalister, end det er Tilfældet, da der var mange, der havde sparet hele deres Liv igennem uden at blive Kapitalister. Nej, Kapitalen var Udbyttet af andres Arbejde; jo flere Arbejdere, en Mand havde, des mere Udsigt var der for ham til at blive Kapitalist; dog var Kapitalen naturligvis nødvendig ved Siden af Arbejdet. At Ejendom var Tyveri, var ikke paastaaet; det var andres Ord, der her blev brugte. Han paaviste, at der i Skriften flere Steder fremkom saadanne Udtryk. Andersen havde sagt, at det tydede paa, at saadanne Omvæltninger, som man ønskede, ikke kunde ske paa rolig Maade; det troede han, at de kunde. Han saa ikke nogen voldsom Omvæltning i, at nogle Svende slog sig sammen i en Produktionsforening, som f. Eks. Skrædersvendene i København, og delte Udbyttet; derved vilde Arbejderne skaffe sig en mere betrygget Stilling. Mange slider og slæber nu fra tidlig Morgen til sildig Aften uden at kunne skaffe sig en nogenlunde menneskelig Tilværelse. Andersen havde dernæst sagt, at Socialisterne vilde afskaffe al Ejendom; det var ogsaa urigtigt. Man vilde netop søge at give alle jordløse Huse Jord, hvilket jo kunde tages fra Præstegaardsjorden. Andersen mente ogsaa, at Oprettelsen af Produktionsforeninger vilde føre til, at nogle vilde skulke sig fra at arbejde. Dette troede Geleff ikke; nu var der mere Grund til Skulkeri, da der ikke faas noget Udbytte af Arbejdet. I det nuværende Samfund gjaldt det ikke, at man skal elske sin Næste som sig selv; nej, nu var enhver sig selv nærmest.

Folketingsmand Hans Jensen fra Kundby fik Ordet efter Geleff og udtalte, at naar Venstre ikke havde kunnet gøre noget mere for Arbejderne, laa det i, at Venstre ikke havde kunnet opnaa en saa stor Majoritet, at der var blevet taget Hensyn til det, og at der var opstaaet Uenighed

i Partiet, hvilket havde sat Reformerne noget tilbage. Derfor var det uheldigt at sætte Splid mellem Gaardmændene og Husmændene; man skulde derimod søge at faa en saa stor Majoritet for Venstre ind i Folketinget, at Regeringen vilde blive nødsaget til at tage Hensyn til Majoriteten. At Regeringen opløste Folketinget og derved spurgte Vælgerne om deres Mening, fandt Taleren rigtigt. Han var overbevist om, at det vilde blive daarligt i Danmark, hvis Socialisternes Lærdomme fik Indpas i Folket; thi da vilde man maaske komme tilbage til den Tid, da Bønderne maatte ride Træhesten. Naar der var sagt, at der ikke var gjort Skridt fremad med Hensyn til Arbejdernes Stilling, da var dette fejlt; der var gjort Fremskridt, men de var kommen saa langsomt, at man ikke havde lagt Mærke til dem. Det gjaldt om at være enige.

G e l e f f bemærkede, at H. Jensen havde sagt, at Socialisterne satte Splid imellem Gaardmænd og Husmænd; men dette var ikke Tilfældet. I Kredse, hvor der kunde være Fare for, at en Højrekandidat blev valgt, opstillede Socialdemokraterne ikke Arbejderkandidater for ikke at splitte Stemmerne. da Kampen egentlig kun gjaldt e t Maal.

H. P. A n d e r s e n gjorde opmærksom paa en Artikel, som havde staaet i »Aarhus Amtstidende«, og hvori Gaardmændene blev nedrakkede[11]). Saadant vilde ikke styrke Enigheden. Geleff sagde, at Kapitalen ikke var opsparet Arbejde, men ophobet Arbejde; Taleren maatte fastholde sin Anskuelse. Om dette opsparede Arbejde ikke direkte var opsparet af Kapitalisten selv, saa var den dog opsparet af hans Forfædre, og den var givet ham at arbejde med, og var berettiget, da han løb en Risiko ved at arbejde med den. Taleren var ingen Modstander af Produktionsforeninger, ellers kunde han heller ikke virke for Forbrugsforeningen; men han var kun imod, at Staten overtager Bestyrelsen, og ligeledes var han imod, at Staten overtog al Ejendom; han fandt det ligeledes urigtigt, naar det var sagt, at der ikke eksisterer noget Samfund.

S k r æ d e r J. H a n s e n modsagde, at Socialisterne vilde sætte Splid. Han fandt ikke, at det kunde kaldes at sætte Splid, at Arbejderne var vaagnet og vilde repræsenteres i Rigsdagen af Arbejdere, da disse bedst ved, hvor Skoen trykker.

[11]) Se »Fædrelandet«s ledende Artikel for $^{21}/_{4}$ 76.

P i o anførte ligesom Geleff over for H. P. Andersens Bemærkning om, at der fremkom materialistiske Livsanskuelser i Bladet, og Socialismen saaledes stod i et skævt Forhold til Religionen, at Socialismen var i Overensstemmelse med Skriften. At der var fremkommet skarpe Udtalelser i Bladet, hidrørte fra, at det vilde være despotisk, om man ikke vilde lade andre komme til Orde end Redaktionen. Pio ønskede ikke som det forenede Venstre, at Præsterne sattes paa fast Gage, men derimod, at Tienderne ophævedes, og at der af Folket selv dannedes Menigheder, saa man ikke kom til at betale til de Præster, som man ikke gad høre. Han troede ikke som H. P. Andersen, at Kristendom kunde udrette alt; men forøvrigt vilde han lade enhver have sin Tro. Han havde ogsaa tidligere hørt Tale om opsparet Arbejde og troet at finde Kapitalister med gustne, huløjede Ansigter; men han havde fundet det modsatte. Arveretten havde han ikke — som skrevet i »Almuevennen« — sagt skulde ophæves, men derimod sættes paa Dagsordenen for at debatteres; han vilde have en større Afgift af Arven.

H a n s J e n s e n paaviste, at der dog var gjort noget for Arbejderne, f. Eks. Indførelsen af almindelig Værnepligt og Husmandshoveriets Afskaffelse.

G e l e f f udtalte med Hensyn til, at H. P. Andersen var imod Produktionsforeningerne, fordi de skulde overtages af Staten og derved nogle vilde skulke sig fra at arbejde, at Staten var Folket, og at man altsaa arbejdede for sig selv. Havde Staten f. Eks. alle Handelsforretninger, vilde der spares Udgifter til Mellemhandlerne, og saaledes vilde man maaske faa Varerne for det halve. Andersen havde sagt, at han ikke er krigsgal. Taleren var det heller ikke og ønskede, at de 8 Millioner, som nu mindst blev givet ud om Aaret til Hærvæsenet, maatte kunne anvendes til at hjælpe Arbejderne med. Venstre var villig til at yde 30 Millioner Kr., naar disse Penge blev tagne ved en særlig Skat. Dette kunde være godt nok, men Pengene kom i Grunden fra Arbejderne, da Kapitalisterne nok skulde vide at indvinde dem igen paa en eller anden Maade. Om vi end fik Fæstninger, vilde vi dog ikke være i Stand til at forsvare disse. Krigene er Ulykker, som burde afskaffes, og dette kunde ske, naar alle var enige; thi derved vilde der blive en Mængde opsparet Kapital.

H. P. A n d e r s e n glædede sig over, at Pio ikke delte

den Mening om Arverettens Afskaffelse, som var at læse i »Socialdemokraten«, men saa skulde slige Artikler holdes borte fra Bladet.

Pio udtalte, at naar Andersen havde anført, at ved Produktionsforeningers Oprettelse og Arverettens Afskaffelse vilde Lysten til at arbejde tabes, da man intet havde at stræbe efter, saa troede han, det var fejl; den samme Lyst vilde være tilstede som Følge af Driften til at bestille noget; Antallet af dovne Mennesker var ikke saa stort. Han frygtede ikke for voldsomme Omvæltninger, men vilde kun ad Lovens Vej og ikke sætte Splid. H. Jensen havde sagt, at Venstre havde udrettet noget for Arbejderstanden, og at det, at der ikke var udrettet mere, havde sin Grund i, at der var opstaaet Splid mellem Partiets Medlemmer indbyrdes. Men dette var netop Fejlen hos Venstre, thi hver Gang det skulde stemme over vigtige Sager, skilles det ad.

Hans Jensen var enig med Geleff i, at Krig er en Ulykke for et Folk, men saalænge ikke andre Magter havde holdt op med at have Krigsvæsen, kunde vi heller ikke. Der var yderligere sagt, at Socialisterne vilde frem med Loven; men i deres Organ havde ofte staaet: »Med eller uden Loven«.

Geleff vilde ikke, at man skulde opgive sig selv som Folk; for Danmark alene kunde det ikke hjælpe; men over hele Verden skulde man være enig om ikke at gaa i Krig.

N. P. Andersen gjorde nogle Bemærkninger til Pio og Geleff.

Geleff foreslog, at nu da der forestod nye Valg til Folketinget den 25. April, skulde man søge at faa en Arbejderkandidat opstillet i Svinningekredsen, og hertil foreslaa Skrædder Jens Hansen af Kundby.

Jens Hansen erklærede sig villig til at stille sig i Svinninge den 25. April, saafremt der maatte være Stemning for ham; men hvis man kunde faa en dygtigere Mand, der med samme Varme som han vilde interessere sig for Arbejdersagen, da vilde han trække sig tilbage.

Hertil erklærede Hans Jensen, at han ikke skulde staa Jens Hansen i Vejen, da han ikke vilde stille sig igen; hans Tid tillod ham ikke længer at være Rigsdagsmand.

Sluttelig takkede Pio Forsamlingen for den Interesse, hvormed den havde hørt paa ham og Geleff, og bevidnede H. P. Andersen sin Anerkendelse for den Maade, hvorpaa denne havde ledet Mødet.

Ligeledes takkede H. P. Andersen de Herrer Pio og Geleff for deres Nærværelse og for den moderate Maade, paa hvilken de havde talt.

Mødet, der varede omtrent 3 Timer, foregik i god Orden og uden Afbrydelse af Talerne og sluttede med en Sang.

Efter Mødet skal de to Socialistførere, Geleff og Pio, have udtalt deres Beundring over den Belevenhed og Sagkundskab, som Hans Peder Andersen optraadte med. En saadan Bonde havde de aldrig før truffet paa. Og som en stor og kær Oplevelse blev dette Møde husket i aarevis paa Gislingeegnen. Den Ro og Saglighed, der var over dette Møde paa en Tid, hvor de stærke Ord hidsede Gemytterne op, var nok værd at ihukomme. Mødet havde vist H. P. Andersens store Evne som Leder og hans noble Optræden overfor Modstandere. Ved dette Møde havde han ligesom vist Grundlaget, han vilde staa paa, naar han i de nærmeste Dage skulde tage Valgkampen op i Svinningekredsen.

Den 9. April, som var en Søndag, blev der under aaben Himmel og i en forrygende Storm afholdt et stort Vælgermøde ved Mørkøv, hvor Gaardejer H. P. Andersen, Gislinge, Skrædder J. Hansen, Kundby, og Ungkarl P. Jensen fra Marke indfandt sig som Kandidater. Gmd. Niels Pedersen, Kundby, ledede Mødet. Folketingsmand Hans Jensen talte først. Han tog Afsked med sine Vælgere og anbefalede som sin Stedfortræder H. P. Andersen. Ved Haandsoprækning viste det sig, at et stort Flertal var stemt for H. P. Andersen. Og han blev det forenede Venstres Kandidat i Svinningekredsen, idet P. Jensen, Marke, som var hans Meningsfælle, trak sig tilbage. Skrædder Jens Hansen fastholdt derimod sin Kandidatur.

Der var et Ord, H. P. Andersen ligesom samlede sit Valgprogram om. Det var dette: »Menneskerettighederne skal staa over Hartkornet og Pengene«. Det blev som Overskriften over hans politiske Arbejde. Da Valgdagen den 25. April naaedes, havde han 2 Modkandidater, nemlig Skrædder Jens Hansen, Kundby, der atter stillede sig som Arbejderkandidat, og Møllersvend Knud Jensen fra København, der var opstillet af Højre.

Ved Valget i Svinninge den 25. April 1876 blev Udfaldet af den skriftlige Afstemning saaledes i de forskellige Sognekommuner:

	H. P. Andersen	Knud Jensen	Jens Hansen
Udby	40	3	
Hørby	40	2	
Hagested-Gislinge	97	17	1
Kundby	124	14	4
Hjembæk-Svinninge	41	118	
Stiftsbjergby-Mørke	70	71	
Skamstrup-Frydendal	75	15	
Jyderup-Holmstrup	89	29	
Værslev	23	23	
Jordløse	21	9	
Viskinde-Avnsø	20	66	
Bregninge-Bjergsted	54	51	
Følleslev-Særslev	35	80	1
	729	498	6

42,2 % af Vælgerne havde afgivet deres Stemme. Det var en lille Fremgang siden Afstemningen i 1873. H. P. Andersen var, som næsten alle havde ventet, blevet valgt, medens Jens Hansens Stemmetal denne Gang var gaaet ned til — 6 St.! Jens Hansen stillede sig ikke oftere mod H. P. Andersen. Ved Valget den 3. Januar 1879 i Svinninge valgtes H. P. Andersen med 891 Stemmer, medens hans eneste Modkandidat, Lensbaron F. H. C. de Falsen Zytphen

Adeler, der var opstillet af Højre, fik 676 St. Denne Gang havde 53,9 % af samtlige Vælgere afgivet deres Stemme.

H. P. Andersen var kun i 4 Aar Svinningekredsens Folketingsmand, da han allerede den 24. Juni 1880 afgik ved Døden, kun 34 Aar gl. Men i disse 4 Aar var han naaet at blive landskendt. Hans livlige Sind, klare Tænksomhed og Udtryksmaade tiltrak sig hurtig Opmærksomhed paa Rigsdagen og langt uden for denne. Mange lyse Forhaabninger om hans politiske Fremtid fulgte ham, hvor han kom. Han blev en yndet Folketaler, især paa Sjælland. Men ogsaa Jyderne kaldte paa ham, og han maatte derover, hvor han deltog i flere Møder. Paa Rigsdagen talte han kun faa Gange, men naar han tog Ordet, blev han hørt med stor Opmærksomhed, saaledes da han i Samlingen 1879—80 holdt sin store Tale om Børneskolen. Men allerede i Sommeren 1878 havde han faaet Blodspytning. Hans Bryst var svagt. Og da Foraaret 1880 var inde, maatte han blive i sit Hjem, gaa til Sengs, medens der saa haardt var Brug for ham paa Rigsdagen, hvor man især savnede ham i et Udvalgsarbejde. H. P. Andersen kom ikke op mere. St. Hansdag henimod Aften døde han fra sin unge Hustru og deres fire smaa Børn. I den store Frugthave, han og hans Hustru selv havde plantet ved Gaarden i Gislinge, blev der i 1921, paa deres Bryllupsdag den 4. September, afsløret en Mindesten, der skal minde Efterslægten om det unge Par, der i Eftersommeren 1874 med forenede Kræfter gik ind her til et daadrigt og i alle Maader virksomt Menneskeliv.

EN MIDDELALDERLIG KAPELTOMT I HOLBÆK

Af Hugo Matthiessen.

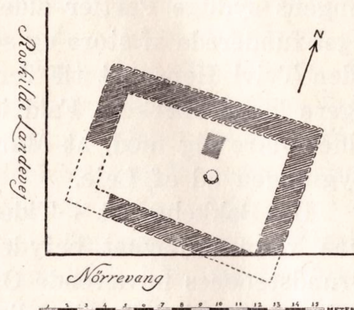
Holbæks Jord, som nu og da har bragt Bud om Byens middelalderlige Historie, har atter ladet høre fra sig og uventet føjet et nyt Blad til vor sparsomme Viden.

Ved Gravning i sin Have paa Hjørnet af Roskildevej og Villavejen Nørrevang stødte Hr. Lærer Hvid i November Maaned 1929 paa et betydeligt Stykke Bygningsgrund, som vakte hans Interesse og foranledigede en Henvendelse til Holbæk Museum. Efter at dette ved Hr. Lærer Albert Thomsen havde iværksat en mindre Undersøgelse, blev Nationalmuseets 2. Afdeling tilkaldt og paa dettes Vegne fik Forfatteren ved Hr. Hvids elskværdige Imødekommenhed Lejlighed til at foretage en Afdækning af Fundamenterne.

Den paagældende Havejord, Matrikel Nr. 4 g af Taastrup By, Merløse Sogn, der nu er indlemmet under Holbæk Købstad, ligger Øst for Landevejen til Roskilde paa den søndre Side af Bakkekammen af det Højdedrag, hvorover Vejen fører med jævn Stigning lige fra Holbæk. Ogsaa mod de 3 andre Verdenshjørner, Syd, Øst og Vest, falder Terrainet

mere eller mindre brat af mod delvis mosede Lavninger.

Ved den første Undersøgelse var der afdækket et mindre Stykke af et i Ler lagt Fundament af Kampesten af ca. 1 Meters Bredde, og ved den i de følgende Dage fortsatte Udgravning blottedes Grunden af en alt i alt 11,80 Meter lang, ved Østgavlen ca. 8,50, ved Vestgavlen ca. 8,00 m bred, firsidet Bygning. Den gennemsnitlige Tykkelse af Grundmurene beløb sig til 1,30 m, og disse stod bevaret i ca. ½ Meters Højde over den faste, naturlige Bund, et stærkt sandblandet, stenførende Lerunderlag. Overkanten af Fundamentet laa kun ét Spadestik under Overfladens Muld, hvorfor man naturligvis under Jordens Dyrkning fra Tid til anden har bortryddet en Mængde Sten, som laa i Vejen for Plov og Spade, og frem for alt var det gaaet ud over den vestlige Mur, der ved det søndre Hjørne fuldstændig var ryddet bort.

En ret paafaldende Forskel gjorde sig gældende inden for Grunden, idet Nordmuren væsentligt bestod af forholdsvis mindre Sanke- og Marksten, medens Østmuren og det sydøstre Hjørne var meget kraftigt funderet af store, indtil ½ m lange og lige saa brede Kampesten. Bygningen var orienteret med Hovedakse omtrent i Øst—Vest, men placeret skævt i Forhold til den nuværende Grund, saaledes at det

indvendige Hjørne mod Sydøst laa nøjagtigt i dennes søndre Skel, medens Resten af Hjørnefundamentet strakte sig ud i Vejen (»Nørrevang«). I god Overensstemmelse hermed havde man da ogsaa for et Par Aar siden ved Nedlægning af Gasrør i denne set sig nødt til at fjerne en Mængde Sten. Naar Bygningens sydlige Partier aldeles aabenbart var kraftigst funderede af store og svære Sten, skyldes dette uden Tvivl Hensynet til Terrainets tydelige og tidligere langt stærkere Fald imod Syd, idet man har villet sikre sig mod, at Murens Tryk skulde presse Bygningen ud af Leje.

Da Bakkehældet i Tidernes Løb efterhaanden maa være udjævnet betydeligt af Plovjernet, har Grundstenenes nuværende Overkant antagelig ligget under den oprindelige Gulvlinje, thi der fandtes intet Spor af en saadan, lige saa lidt som der konstateredes Rester af Skeletter eller Begravelser inde i Bygningen.

Derimod fremgravedes der omtrent ved Midten af denne — som vist paa hosstaaende Plan — nærmest Nordmuren Stumperne af et stærkt afpillet, oprindelig vistnok firkantet Fundament, lagt af Kampesten i Ler, og umiddelbart Syd herfor en kegleformet, lille Fordybning, 0,60 m i Tværmaal foroven, 0,62 dyb og 0,40 i Diameter i Bunden. Denne mærkelige Grube var skaaret ud i den stenspækkede, faste Sand- og Lergrund, saaledes at Skraavæggene stod haardt og godt bevarede uden at være skredne eller skudt sammen, — og om Randen af det cirkulære Hul havde der været anbragt en Krans af Sten, hvoraf nu kun den sydlige Halvdel stod tilbage, medens den nordlige var fjernet. I Bunden af den kegleformede Fordybning piblede der en Smule Vand

frem, og efter al Sandsynlighed staar man da her over for et lille, indhegnet Kildevæld, som har ligget inde i Huset, medens det ved Nordvæggen anbragte Fundament kunde tænkes at have baaret et lille Alter, et Helgenbillede eller en Pengeblok.

Om Bygningens kirkelige Bestemmelse synes der nemlig ikke at kunne være Tvivl, dens Form og Orientering i Øst—Vest talte afgjort derfor, og de mange Rester af røde Munkesten (9×13×28—29 Centimeter), samt Stumper af middelalderlige Tagsten tydede i samme Retning. Ganske vist fandtes der ingen historiske Meddelelser om Tilstedeværelsen af et Kapel eller en Kirke paa denne Plet, men ved nærmere Undersøgelse viste det sig, at der i »Markbøgerne« fra det 17. Aarhundrede i Matrikel-Arkivet under Taastrup Bys Jorder i Merløse Sogn og Herred nævnes karakteristiske Stednavne som »C a p e l- a g e r«, »C a p e l - A a s« og »C a p e l - S t y k k e r«. Uvilkaarligt følte man sig derfor stærkt fristet til at henføre disse nu forlængst uddøede Navne til Jorderne, hvor Ruinerne fremdroges, og hertil kom endelig et paa Holbæk Museum opbevaret, af L. Fisker 1794 udarbejdet Kort over Lille Grandløse og Taastrup Byjorder, som afgørende gav Sikkerhed for denne Formodnings Rigtighed, idet der paa dette Kortblad fandtes »S m a a K a p p e l a g r e« og »S t o r e K a p- p e l a g r e« afsat netop ved Taastrup Markers nordlige Grænse paa begge Sider af Landevejen — og saaledes nøjagtigt paa det Terrain, hvor Tomten er fundet.

Efter endt Undersøgelse fjernedes de mange Grundsten, der var til Hindring for Jordens Bearbejdning og ved en eventuel Bebyggelse af Arealet alligevel maatte forsvinde.

Tilbage bliver imidlertid den positive Viden, Fundet har tilført os, Kundskaben om et lille, efter Formen utvivlsomt sentgotisk Landevejs- og Kildekapel, som mod Middelalderens sidste Dage har rejst sig paa Bakken her og antagelig er lagt øde kort Tid efter, da Reformationen kuldkastede den katolske Kirke. Kapellet har ligget smukt umiddelbart ved den store alfare Vej, der fra umindelige Tider gik mellem Roskilde og Holbæk, og de Rejsende, som her afbrød deres Vandring for at læse en Bøn paa det hellige Sted, har fra Bakketoppen kunnet se Holbæk By i hele dens Bredde med dens Slot og Kirker og den blinkende Fjord som Baggrund.

LEVENDE BILLEDER I KULTURHISTORIENS TJENESTE

Dansk Folkemuseum har paabegyndt Optagelse af levende Billeder af gammeldags Skikke og Arbejdsmethoder m. m. og forventer en særlig Bevilling paa Finansloven til dette Arbejde, som nu, i ellevte Time, ikke taaler Opsættelse. Det vilde være af største Betydning for Sagen hurtigst muligt at fremskaffe en Oversigt over de Optagelsesmotiver, som endnu vil være at finde i By og paa Land, og et Samarbejde mellem Museet og de interesserede Landet over vil derfor være ønskeligt.

Dansk Folkemuseum henvender sig derfor til alle, som vil støtte og fremskynde Arbejdet, særlig til de lokale Museer og de historiske Amtssamfund, med Anmodning om at indsende Forslag og Meddelelse, saafremt der i en Egn er bevaret Træk af gammeldags Skikke og Arbejdsformer, som det vilde være af Betydning at fæstne i levende Billeder.

Som Motiver kan eksempelvis nævnes de til Aarets og Livets Højtider knyttede Skikke, saasom Nytaarsløjer, omvandrende Stjernesangere paa Helligtrekongersdag, Pinse-, Maj- og Midsommerskikke (Optog med Grønt, Midsommerkrans el. lign., Kilde-

besøg, Dans paa Høje m. m.); Høstskikke (sidste Neg, hvæsse for Kaalen). — Dertil ældre Arbejdsmethoder i Mark, Skov eller ved Strand, f. Eks. Pløjning med gamle Plovformer eller Stude, Høst med flere Høstkarle paa Rad, Arbejde i Savgrav, med gammeldags Fiskeri eller med Raps, Hør (Tørreovn, Brydning o. s. v.), Tobak m. m. Billeder af Hyrdeliv, Faareklipning eller mere indendørs Arbejde, saaledes Ske- og Træskomagere, Riskostflettere og l. — I Flæng kan nævnes andre Motiver: Bystævne (Indkaldelse ved Horn), Sprøjteprøve, typiske omvandrende Handlende, Folkedanse og Lege eller Spil o. m. a. Fra Købstæderne f. Eks. Haandværk, som forsvinder, Byens Trommeslager eller Udraaber, Torve- og Markedscener o. l. — Enkelte Smaatræk og Færdigheder kunde maaske ved særlig Lejlighed medtages. Hvor findes f. Eks. den, som endnu med Færdighed kan slaa Ild med et Fyrstaal eller skære en Pennefjer paa rette Maade?

Det vilde være ugørligt i en kortfattet Henvendelse at gøre Rede for alle de Optagelsesmotiver, som kan komme i Betragtning. Enhver Kender af ældre Tiders Skik og Brug véd, at Feltet er vidt. I øvrigt vil Læsning af Folkelivsskildringer — saavel de mere lokale, som f. Eks. H. F. Feilberg: Dansk Bondeliv, E. Tang Kristensen: Det jyske Almueliv og H. Ussing: Aarets og Livets Højtider — kunne støtte Overvejelsen.

Det vil næppe vise sig muligt at følge alle Forslag, selv om det foreslaaede i og for sig fortjente at fæstnes paa Filmen. Optagelsesrejserne maa planlægges under Hensyntagen til de Motiver, som skønnes at have størst kulturhistorisk Betydning, men paa Vejen vil en Del af det mindre væsentlige kunne

medtages. Optagelserne vil ikke blive indskrænket til at omfatte saadanne Billeder, der viser et sammenhængende Hele, f. Eks. Hørrens Tilberedelse fra først til sidst eller en fuldstændig Midsommerfest, da det oftest vil være nødvendigt at nøjes med de Udsnit, som endnu er bevaret. Det vil kunne tages under Overvejelse undtagelsesvis at rekonstruere visse Scener (f. Eks. Lysestøbning), dog kun saafremt de medvirkende i ældre Tid selv har udført det paagældende Arbejde og er fuldt fortrolig dermed.

Optagelserne, der kan ske selv under ugunstige Lysforhold, indendørs dog som Regel kun nær godt belyste Vinduer, finder Sted med et lille, let haandterligt Kamera, som ikke kræver Stativopstilling eller trættende og skræmmende Forberedelser.

Forslag, der gærne ønskes ledsaget af en nærmere Redegørelse og i hvert Fald af nøjagtig Stedsangivelse samt Oplysning om, hvilken Dag eller Tid paa Aaret Optagelsen nødvendigvis maa finde Sted, bedes sendt til Dansk Folkemuseum, Bredgade 66, København K. Kai Uldall.

BØGER

Højskoleforstander Ernst Trier. II Del. Hans senere Ungdom og store Vennekreds og hans Oplevelser som Feltdegn. Af Povl Hansen (August Bangs Forlag) 1929. 216 Sider.

Det er 5 bevægede Aar af den unge Ernst Triers Liv, der her fortælles om: Tiden fra Efteraaret 1859 til henimod Jul 1864. Trier havde ved Begyndelsen af dette Tidsrum, 22 Aar gl., været sammen med Grundtvig og var blevet stærkt aandeligt paavirket af denne Mands rige Vidnesbyrd, saa han senere med fuld Sandhed kunde sige: »Det hører med til mit Livs Lykke, at jeg lærte Grundtvig at kende.« Grundtvig havde, som Povl Hansen bemærker, aabnet hans Blik for det, derd for ham blev Livets største Værdi.

Trier var Skribent og vilde være teologisk Kandidat. Men Eksamenslæsningen tiltalte ham ikke. Derimod var han kommen ind i et rigt udviklende Samliv med Ungdomskammerater, især Studenter og Kunstnere. Men dette noget opslidende Selskabsliv maatte han i 1862 trække sig ud af for at faa Tid til at passe sine Eksamensfag. Hen i Juni rejste han over til Møen, hvor han i Landsbyen Lindemark — hos en Gaardmand — fandt et Skjulested, hvor han i Løbet af 2—3 Maaneder i Fred og Ro kunde passe sin Læsning med det Resultat, at han ved den forestaaende Eksamen gik op og blev teologisk Kandidat med 1. Karakter.

Og da Eksamenslænkerne var taget af ham, følte han sig saa fri og glad, saa han kunde sige, som han skrev i et Brev til en god Ven: »Mit kære Fædreland! tag nu mine Kræfter og lad mig faa Lov til at gøre Gavn i dit Hus! Lad mig som »frigiven« faa Lov til at tjene!

Han meldte sig og blev Lærer ved Blaagaards Semina-

rium i København — som han selv siger — »for 150 unge, ubefæstede, mangen Gang gærende og urolige Mennesker i en Alder fra 16 til 35 Aar«. Betagende er det at læse i Povl Hansens Bog de mange Breve om hans Kamp, Gæring og Uro for i disse Aar at finde ind til sit egentlige Livskald. Han tænker ogsaa paa at blive Præst, men Lærergerningen har faaet stærkt Tag i ham paa Blaagaard. Meget viser her hans særlige Naadegave til at tage sig af de unge.

Men saa kom Krigsurolighederne 1863—64. Trier meldte sig som en af de frivillige og blev Feltdegn, ikke mindst tilskyndet hertil af sin Søster Marie, der var Præstefrue i Skamstrup i Holbæk Amt. Men først den 3. Maj 1864 naaede han at komme over til Hærens Hovedkvarter paa Fyn. Her blev han nu i flere Maaneder — indtil Midten af Oktober — en god Vejleder og Trøster for Soldaterne ved de Samtaler, Sang- og Foredragsmøder, han førte an i. Bl. a. har en gammel Husmand fra Løve Herred, som var med i Krigen 1864 og først døde i April 1929, fortalt følgende: »I Kullerup Kirke paa Fyn saa jeg første Gang Feltdegnen, den sorthaarede Mand Ernst Trier. Han sang saa mageløst, som jeg aldrig før havde kendt. Jeg var saa modtagelig den Gang for Indtryk. Trier gik frem og tilbage paa Kirkegulvet og slog Takt til Sangen, og saa saa han os næsten alle ind i Øjnene. ... Jeg hørte ham flere Gange. En Gang talte han om Vægterversene. Men især blev jeg grebet og løftet af hans Sang. Han sang mig saa højt op over det, der var tungt og trangt. Da jeg mange Aar senere traf ham paa Vallekilde Højskole, sagde han: Vi to har vist set hinanden før!«

De fem Maaneder (Maj—Oktober), som Trier var Feltdegn paa Fyn, faar man udførlig Besked om ved de mange Breve af Trier, som Povl Hansen citerer i sin Bog. Den 11. September blev Trier forlovet med Præstedatteren Marie Abel i Dalum. Og ved Midten af Oktober vendte han tilbage til København, hvor han snart blev stærkt optaget af at faa en Drengeskole i Gang ude paa Frederiksberg, hvor saa han og Marie Abel skulde have deres eget Hjem og Virke. Men da sker igen det vidunderlige som i Efteraaret 1859. Atter har han et afgørende Møde med sin aandelige Vejleder, Grundtvig, der bringer ham ind paa den Tanke, at han som Skolemand skal have sin Gerning iblandt den voksne Ungdom. Han skal være Folkehøjskolelærer. Og da Grundtvig netop

peger paa Holbæk Amt som Stedet, hvor der især trænges til en Folkehøjskole, slog det paa een Gang ned i Trier, at der maatte han se at faa begyndt. »Jeg var« — siger Trier i Brevet til sin Fæstemø 8/12 1864 — »som et andet Menneske, da jeg gik hjem fra Grundtvig.« Trier havde følt, at han her stod over for sit Livskald, sin Livsgerning.

Hermed slutter II Del af Povl Hansens gode Mindebog om Ernst Trier. Fortsættelsen ventes ad Aare.

J. P. J.

»Fortid og Nutid«, Tidsskr. f. Kulturhistorie og Lokalhistorie, udgivet af Dansk hist. Fællesforening, VIII Binds 2. Hæfte (for 1928). 160 Sider, illustr.

Hæftet indeholder: Bibliografisk Vejledning for historiske Lokalsamlinger. — Kapt. E. E. Koch: Infanteri-Reglementets Stambøger og Justitsprotokoller. — Vilh. la Cour: Arkæologisk-topografiske Bygdestudier. — C. Klitgaard: Vore Aarbøgers Retningslinie. — C. Klitgaard: Tingbøger som Kilder til Lokalhistorie. — P. Severinsen: Gangdagene og Bededagene. — Beretning om Dansk Folkemuseums Virksomhed i 1926—28. — Anmeldelser m. m.

»Fortid og Nutid«, VIII Bind, 1. Hæfte (for 1929[1]). 80 Sider.

Indeholder bl. a. Gunnar Knudsen: Lokalhistorie og Stednavnestudium. — Anmeldelser. — Foreningsmeddelelser.

— Vore Medlemmer kan ved Henvendelse til Sekretæren blive Subskribenter paa »Fortid og Nutid« for halv Pris (Kr. 2,50 aarlig).

S. Nygaards Anvisning til at drive historisk-topografiske Studier,

en meget værdifuld og nyttig Vejledning, som enhver lokalhistorisk interesseret bør eje, er nu kommet som Særtryk og faas, mod Indsendelse af 50 Øre f. Eks. i Frimærker, hos Dansk hist. Fællesforening, Kong Georgs Vej 22, Kbhvn. F.

»Odsherred«,

et Julehæfte, udgivet af Tage Christiansen, Holbæk 1929, indeholder af historisk Stof bl. a. Skifter-Andersen: Præstegaarden paa Sjællands Odde. — F. von Holstein: Nykøbing i Fyrrerne. — J. M.: Et gammelt Bykort (over Nykøbing

1660) — og især Udgiverens Artikel om Clemens Petersen paa Svinninge Møllegaard og om Bjørnsons og Goldschmidts Besøg der.

Familie-Stambogen, udgivet af Max Grohshennig. 2. Udgave 1929. (Faas hos Udgiveren, Kochsvej 9, Kbh. V. 3,00.)

Folk, som sysler med deres Slægts Historie og indsamler Oplysninger derom, vil kunne have god Nytte af denne Bog, som med sine 106 Skemaer er let at udfylde; man kan begynde med det samme med sine Forældre og saa efterhaanden indføre de Oplysninger, man faar om sine Slægtninge.

Minder om gamle Hjem og Slægter i Ods Herred, udgivet af Lars Andersen. I, Kolding 1929, 40 Sider.

Dette lille Hæfte, som er udgivet med Understøttelse af Hjelmstierne-Rosencrones Stiftelse og Hist. Samf. f. Holbæk Amt, indeholder: Gaardm. Jens Nielsen i Faarevejle (f. 1715) og hans Slægt. — Slægten fra Gyldenholm. — Hmd. Ole Jensen i Asnæs og hans Slægt. — Gaardmand Jørgen Olsen i Aastofte og hans Slægt. — Lærer Rasmus Pedersen i Jyderup og hans Slægt.

Bogen vil sikkert interessere mange i Odsherred, hvor disse Slægter hører hjemme. Vi har overtaget en Snes Eksemplarer, som vi sælger til en Pris af Kr. 2,50. **A. T.**

HISTORISK SAMFUND I 1929

Efter den tidligere Plan skulde vore Medlemmer i Aar modtage 1. Del af II Bind af Dr. Møllers store Værk om »Fester og Højtider«, men Forfatteren meddelte os i Efteraaret, at det, paa Grund af det store Arbejde med at gennemgaa Kildestoffet til Bogen om Aarets Fester, ikke vilde være ham muligt at blive færdig saa tidligt, at den kunde udsendes nu i Foraaret. Vi bestemte os saa til at vente et Aar, og vore Medlemmer vil derfor først i 1931 faa Bogen. Til Gengæld har vi gjort Aarbogen 1930 en Del større end sædvanligt; det er den største, vi endnu har leveret.

*

Vi holdt vort AARSMØDE Søndag d. 3. Febr. paa Hotel »Isefjord« i Holbæk. Ved Generalforsamlingen aflagde Sekretæren Beretning og fremlagde det reviderede Regnskab; begge Dele godkendtes. Formanden gav Meddelelse om Valgene i 1928, og Forsamlingen indstillede de tre for 1929 afgaaende Medlemmer til Genvalg. Revisorerne genvalgtes ligeledes.

Ved det offentlige Møde talte Kredslæge Møller om »Vore Kvaksalvere og deres Forudsætninger«. Der var desværre kun mødt ca. 60 Tilhørere. Paa et samme Dag afholdt Styrelsesmøde vedtoges det at sende Ansøgning til Byraadene i Kalundborg og Nykøbing om Tilskud og at søge arrangeret en Sommerudflugt til Jægerspris.

Paa et senere Styrelsesmøde d. 17. Maj planlagdes denne Tur nærmere, og den afholdtes derefter Søndag d. 23. Juni. Deltagerne samledes Kl. 1 paa Jægerspris, hvor Forstander Høy bød velkommen i Slotsgaarden og i et orienterende Foredrag — som paa Grund af Regnen maatte forlægges til »Rebekkasalen« — gennemgik Slottets Historie. Derefter forevistes de Værelser, som er tilgængelige. Stærke Regnskyl bevirkede, at den planlagte Spadseretur gennem Parken maatte

udsættes en Time, men da Regnen saa holdt op, gennemførtes Turen i alle Enkeltheder under Hr. Høys udmærkede Ledelse. Dagen sluttede med en Fællesspisning paa Kalvø-Pavillonen inde i Frederikssund.

Ved et Styrelsesmøde d. 1. Novbr. optaltes de indkomne Stemmesedler, og Valget resulterede i, at Dr. Tulinius var genvalgt med 37 Stemmer, J. P. Jensen med 35 St. og Kofod Larsen med 38 St. Desuden havde Postmester von Eyben 1 Stemme. Der var indsendt 39 Stemmesedler.

Formanden meddelte, at Redaktør Kofod Larsen, som var flyttet til Aalborg, havde sendt en Afskedsskrivelse til Styrelsen, og Formanden havde kvitteret derfor med en varm Tak til Redaktøren for hans interesserede Arbejde for Historisk Samfund baade i Nykøbing og i Holbæk.

Man gennemgik derefter Medlemskartoteket og udpegede en Række Medlemmer, som det vedtoges at opfordre til at overtage Hvervet som Foreningens Repræsentanter hver paa sin Egn. (Se Titelbladets Bagside.)

Til sidst gav Kassereren Meddelelse om Regnskabets Stilling. Paa Grund af de store Udgifter til Udgivelsen af »Fester og Højtider« var Foreningens Gæld vokset til ca. 3000 Kr., men der var fra Carlsbergfondet givet Tilsagn om et Tilskud paa 1000 Kr. til hver af de sidste 3 Dele af Bogen, og naar saa dertil kom Indtægten ved Bogens Salg i Boghandelen, mente man, at Gælden efterhaanden kunde skaffes af Vejen.

Da den ene af vore Revisorer, Boghandler E. Henningsen, Holbæk, ved Juletid afgik ved Døden, blev Regnskabet for 1929 revideret af den anden Revisor, Hr. Ringdal, alene.

*

Medlemstallet gik i 1927 ned med 41, i 1928 med 13 og er i 1929 faldet med 11, saa vi nu har 1052 Medlemmer, deraf 986 fuldt betalende, 4 »livsvarige« Medlemmer, 33 Subskribenter og 29 Foreninger og Institutioner.

Vore Medlemmer kan for ca. ½ Pris blive Subskribenter paa de andre historiske Samfunds Aarbøger ved Henvendelse til Sekretæren.

Vi bytter nu Aarbøger med de fleste af de andre Samfund, og naar disse Bøger har cirkuleret inden for Styrelsen, deponeres de paa Centralbiblioteket i Holbæk, hvor de paa Læsestuen er tilgængelige for interesserede.

*

Vi har i Aar givet Folkemindesamleren Lars Andersen, Høve, et Tilskud paa 100 Kr. til Hjælp til Udgivelse af en Bog om gamle Hjem i Odsherred.

*

Ved »Dansk historisk Fællesforening«s Repræsentantmøde i København d. 25. Maj var Formanden og Sekretæren til Stede. Samvirksomheden omfatter nu 22 Foreninger og Institutioner med ialt ca. 14,000 Medlemmer. Kontingentet nedsattes fra 2½ pCt. til 2 pCt. af Medlemsbidraget, og det blev vedtaget at udsætte en Prisopgave: »En Fremstilling af Samfærdselsmidlernes Udvikling og Betydning i Danmark i Tiden ca. 1750—1900«. Som yderligere Motivering for Opgaven tilføjes: »Efter en kortere Oversigt over Vej- og Færgevæsenets Tilstand ved Midten af 18. Aarh. ønskes en Fremstilling i Hovedtrækkene af de tekniske Fremskridt paa Vejbygnings- og Befordringsmidlernes Omraade i de næste halvandet Hundrede Aar, en Skildring af Færdselsnettets og Befordringsmidlernes Udvikling og økonomiske Betydning i samme Tid. For en tilfredsstillende Besvarelse vil der blive givet Forfatteren et Beløb af 3000 Kr., som dog kan deles i en 1. og 2. Præmie. Besvarelser maa være indleveret inden 1. Maj 1932 til Sekretæren, Adjunkt Balslev, Vinkelvej 5, Kbh. V, betegnet ved et Motto og ledsaget af en Navneseddel i lukket Konvolut.«

Desuden vedtoges det, efter Forslag fra de to Repræsentanter for vort »Samfund«, at uddele aarligt indtil 3 Belønninger a ca. 200 Kr. for Afhandlinger i Amtsaarbøgerne, enten [1]) Afhandlinger, hvor trykte Kilder eller Arkivstudier er Hovedkilderne, eller [2]) Afhandlinger, der især bygger paa mundtlig Overlevering, eller [3]) andre Afhandlinger eller Udgivelser. De bedømmes af Fællesforeningens Styrelse, og Resultatet offentliggøres i »Fortid og Nutid«.

*

Næste Aar kan Historisk Samfund fejre sit 25 Aars Jubilæum, idet Foreningen blev stiftet d. 15. Februar 1906 paa et Møde i Holbæk.

*

Vi beder vore Medlemmer benytte Stemmekortene i større Udstrækning end hidtil, saa de skriftlige Afstemninger kan blive Udtryk for Medlemmernes Interesse for Virksomheden.

Albert Thomsen.

OVERSIGT
OVER
HISTORISK SAMFUNDS REGNSKAB
FOR 1929

Indtægter:

Kassebeholdning fra 1928	Kr.	425,74
Renter paa Bankbøger	»	43,82
Tilskud fra Staten	»	280,00
» » Holbæk Amt	»	200,00
» » Sparekassen for Holbæk og Omegn	»	100,00
» » Holbæk Amts Sparekasse	»	200,00
» » Holbæk Byraad	»	50,00
» » Carlsbergfondet, I Del	»	1000,00
Aarsbidrag fra Medlemmerne (incl. Porto)	»	3355,15
Indtægter ved Salg af Skrifter	»	236,10
Indtægter ved Møderne	»	135,75
	Kr.	6026,56

Udgifter:

Trykkeriudgifter, a conto	Kr.	2187,25
Forfatterhonorarer	»	1175,00
Bogbinderregninger	»	636,80
Clicheer	»	199,20
Aarbogens Udsendelse, Porto, Fragt m. m.	»	503,49
Aarsmødets Udgifter	»	96,03
Sommerudflugten	»	106,70
Styrelsesmøderne	»	27,62
Sekretærens Honorar	»	300,00
Udg. til Telefon, Korrespondance, Rejser m. m.	»	143,93
Lagerlokale	»	91,00
Kontingent til Dansk hist. Fællesforening	»	59,82
Honorar for Ekspedition af Aarbøgerne	»	150,00
Boghandlerregninger	»	26,20
20 Ekspl. af Nationalmuseets Aarbog	»	41,25
Medlemskort og Stemmesedler	»	20,50
Tilskud til Lars Andersen, Høve,	»	100,00
Forskellige mindre Regninger	»	18,65
	Kr.	5883,44
Kassebeholdning	»	143,12
Balance	Kr.	6026,56

Revisionens Paategning:

At Udskriften af Regnskabet stemmer med Kassebogen, samt at de kontante Beholdninger var til Stede — Sparekassebøgerne mig forevist —, attesteres herved.

Holbæk, d. 31. Januar 1930.

A. Ringdal.